Sairion asuinalueen rakennushistoriallinen selvitys

Hämeenlinnan kaupunki
Raportti 15.9.2022

Päivämäärä: 15.9.2022
Laatija: Liina Luoma
Valokuvat: Liina Luoma, ellei muuta mainittu. Tuula Leppämäen valokuvat merkitty nimikirjaimin TL.
Tarkastaja: Niina Uusi-Seppä
Hyväksyjä: Jari Mettälä
Hyväksytty:

Sisällys

1 Johdanto 5

1.1 Perustiedot Sairiosta ja hankkeen taustaa 5

1.2 Rakennushistoriallisen selvityksen tarkoitus ja työssä käytetyt menetelmät 7

1.3 Kohteen status maankäytössä ja arvotetussa kulttuuriympäristössä 7

1.3.1. Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö 7

1.3.2. Maakuntakaava 8

1.3.3. Yleiskaava 8

1.3.4. Asemakaava 8

2 Sairion historiallinen tausta ja rakentumisen vaiheet 9

2.1 Sairion alueen varhaishistoria 9

2.2 Kaavoitusvaiheet 9

2.3 Tehdastoiminta 10

2.4 Alueen historialliset kerrokset, suunnittelu- ja rakentamisvaiheet 12

2.5 Sairio asuinalueena 14

2.6 Merkitys osana laajempaa yhteiskunnallista taustaa 14

2.7 Jälleenrakennuskauden kaupunkisuunnittelu ja arkkitehtuuri 19

2.8 Sairion rakennuskanta 20

3 Nykytilan kuvaus ja kaupunkikuvallinen analyysi 25

3.1 Nykytila ja alueen ominaispiirteet 25

3.2 Kadut, tiet ja kujat 25

3.3 Puistoalueet 25

3.4 Rakennusten sijoittuminen tonteilla 25

3.5 Pihat 26

3.6 Arkkitehtuuri 29

3.7 Ulkorakennukset 29

3.8 Liikerakennukset 30

4 Merkittävät kohteet ja aluekokonaisuudet 31

4.1 Suunnittelijoita 31

4.2 Hämeenlinnan kaupungin rakennustoimiston talotyypit 32

4.3 Puutalo Oy:n tyyppitalot 47

4.4 Muu rakennuskanta 56

4.5 Ulkorakennustyyppejä 67

5 Johtopäätökset ja suositukset 72
5.1 Yleisiä havaintoja muutoksista 72
5.2 Aluekokokonaisuuteen liittyvät arvot 73
5.3 Rakennuksiin liittyvät arvot 73
5.4 Suositukset 74

6 Lähdeluettelo 77

7 Liite: Puutalo Oy:n esitteitä ja tyyppipiirustuksia 79

1 Johdanto

1.1 Perustiedot Sairiosta ja hankkeen taustaa

Sairion pientaloalue on laajuudeltaan 49 ha ja se sijoittuu Aulangontien, Sairionkadun ja Aulangon puistometsän rajaamalle alueelle. Alueelta on Hämeenlinnan keskustaan matkaa noin 2,5 kilometriä. Alueella on 380 erillispientalotonttia (AO) ja kaksi yhdistettyjen liike- ja asuntokerrostalojen tonttia (ALK). Noin puolet tonteista ja katu- sekä puistoalueet ovat kaupungin omistuksessa. Sairion asuntoalue kuuluu Hämeenlinnan VI kaupunginosaan.

Hämeenlinnan kaupunki on käynnistämässä Sairion RKY-aluetta koskevan asemakaavan muutoksen. Sairion pientaloalue on luokiteltu valtakunnallisesti arvokkaaksi pientaloalueeksi, jonka rajaus on vahvistettu valtioneuvoksen päätöksellä 22.12.2009. Asemakaavan muutoksen tavoitteena on huomioida nykyistä paremmin Sairion rakennuskannan ja sen ympäristön ominaispiirteiden säilyttäminen sekä ohjata paremmin alueen korjaus- ja täydennysrakentamista. Kaavatyössä tullaan tutkimaan alueen kaavallista suojelua sekä pihojen lisärakennusmahdollisuuksia.

Alueen likimääräinen sijainti merkittynä pohjakartalle. Lähde: Maanmittauslaitos, Karttapaikka.

Inventointialueen rajaus punaisella. Lähde: Hämeenlinnan kaupunki.

Alue rajattuna vuoden 2020 ilmakuvaan. Lähde: Maanmittauslaitos.

Viistokuva suunnilleen pohjoisen suuntaan. Aulangontie kuvassa vasemmalla. Lähde: Hämeenlinnan kaupunki, kaavoitus.

1.2 Rakennushistoriallisen selvityksen tarkoitus ja työssä käytetyt menetelmät

Tehtävänä konsulttitoimeksiannossa on laatia Sairion alueen yleispiirteinen rakennushistoriaselvitys (rakennetun kulttuuriympäristön inventointi) alueen asemakaavoitusta varten. Tavoitteena on tarkentaa ja selventää maankäyttö- ja rakennuslain mukainen suojelutarve ja -taso.

Laadittavassa rakennushistoriaselvityksessä arvioidaan rakennusten ja tonttien piha-alueiden kulttuurihistoriallisia ominaispiirteitä, arvoja, säilyneisyyttä sekä muutoksensietokykyä.

Maastokäynnillä rakennuksia on valokuvattu ja rakennusten sekä ympäristön nykytilaa havainnoitu. Rakennuksista on pyritty tunnistamaan eri aikavaiheita, erityisiä tunnusmerkkejä ja ominaispiirteitä. Myös alueellinen eheys on ollut tarkastelun kohteena.

Aiempia kohdetta koskevia inventointeja ja selvityksiä ei ole. Lähellä sijaitsevasta Sairion päiväkodista on tehty suppea rakennushistoriaselvitys (Arkkitehdit A3 Oy), samoin viereisestä Hätilän asuinalueesta on tehty kulttuuriympäristöselvitys.

1.3 Kohteen status maankäytössä ja arvotetussa kulttuuriympäristössä

1.3.1. Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö

Sairion pientaloalue on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY-alue). Vastaavia asuinalueita vuonna 2009 uusitussa RKY-luettelossa ovat esimerkiksi Helsingin Pirkkola, Tampereen Viinikka-Nekala, Turun Kupittaa ja Oulun Karjasilta. [1]

Museoviraston luonnehdinnan mukaan ”Sairion pientaloalue on edustava esimerkki laajasta ja yhtenäisestä jälleenrakennuskauden asuinalueesta. Sairio on säilyttänyt hyvin alkuperäisen mittakaavansa ja harmonisen ilmeensä.” [2]

Sairion RKY-alue. Lähde: Museoviraston karttapalvelu.

1 Heininen-Blomstedt 2013, 19.

2 Sairion pientaloalue Museoviraston www-sivuilla (linkki avautuu uuteen ikkunaan)

1.3.2. Maakuntakaava

Alueella on voimassa Kanta-Hämeen maakuntakaava 2040, joka on hyväksytty vuonna 2019, ja saanut lainvoiman 21.10.2021. Maakuntakaavassa alue on osoitettu taajamatoimintojen alueeksi sekä valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi (RKY).

1.3.3. Yleiskaava

Selvitysalueella on voimassa Hämeenlinnan kantakaupungin osayleiskaava 2035 (lainvoimainen 29.9.2018), jossa alue on merkitty pientalovaltaiseksi asuntoalueeksi ja arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi.

1.3.4. Asemakaava

Sairion voimassa oleva asemakaava on pääosin vuodelta 1972 ja 1975. Pieniä kaavamuutoksia on tehty alueelle toistakymmentä.

Ote Kanta-Hämeen maakuntakaavasta 2040. Selvitysalue on ympyröity kaavakartalle keltaisella.

Alue rajattuna (keltaisella) yleiskaavaan.

Alue rajattuna mustalla asemakaavakartalle.

2 Sairion historiallinen tausta ja rakentumisen vaiheet

2.1 Sairion alueen varhaishistoria

Sairion alue kuuluu alkuperäiseen Hämeenlinnan kaupunkialueeseen [3]. Sairion torppa kuului kuitenkin alun perin Hätilän kylään, joka puolestaan oli 1550-luvulla liitetty Linnan karja- eli latokartanoon. Hämeenlinnan kaupungin perustamisvuonna 1639 Sairion torppa erotettiin Hätilän kylästä kaupungin porvareiden viljelymaiksi. [4]

Sairioon on kulkenut kylätie tiettävästi jo 1700-luvulla nykyisen Ruutikellarintien paikkeilla. Ruutikellari sijaitsi noin 300 metrin päässä asuinalueen pohjoisrajasta. [5] Se rakennettiin 1870-luvun lopulla Hämeenlinnan varuskunnan tarpeisiin osaksi kasarmeja kauas kaupunkiasutuksesta, kuten räjähdysherkät kellarit tuli rakentaa. Ympäröivä metsä oli raivattu paljaaksi noin 100 metrin säteeltä. Ruutikellarin alue suojamuureineen on kiinteä muinaisjäännös, ja suojamuurin sisäpuolta hoidetaan luonnonniittynä. Neliönmuotoisen kivimuurin jäänteet ja vallihauta ovat nähtävissä nykyisen luonnonsuojelualueen eteläosassa. Ruutikellari vartiotupineen purettiin 1900-luvun alussa. [6]

Sairion 1900-luvun varhaishistoriaan kuuluu keuhkotautiparantola, joka rakennettiin vuonna 1915 Hämeenlinnan kaupungilta vuokraksi saadulle tontille. Rakennuksen suunnitteli tamperelainen rakennusmestari Heikki Tiitola, mutta vuoden 1932 piirustukset on signeerannut E. A. Talpo. Sotavuosina 1939–44 keuhkotautiparantolan rakennus toimi sotasairaalana ja sotavammapotilaiden kuntoutumispaikkana, ja myöhemmin rakennuksessa on toiminut Sairion päiväkoti. [7]

2.2 Kaavoitusvaiheet

Sairion asuinalue muodostuu kahdesta keskenään eri suuntaisesti asemoidusta osasta. Eteläinen osa on asemoitu luode-kaakko-suuntaisesti, ja siellä tontit ovat keskenään samaa kokoluokkaa. Pohjoinen osa muodostuu rengasmaisen Pekolantien ja sitä halkovan Rahkoilankadun sekä näiden eteläpuolella sijaitsevien, itä- länsisuuntaisten Salomaan- ja Viertokadun ympärille. Sairion pohjoisen ja eteläisen osan yhdistävät Viertokatu, Ruuti-

3 Koskimies 1977, 15 (kartta).

4 Palmunen 1957, 17-46.

5 Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Sairion pientaloalue.

6 www.luontoon.fi/aulanko/nahtavyydet ja Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna 2012.

7 Vikman 2022.

Sairion asuinalueen likimääräinen sijainti vuoden 1899 kartalla. Ruutikellari näkyy alueen pohjoispuolella. Lähde: vanhatkartat.fi.

Sairion alue merkittynä punaisella vuoden 1930 kartalle. Lähde: vanhakartta.fi

kellarintie sekä Sairionpuisto, joka muodostaa kolmion alueiden väliin.

Alue on kaavoitettu vaiheittain. Sairion rantavyöhykettä alettiin asemakaavoittaa vuonna 1912 arkkitehtitoimisto Jung&Bomanssonin suunnitelman mukaan. [8] Ensimmäisessä kaavassa oli 124 asuin- ja 11 tehdastonttia. Arkkitehti Elias Kaalamo laati parikymmentä vuotta myöhemmin laajemman asemakaavan, joka vahvistettiin vuonna 1936. [9] Asemakaavaa on laajennettu ja muutettu tämän jälkeen useaan otteeseen 1940-luvulta alkaen asuntopulan kasvaessa [10].

Koko asuinalueen rakentaminen on alkanut vuoden 1945 paikkeilla, mutta suurin osa alueesta on rakentunut vuosien 1948 ja 1952 välillä. Pohjoisosassa asuinalueen rakentuminen on jatkunut aina 1970-luvun alkuun saakka. Ruutivaraston sijainti on rajoittanut Sairion pohjoispuolen rakentamista. Suojavyöhyke ulottuu vielä vuoden 1961 peruskartassa Pekolankadun pohjoispuolen ja Rahkoilankadun paikkeille. Sairio rakennettiin ”valmiiksi” jo vuoteen 1972 mennessä, eli verrattain aikaisessa vaiheessa suhteessa muihin Hämeenlinnan asuinalueisiin [11].

2.3 Tehdastoiminta

Sairiossa on ollut tehdastoimintaa 1910-luvulta alkaen. Tehdasalue on sijainnut Sairionrannan puolella kivenheiton päässä asuinalueesta

8 Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Sairion pientaloalue.

9 Museovirasto. Luettu 20.1.2022. <www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4886>

10 Sisäasiainministeriön kaava-arkisto (kokoelma).

11 Koskimies 1977, 204.

Vanha Sairion raja näkyy kulkeneen ruutikellarin pohjoispuolella Aulangonjärven läpi.
Lähde: Palmunen 1957, liitesivu.

länteen. Ennen ensimmäistä maailmansotaa alueella toimi lyhyen aikaa rullatehdas. Hämeenlinnan Vanutehdas Oy toimi tehdastiloissa vuodesta 1915 alkaen valmistaen muun muassa huopatossuja venäläisten sotajoukkojen käyttöön. Vuonna 1924 Tulitikkutehdas Häme vuokrasi tehdastilat Hämeenlinnan kaupungilta, ja alkoi valmistaa Häme-tulitikkuja. Tulitikkutehdas meni konkurssiin ja tehtaan omistus siirtyi Mikko Kaloiselle vuonna 1926 ja Hilding Silanderille 1927. Johtaja Silander muodosti yhdessä insinöörien Harry ja Harald Silanderin kanssa vuonna 1930 osakeyhtiön, joka sai nimen Häme Faneritehdas, josta tuli vuonna 1952 osakekauppojen kautta Hämeen Vaneri Oy. Uusi omistaja Metsäliitto laajensi tehdasta huomattavasti, ja osti 1955 Vapolta telakan Vanajaveden rannalta. Vuonna 1957 tehdaassa alkoi myös lastulevyn valmistus. Hämeen Vaneri Oy purettiin vuonna 1959 ja liiketoiminta yhdistettiin Osuuskunta Metsäliittoon. Uusia teollisuus- ja varastorakennuksia rakennettiin alueelle 1960- ja 70-luvuilla, ja 1971 aloitti toimintansa uusi pinnoitettua lastulevyä valmistava tehdas. 1980-luvun alussa työntekijöitä oli noin 350.

1990-luvun alussa tehdas siirtyi Metsä-Serla Oy:n omistukseen, ja tuotanto tehtailla päättyi 1991. Metsä-Serlan vanhat teollisuusrakennukset piippuineen ja lämpövoimaloineen on purettu, mutta tehtaan toimistona ollut kaksikerroksinen asuin- ja myymälärakennus on vielä jäljellä. Alueen omistaa nykyään M-Real Oyj.

Sairiossa toimi myös Suomen Turkistehdas vuodesta 1928 aina 2000-luvun alkuun saakka. Myös turkistehdas laajentui useaan otteeseen toimintavuosiensa aikana, mutta kaikki

Sairionrannan tehtaita. Kuva: Hämeenlinnan kaupunginmuseo.

rakennukset on nyt purettu uuden Sairionrannan asuinalueen tieltä. [12]

2.4 Alueen historialliset kerrokset, suunnittelu- ja rakentamisvaiheet

Hämeenlinnaa ja sen ympäristöä pommitettiin talvisodan aikana kahdeksan kertaa, mutta jatkosodasta kaupunki selviytyi ilman pommituksia. Tuhoisin, ja ainoa ihmishenkiä vaatinut ilmahyökkäys tapahtui 13.1.1940, ja sen kohteina olivat rautatieasema sekä Kantolanniemi. Pommeja putosi eniten Vanajaveteen, Klerckerin kalliolle ja Sairioon. Asema ja rautatie säästyivät tuhoilta. [13]

Hämeenlinnan kaupungin oli alettava jo syksyllä 1944 rakentamaan uusia asuntoja rintamalta palaaville sekä siirtoväelle. Valtion rahoittamalta rakennustoiminnalta ei ollut odotettavissa apua. Kunnallisten asuintalojen rakentamista ja suunnittelua varten kaupunginhallitus asetti asuntotuotantotoimikunnan. Toimikunnan suunnitelmien perusteella kaupunki rakensi Sairioon 3 kaksikerroksista hirsitaloa ja 20 omakotitaloa, sekä muihin kaupunginosiin pitkälti yli parikymmentä erikokoista asuinrakennusta. Hirsitaloissa oli määrä olla 12 kahden huoneen ja keittiön huoneistoa, ja lautarakenteisissa kaksi yksiötä keittiöineen. Rakennettiin myös ”pikataloja”, joihin tuli 12 hellahuonetta. Näitä oli tarkoitus käyttää myöhemmin varastoina. [14] Uudisasukkaat myös rakensivat itselleen tilapäisasunnoiksi saunamökkejä, kun muuta asuinpaikkaa ei

12 *Kaupunki kuvissa III* (Hämeenlinna 2011) ja *Rakennettu Häme.* (Hämeen liitto. Hämeenlinna 2003.)

13 Hätilä-Sairion männyistä löytyy vieläkin pomminsirpaleita. Hämeen Sanomat, 2013.

14 Koskimies 1977, 188–195.

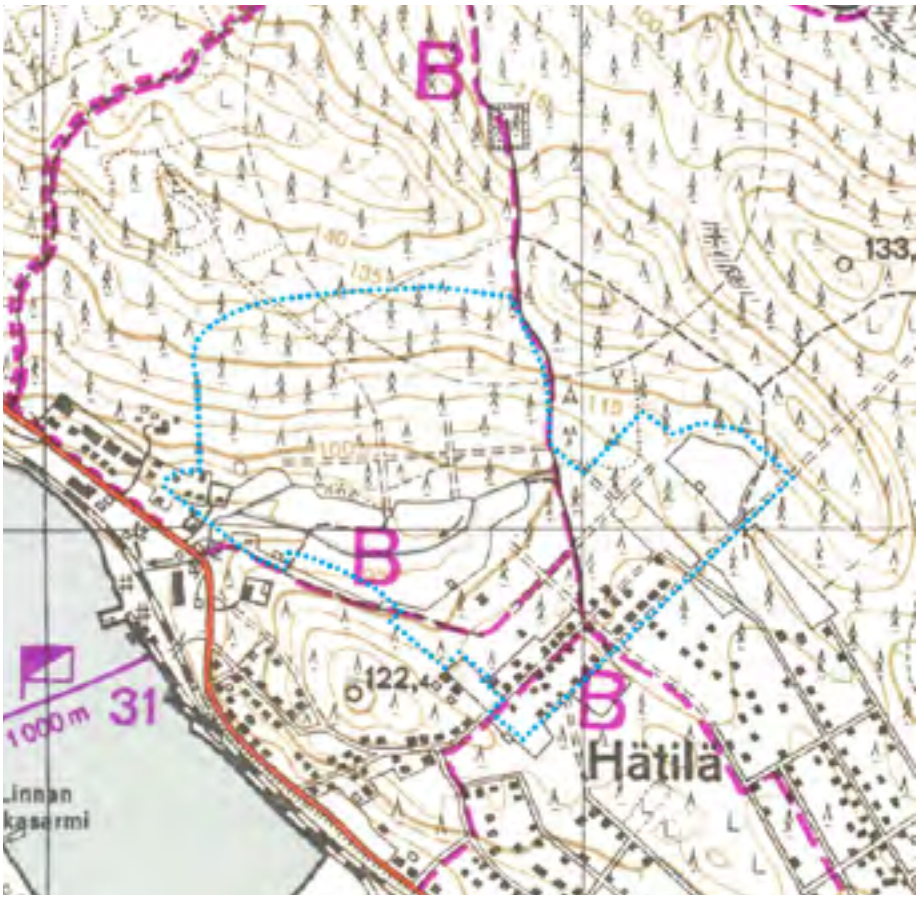

Retkeilykartassa vuodelta 1948 näkyy, että Sairion eteläistä puolta on alettu rakentaa noin kolmenkymmenen pientalon verran Sairionkadulle ja Luhtialankadulle. Selvitysalueen likimääräinen sijainti merkitty sinisellä pisteviivalla. Lähde: Timo Meriluodon internetsivut.

ollut. Ainakin Vanajan asevelikylässä näitä oli rakennettu kodin rakennustöiden ajaksi. [15]

Kaupunginhallitus hyväksyi suunnitelman, jota varten otettiin 12 miljoonan markan laina. Lisäksi otettiin Arava-lainoja. Rakennustyöt alkoivat Sairiossa ja Myllymäessä 1944 lopulla, pikatalojen rakentaminen alkoi 1945 alkupuolella. Puutalot valmistuivat 1946–48. Sairiossa kaupungin rakentamia pientaloja on Pekolankadulla 20 kappaletta. Kunta rakensi myös kivitaloja 1950-luvun alussa Parolantielle.

1950-luvulla alkoi yksityinen ja valtion rahoittama rakennustoiminta. Suurin osa Sairion alueen asuintaloista on yksityisiä tai valtion rahoittamia. Vuodesta 1949 lähtien alettiin myöntää omakotitalojen rakentajille lainoja omakotirahastosta, joka oli perustettu kymmenen vuotta aiemmin. Lainarahasto oli tarkoitettu etusijassa vähävaraisille ja suuriperheisille kaupunkilaisille. Lainoja myönnettiin vuodesta 1949 lähtien noin parikymmentä per vuosi, ja oletettavasti myös Sairion pientaloja on rahoitettu näillä lainoilla. [16]

Inventoitavan alueen rakennuskanta on pääasiassa 1940–50-luvuilta. Vuoden 1939 ilmakuvassa näkyy nykyisen asuinalueen kohdalla vain pari yksittäistä rakennusta tai pihapiiriä laajojen pelto- ja metsäalueiden reunamilla. Vuoden 1948 retkeilykartasta käy ilmi, että Sairionkadulle ja Luhtialankadulle on rakennettu yhteensä kolmisenkymmentä rakennusta, joista osa on ulkorakennuksia. 1952 ilmakuvassa on pientaloalueesta rakennettu eteläpuoli kokonaan sekä pohjoispuolella Salomaankadun molemmin puolin, Viertokatu sekä Pekolankadun eteläinen puoli. Sairion-

15 Tamminen&Heinänen 2016, 16.

16 Koskimies 1977, 188–195.

Vuonna 1939 on Sairiosta ollut kaavoitettuna vasta rantavyöhyke (joka ei kuulu selvitysalueeseen). Lähde: Maanmittauslaitos, Paikkatietoikkuna.

puisto on tuolloin vielä ollut peltoaukeaa ja viljelykäytössä. Rajalankadun pohjoispuoli, joka rajautuu Sairionpuistoon, silloiseen peltoaukeaan, ei ollut vielä vuonna 1952 rakennettu. Kortteli 24, joka rajautuu Kankaistenkadun ja Rajalankadun väliin, on rakentunut vasta vuosien 1951–59 aikana. Sairion rakentaminen jatkui alueen pohjoispuolella läpi 1960-luvun aina 1970-luvun alkuun saakka. Kaupungin rakentamat talot on myöhemmin myyty yksityisille.

2.5 Sairio asuinalueena

Sairion maine asuinalueena on yhteisöllinen ja idyllinen. Etenkin 1960–70-lukua on pidetty yhteisöllisenä aikana asuinalueella. Kun perheitä muutti Sairioon 1950-luvulla, istutettiin pihoihin omenapuita (jotka monesti nimikoitiin perheenjäsenten mukaan), marjapensaita ja tehtiin perunamaita. Pyrkimys omavaraisuuteen oli vahvaa jälleenrakennuskaudella.

Lapset kokoontuivat kesäisin Ahon kentälle[17]. Neuvola sijaitsi Pekolankadulla, samoin pyhäkoulu ja tyttökerho. Sairion koulu oli kaksiluokkainen. Tuomelan koulun vieressä oli luistinrata ja Hätilän kirkko. Uimassa alueen asukkaat kävivät Lusikkaniemessä, jonne kuljettiin vanhan ruutikellarin raunioiden läpi. Kauppoja Sairiossa oli ”joka kulmalla”. [18]

2.6 Merkitys osana laajempaa yhteiskunnallista taustaa

Sairion asuinalue on syntynyt samaan tarpeeseen kuin moni muukin sodan jälkeinen

17 Nykyinen Sairion kenttä.

18 *Sairio lumoaa yhteisöllisyydellään ja idyllillään.* Hämeen Sanomat, 2018.

pientaloalue. Vuonna 1940 eduskunnassa hyväksytty pika-asutuslaki sekä vuoden 1945 maanhankintalaki auttoivat siirtoväen ja rintamasotilaiden asuttamisessa eri puolille Suomea. Valtio, seurakunnat, kunnat ja yhteisöt joutuivat luovuttamaan maata yhtenäisten asuinalueiden kaavoittamista varten. Laina-anomukset ja rakennusluvat saatiin nopeasti vireille valmiiden tyyppipiirustusten ansiosta. Lain mukaan asutukseen tarkoitetuista tiloista ja asuntotonteista tuli muodostua yhtenäisiä alueita. [19]

Jälleenrakennuskausi Suomessa käsittää pääosin ajan, jona maksettiin sotakorvauksia. Jälleenrakennuskaudeksi katsotaan vuodet 1940–1952. [20]

1961 entisen ruutikellarin suojavyöhyke on vielä estänyt rakentamisen Sairion pohjoisosaan. Lähde: Maanmittauslaitos. Vanhat painetut kartat.

1972 alue on jo rakennettu täyteen. Lähde: Maanmittauslaitos. Vanhat painetut kartat.

Vuoden 1982 kartassa meijerikoulu on saanut lisää rakennuksia. Lähde: Maanmittauslaitos. Vanhat painetut kartat.

19 *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Sairion pientaloalue.*

20 Arkkitehtuurimuseo: *Jälleenrakennuskausi*. Joillain alueilla jälleenrakennuskauden katsotaan osittain jatkuneen aina vuoteen 1956 saakka, johtuen muun muassa pitkään jatkuneesta tilapäisasutuksesta.

1989 meijerikoulun tontti on laajentunut entisestään. Lähde: Maanmittauslaitos. Vanhat painetut kartat.

1992. Sairio on pysynyt entisellään. Lähde: Maanmittauslaitos. Vanhat painetut kartat.

Asemakaavan muutos nro 552 vuodelta 1963. Sairio on kaavoitettu täyteen pientaloja, mutta esimerkiksi meijerikoulun tontilla ei vielä ole rakennuksia. Karttaan on merkitty istutettavat puistoalueet sekä leikki- ja urheilukentät. Yhdistettyjä asuin- ja liikekiinteistöjä on merkitty parikymmentä. Lähde: Hämeenlinnan kaupungin kaupunkirakennepalvelut.

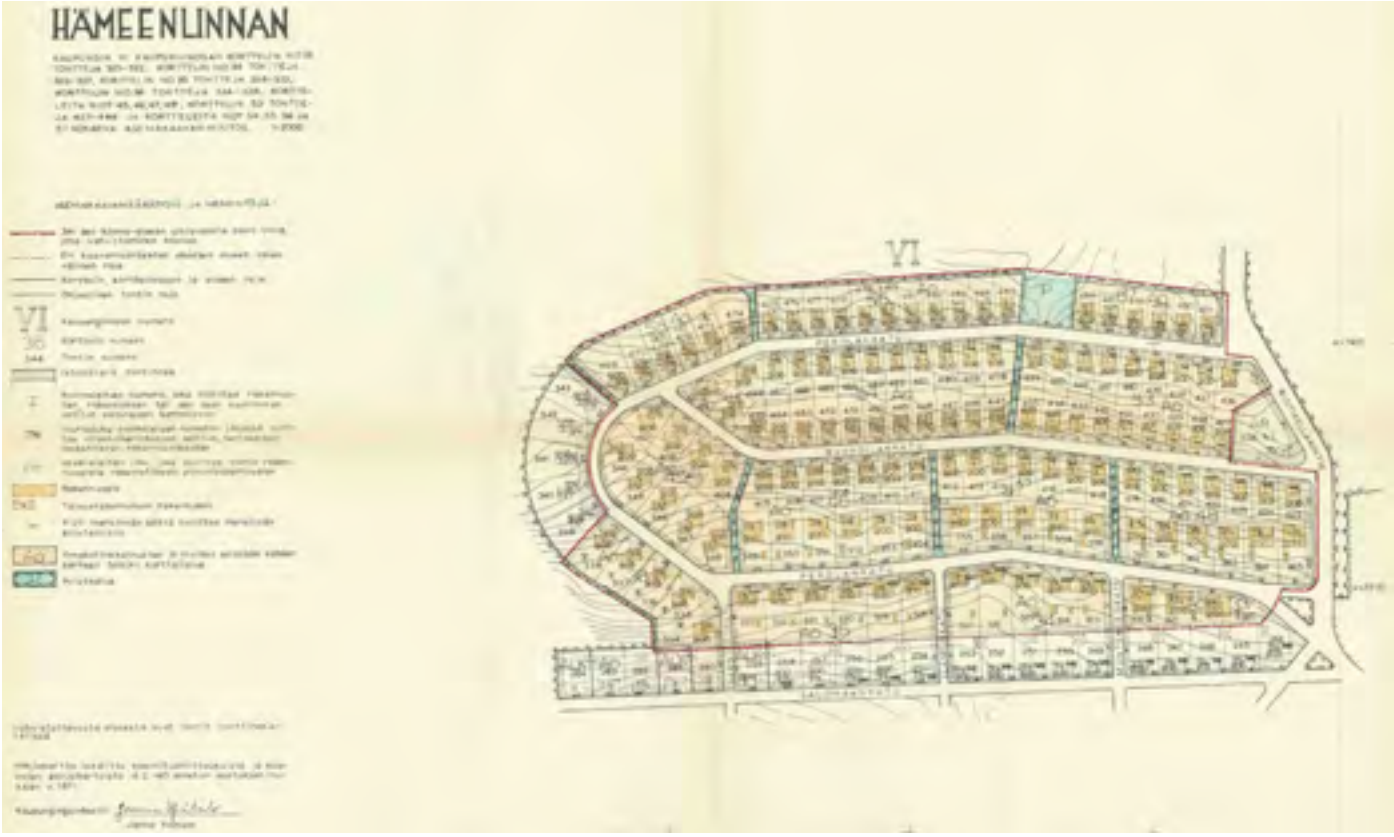

Asemakaavamuutos 956 Sairion pohjoisosaan vuodelta 1972.
Lähde: Hämeenlinnan kaupungin kaupunkirakennepalvelut.

Kaava nro 1071 vuodelta 1974. Merkinnöillä on osoitettu muun muassa auto- ja leikkipaikkojen minimimäärä sekä rakennusten suurin sallittu kerrosala. Lähde: Hämeenlinnan kaupungin kaupunkirakennepalvelut.

Alueen voimassa olevat kaavat. Tilanne 01/2022. Lähde: Hämeenlinnan kaupunki.

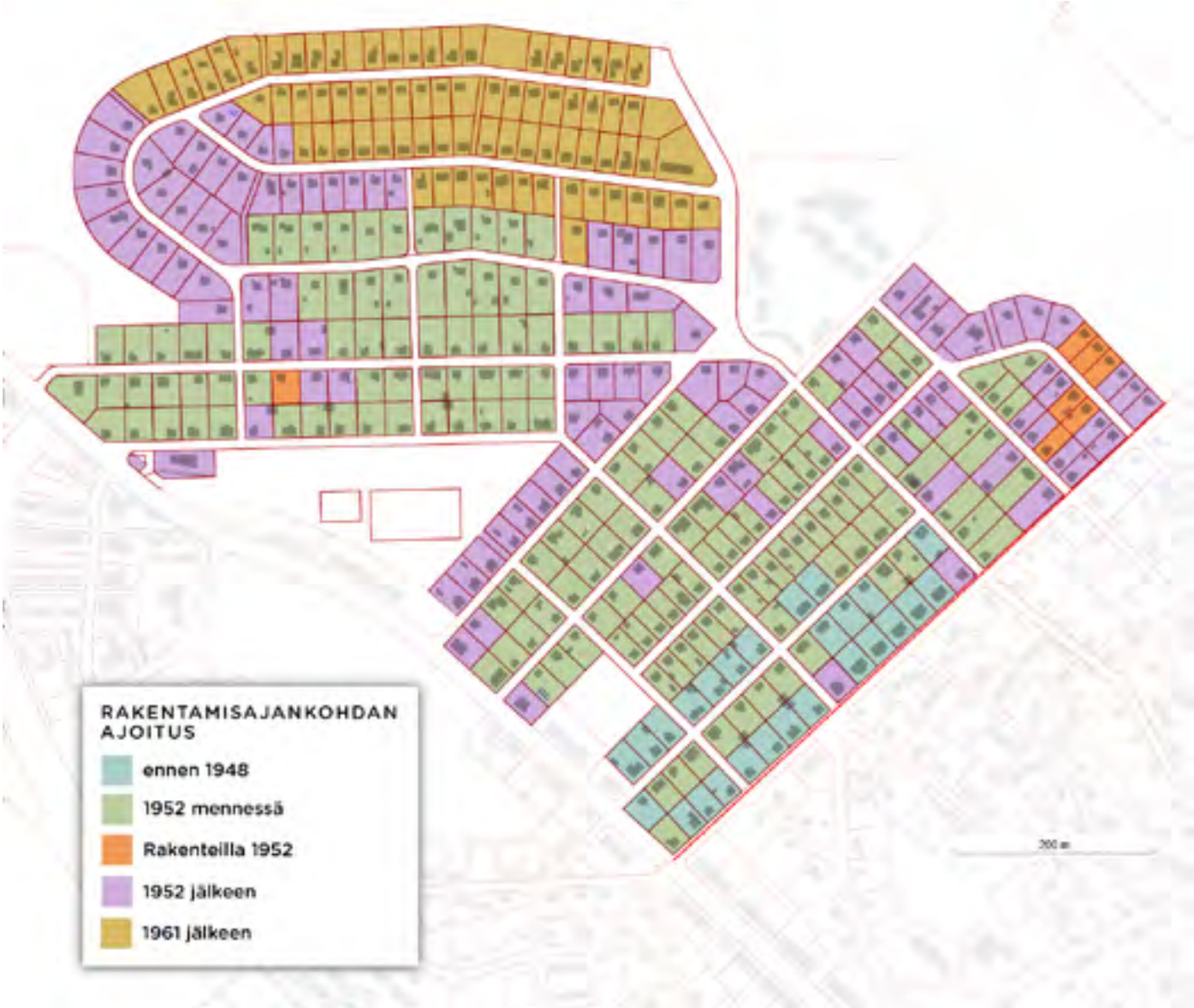

2.7 Jälleenrakennuskauden kaupunkisuunnittelu ja arkkitehtuuri

Iso osa jälleenrakennuskauden rakentamisesta muodostui rintamamiestaloista, joita rakennettiin rintamalla olleille sotilaille sekä siirtokarjalaisten asuttamisesta. Käytännössä aikakauden talotyypit olivat hyvin yhdenmukaisia, 1,5 kerroksisia harjakattoisia asuinrakennuksia. Jälleenrakennuskauden talotyypeille on tunnusomaista pelkistetty ulkomuoto, joissa julkisivuverhous on useimmiten lautaa tai rappausta. [21]

Jälleenrakentamiskaudella rakentamiseen tarjolla olevat resurssit olivat niukat ja sotakorvaukset painoivat päälle, mutta tarve uusille asunnoille oli valtava. Lähes kaikki saatavilla ollut betoni ja teräs menivät sotakorvausten ja muun teollisuuden tarpeisiin. Tiilen tuotanto laski merkittävästi energiapulan vuoksi. Puu oli ainoa materiaali, jota riitti omakotitalorakentamiseen asti. Saatavuutensa lisäksi puussa oli muita hyviä puolia aikakauden rakennusmateriaaliksi: se soveltui hyvin sarjatuotantoon ja sitä oli helppo työstää ilman erikoisempia välineitä tai kirvesmiehen

21 *Killon kulttuuriympäristöselvitys*

taitoja. Rakentamisessa korostuivat standardointi ja rationalisointi, joka näkyi muun muassa Arkkitehtiliiton laatimissa lukuisissa tyyppitalopiirustuksissa. Jälleenrakennusajalle oli tunnusomaista hartiapankkirakentamisen suuri määrä. Tiiltä vaadittiin huonosta saatavuudestaan huolimatta savupiippuihin, joten hormit piti suunnitella mahdollisimman tehokkaasti. Tämä johti siihen, että savupiippuja rakennettiin vain yksi ja sekin suunniteltiin sijoitettavan tehokkaasti keskelle rakennusta. [22]

Tyyppitalon ensimmäisessä kerroksessa oli tavallisesti eteinen, keittiö, olohuone ja makuuhuone. Hormit sijaitsivat keskellä rakennusta tehokkaasti samassa paketissa. Käynti kellariin ja ylempään kerrokseen oli heti sisäänkäynnin yhteydestä tai jopa suoraan ulkoa, mikä sujuvoitti ullakkokerroksen vuokraamista. Kuistit rakennettiin umpinaisina ja sijoitettiin usein rakennuksen päätysivulle, jolloin kuistin harja toisti rakennuksen harjasuuntaa. Pitkälle sivulle sijoitetuissa kuisteissa harjasuunta oli sommiteltu kohtisuoraan. [23] Jyrkän harjakaton ansiosta myös ullakolle saatiin asuinkelpoista tilaa, kuitenkaan korottamatta taloa täysin kaksikerroksiseksi. Ullakkokerros saattoi jäädä rakentamisvaiheessa kylmäksi tilaksi, joka voitiin ottaa omaan asuinkäyttöön tai vuokrata ulkopuoliselle asuintilaksi.

Tästä noppamaisesta puutalosta tuli 1950-luvulla itsestään selvä omakotitalon malli. Vaikka talotyyppejä ja suunnittelijoita on tuolta ajalta valtava määrä, ovat talot kuitenkin hyvin pitkälti ulkohahmoltaan ja julkisivupiirteiltään toistensa kaltaisia. Jälleenrakennuskauden asuinrakennuksesta tuli aikakautensa symboli, jolla vastattiin suureen asuntopulaan ja joka erityisesti maaseudulla edustaa siirtymistä kohti modernia asuinrakentamista. [24]

1940–50-lukujen jälleenrakennuskauden alueet on pitkään koettu eräänlaisena kaupunkisuunnittelun ”välikautena” ja ne on usein sivuutettu erilaisissa kuvailuissa. Tämä johtunee osittain siitä, että jälleenrakennuskauden alueet ovat melko vaatimattomia. Pula-ajan erilaiset materiaalipuutteet ja muut jo edelläkin kuvaillut seikat johtivat hyvin samankaltaisiin ja yksinkertaisiin 1,5-kerroksisiin taloihin.[25]

Aikakauden aluesuunnitelmissa näkyy pyrkimys valoisien, suotuisiin ilmansuuntiin sijoitettujen piha-alueiden sommitteluun. Katunäkymille on tunnusomaista tasaisin välein sijoitellut rakennusmassat. Katuverkko seurailee ruutukaavaa, jota on elävöitetty maaston pinnanmuodot huomioivilla kaarevilla katuosuuksilla. Jälleenrakennuskauden pientalomiljöitä voisi kuitenkin kuvailla puutarhakaupunkiaatteen suomalaisiksi sovelluksiksi. Omatonttiset, avoimet asuinpientaloalueet on saatu pienillä suunnittelukeinoilla yhtenäisiksi, sopivasti vaihteleviksi sekä vehreiksi alueiksi. Talojen ryhmittely ja laaja viherrakentaminen pensasaitoineen ja pihapuineen on tuonut alueille vaihtelevia katunäkymiä ja korostanut pihojen käytännöllisyyttä. [26]

2.8 Sairion rakennuskanta

Suurin osa 1940- ja 50-lukujen tyyppitaloista on kooltaan, mittasuhteiltaan, massoittelultaan ja rakennusmateriaaleiltaan hyvin toistensa kaltaisia. Kaikki aikakauden tyyppitalot ovat rankorakenteisia, ja eristeenä on ollut

22 Arkkitehtuurimuseo: *Rintamamiestalo* ja *Killon kulttuuriympäristöselvitys*

23 Killon kulttuuriympäristöselvitys

24 Arkkitehtuurimuseo: Rintamamiestalo

25 Heininen-Blomstedt (2013), s. 231

26 Heininen-Blomstedt (2013), s. 231

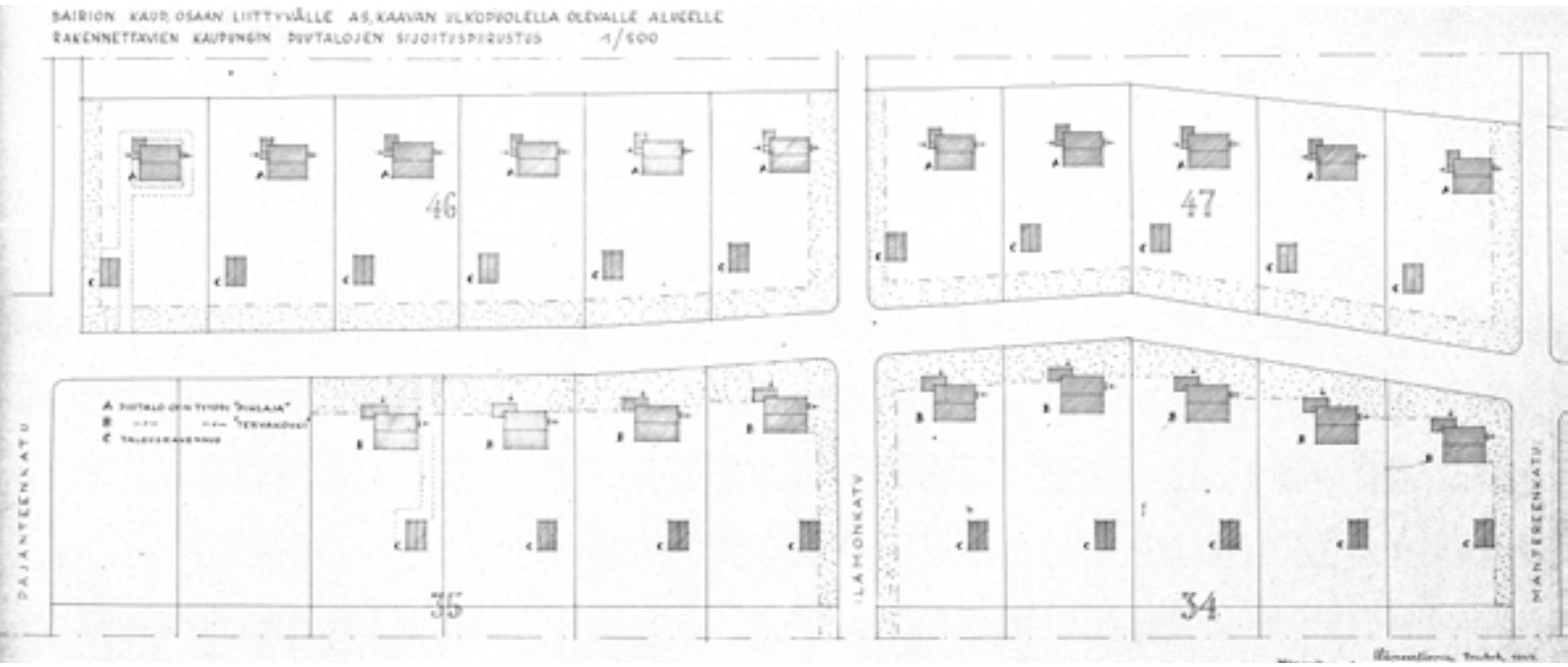

Suunnitelma rakennusten sijoittamiseksi keskellä kulkevan Pekolankadun varrelle sekä rakennustyypit kortteleihin 34, 35, 46 ja 47 asuinalueen pohjoisosassa. Suunnitelma on vuodelta 1947, ja sen on signeerannut kaupunginarkkitehti Olavi Sahlberg Hämeenlinnan kaupungin rakennustoimistosta. Lähde: HKA.

pääasiassa sahanpuru tai kutterilastu. Kuistit on eri talotyypeissä sijoitettu joko päätyyn, keskelle julkisivua tai funktionalismin tyylille tyypillisesti aivan julkisivun reunaan. Ikkunoiden koko, sijoittelu ja puitejako vaihtelevat talotyypistä toiseen. 1950-luvulta alkaen ikkunat ovat suurentuneet ja leventyneet rakennustyyppien samalla madaltuessa.

Rakennuksia on alun perin verhoiltu sekä perinteisemmällä pystyrimalaudoituksella että modernimmalla vaakalaudoituksella, joka alkoi yleistyä 1940-luvulla. Viistopintaisella vaakalaudoituksella, jota kutsutaan myös amerikkalaiseksi laudoitukseksi (clapboard), on saatu luotua matalampaa vaikutelmaa.[27]

Detaljeissa, kuten kaiteiden malleissa, on vaihtelua, ja kattomateriaalit ovat vaihdelleet tiilen, saumapellin ja huovan välillä. Joissain rakennuksista on piirustusten mukaan ollut pärekatto, esimerkiksi Viertokadulla tontilla 232, vuonna 1946 rakennusluvan saaneessa asuinrakennuksessa. Pärekatto toimi usein aluskatteena tiilikatolle, joka saatettiin tehdä vasta jälkikäteen.

Yksilöllisyyttä rakennuksiin on saatu värivalinnoilla, mutta kovin suurta vaihtelua ei rakennusten väripaletissa ole ollut, vaan aluekokonaisuus on ollut senkin puolesta yhtenäinen.

27 Heininen-Blomstedt 2013, 87.

Hugo Lehtorannan maalaus Luhtialankatu 6:n pihasta kohti numero 4:n julkisivua. Lehtoranta maalasi sairiolaisia pihapiirejä ja maisemia. Valokuva: Sirénin kotiarkisto.

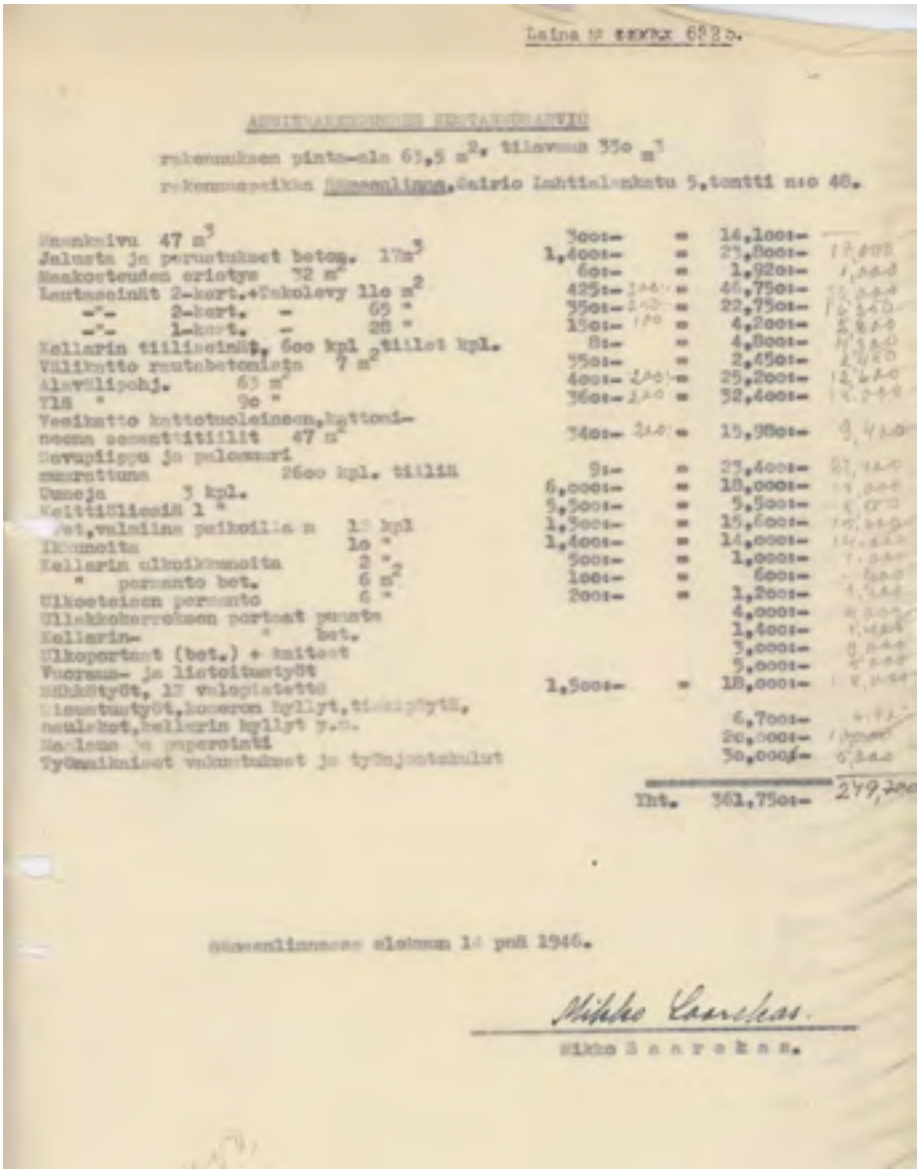

Laina n:o xxxx 6822.

ARVIOTAULUKKO KUSTANNUSARVIO

rakennuksen pinta-ala 63,5 m², tilavuus 350 m³

rakennuspaikka Sairiolinna, Sairio Luhtialankatu 5, tontti n:o 48.

Perustukset 47 m³	300:-	=	14,100:-	
Jalusta ja perustukset betong. 17m³	1,400:-	=	23,800:-	
Maakosteuden eristys 32 m²	60:-	=	1,920:-	
Lautaseinät 2-kert.+Tekolevy 110 m²	425:-	=	46,750:-	
-"- 2-kert. - 65 "	350:-	=	22,750:-	
-"- 1-kert. - 28 "	150:-	=	4,200:-	
Kellarin tiiliseinät, 600 kpl tiilet kpl.	8:-	=	4,800:-	
Väliseinät reunabetonista 7 m²	350:-	=	2,450:-	
Alavälipohj. 63 m²	400:-	=	25,200:-	
Tiili " 90 "	360:-	=	32,400:-	
Vesikatto kattotuoleinen, kattoneema asennettiilillä 47 m²	340:-	=	15,980:-	
Savupiippu ja puhdasuuri suurattuna 2600 kpl. tiiliä	9:-	=	23,400:-	
Uuneja 3 kpl.	6,000:-	=	18,000:-	
Keittiöliesiä 1 "	5,500:-	=	5,500:-	
Ovet, valmiina paikoilla n 15 kpl	1,500:-	=	15,000:-	
Ikkunoita 10 "	1,400:-	=	14,000:-	
Kellarin ulkoikkunoita 2 "	500:-	=	1,000:-	
" perusmuuri betonista 6 m²	100:-	=	600:-	
Ulkoeteisen perusmuuri 6 "	200:-	=	1,200:-	
Ullakkoherrasten portaat puusta			4,000:-	
Kellarin- " betonista			1,400:-	
Ulkoportaat (betoni) + kaiteet			3,000:-	
Puurasin- ja lieteittäytöt			5,000:-	
Sähköt, 12 valopistettä	1,500:-	=	18,000:-	
Viemäröinti, kaseron hyllyt, tiskipöytä, naulakot, kellarin hyllyt y.m.			6,700:-	
Maalaus ja puperointi			20,000:-	
Työmaakiinteät valmistukset ja työnjohtokulut			30,000:-	
Yht.	361,750:-			279,200

Sairiolinnassa eilisenä 14 päivä 1946.

Mikko Saarekas.

Mikko Saarekas.

Asuinrakennuksen kustannusarvio vuodelta 1946. Lähde: Sirénin kotiarkisto.

Asuinrakennus Ruutikellarintiellä. Vanhat kuvat on otettu tontin laelta. Alimmassa kuvassa vasemmalla seisoo talon rakentaja taustanaan nyt jo purettu naapurin pihamökki. Värikuvassa rakennus vuonna 2022. Vanhat valokuvat: Koroleffin kotialbumi.

Asuinrakennusta puretaan Sairionkatu 19:sta vuonna 1980. Rakennus oli valmistunut vuonna 1946 ja edusti näin ollen alueen vanhinta rakennuskantaa. Kuvat: Hämeenlinnan kaupunginmuseo.

3 Nykytilan kuvaus ja kaupunkikuvallinen analyysi

3.1 Nykytila ja alueen ominaispiirteet

Sairion asuinalue sijaitsee kävelymatkan (2,5 km) etäisyydellä Hämeenlinnan keskustasta. Museovirasto kuvailee aluetta seuraavasti: ”Erityisesti Ruutikellarintien, Pekolankadun ja Salomaakadun näkymät ovat avaria ja ilmavia pitkine pientaloriveineen. Kaupunginosa on puistomaisen vehreä ja luonnonläheinen.” [28] Erityisesti alueen pohjoispuolella sekä koillispuolella sekä pistemäisesti siellä täällä koko Sairion alueella on vanhaa puustoa, joka muistuttaa paikalla sijainneesta metsäalueesta. Alueella on suuria korkeuseroja, ja erityisesti pohjoisosa on rakennettu voimakkaasti kohti pohjoista nousevaan kallioisen mäntymetsän rinteeseen.

3.2 Kadut, tiet ja kujat

Sairion katuverkosto muodostuu pitkistä pääkaduista sekä niitä halkovista pienemmistä poikkikaduista. Alueen kapeimmilla katuosuuksilla, Pajanteenkadun ja Ilamonkadun pohjoispäissä, on moottoriajoneuvoilla ajaminen kielletty. Myös samansuuntainen Mantereenkatu on muihin katuihin verrattuna kapea. Jalankulku- ja pyöräilyväyliä ei asuinalueen sisällä kapeiden teiden varsilla ole. Suurin osa kaduista on asvaltoitu, mutta muutamat poikkikadut, kuten Pihlajakatu, ovat vielä sorapäällysteisiä, mikä lisää alueen puistomaista vaikutelmaa.

3.3 Puistoalueet

Alueella on kaksi julkista puistoa: Ritvalanpuisto alueen eteläpuolella Ritvalankadun laidalla ja Sairionpuisto ja -kenttä Viertokadun varrella. Sairionpuisto on vuonna 2016 nuorison toiveiden mukaisesti nykyaikaiseksi uudistettu leikkipuisto, jossa on myös skuuttausmahdollisuus. Kenttää ja puistoa reunustavat pääosin suuret lehtipuut sekä kuuset ja männyt ja muutamat pensasryhmät.

Ritvalanpuisto on rajattu Ritvalankadusta pensasaidalla sekä lauta-aidalla. Puiston pohjoisnurkassa on ryhmä vanhoja mäntyjä. Myös Ritvalanpuistoa on uudistettu vuonna 2021.

3.4 Rakennusten sijoittuminen tonteilla

Rakennusten sijoittelussa voi havaita kolme tyyppiä: a) rakennukset sijaitsevat lähellä katulinjaa kadun molemmin puolin, b) rakennukset sijaitsevat vinottain suhteessa katulinjaan (kaarevien katujen varsilla) ja c) rakennukset sijaitsevat lähellä katulinjaa toisella puolen katua, toisella puolella selvästi tontin perälle

28 www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4886

sijoitettuna (Pihlajakadulla). Maunulankadun yläpäässä, jossa sijaitsee F1- ja F2-tyyppitaloja (ks. luku 4.1), on ainoa alue, jossa rakennusten harjalinja on kohtisuoraan katuun nähden. Rakennukset rytmittävät katunäkymiä yleensä säännönmukaisesti ja loogisesti, jolloin katunäkymät ovat yhtenäisiä.

3.5 Pihat

Koska asuinrakennukset on lähes poikkeuksetta sijoitettu kadun varteen, jäävät piha-alueet suojaan talojen taakse. Monet tonteista ovat pitkiä ja kapeita. Tontteja rajaavat tyypillisesti orapihlaja- tai muut pensasaidat. Lauta-aitojakin on rakennettu, mutta niitä on selvästi vähemmän. Matalia, suurista luonnokivistä ladottuja aitoja on käytetty pihoissa tonttien rajoilla, ja luonnonkiveystä näkee myös pengerretyissä kohdissa. Suuret kivet ovat peräisin alueen kivikkoisesta ja kallioisesta maaperästä. Myös seulanpääkiveys ja liuskekiveys ovat pihoissa toistuvia elementtejä.

Pihoilla kasvaa suuria mäntyjä etenkin alueen pohjoispuolella. Muita perinteisiä puulajeja ovat koivu ja vaahtera. Istutettuina on syyshortensiaa, tuijia, pylväskatajia tai muita ympäri vuoden vihantia lajeja sekä hedelmäpuita. Maanpeite- ja reunuskasvina on käytetty muun muassa vuorenkilpeä. Kasvimaat eivät ole pihoissa enää itsestäänselvyys, mikä kertoo pihojen alkuperäisen käyttötarkoituksen pääpainon vaihtuneen hyötyviljelystä virkistyskäyttöön.

Sairiolaiset pihat ovat yleisilmeeltään vehreitä ja runsaita, mikä tekee koko asuinalueesta muutamia yksittäisiä kohtia lukuunottamatta puutarhamaisen kokonaisuuden. Paikoitellen puutarhamaisuutta rikkovat pihojen asvaltoinnit tai laajat laatoitukset. Näitä on lähinnä 1960-luvulla tai sen jälkeisellä ajalla rakennettujen sekä voimakkaasti peruskorjattujen asuinrakennusten pihoissa sekä liikekiinteistöjen piha-alueilla. Omakoti-

Maunulankadun yhtenäinen katunäkymä. Kuva: TL.

Yhtenäinen katunäkymä Salomaankadulta.

Kapean Mantereenkadun pohjoispäätä.

Sairion kenttä ja puisto.

Pekolankadun kaarevassa länsipäädyssä rakennukset on asemoitu vinottain suhteessa katulinjaan.

Sairion alueella tyypillistä viherrakentamista: Kotkankadulla on tontinreunaa pengerretty luonnonkivillä, joiden päälle on istutettu pensasaita.

Luonnonkivillä päällystettyä luiskaa alemman Pekolankadun varrella.

Kuusiaitaan tehty portti Kotkankadulla.

1950-luvulle tyypillinen yhdistelmä pihoissa – maalattu metalliportti ja liuskekivin päällystetty pihapolku Ruutikellarintiellä.

Talon rakennuttajan itse suunnittelema portti Salomaankadulla.

Tyypillisesti piha-alueita ovat rajanneet kadun puolelta metalliset portit, jotka on kiinnitetty betonipaasiin. Näiden vierestä on lähtenyt orapihlaja- tai muu pensasaita kiertämään tonttia. Tässä Pihlajakadulla alkuperäinen kiinteistönumerolla varustettu portinpieli.

Sairiossa katunäkymät ovat avaria ja vehreitä. Etenkin alueilla, jotka ovat alun perin olleet metsää, kasvaa edelleen vanhoja havupuita, joten vihreää on ympäri vuoden näkyvissä. Pihlajakatu on päällystämätön, mikä lisää maaseutumaista tunnelmaa, vaikka alue sijaitsee vain 2,5 kilometrin päässä kaupungin keskustasta.

talojen pihat ovat pääsääntöisesti hiekka- ja nurmipäällysteisiä.

3.6 Arkkitehtuuri

Valtaosa 1940–60-luvuilla Sairioon valmistuneista asuinrakennuksista on Hämeenlinnan kaupungin rakennustoimiston ja Puutalo Oy:n tyyppitaloja. Muut kuin tyyppitalot kuuluvat alueella vähemmistöön, ja monet niistä ovat yhdistettyjä asuin- ja liikekiinteistöjä tai useamman perheen asuintaloja. 1960-luvulla on alueen pohjoisosaan rakennettu muutamia uniikkeja arkkitehtien suunnittelemia pientaloja.

Alueen arkkitehtuurin nykytilassa näkyvät suurimmat muutokset on oletettavasti tehty 1960-luvulta alkaen vuoteen 2018 saakka, jolloin alue on asetettu rakennuskieltoon. Rakennusten julkisivuissa näkyy suurta vaihtelua uusittujen pintamateriaalien, laajennusten, ikkunoiden ja ovien vaihdon sekä seinän ulkopuolisten eristysten vuoksi. Alkuperäisen arkkitehtuurin ominaispiirteitä on kuitenkin näkyvissä suuressa osassa rakennuskannasta, ja yleiskuvana rakennusten alkuperäinen arkkitehtuuri ja olemus välittyy aluetta tarkastellessa. Valitettavasti monet arkkitehtuuriltaan parhaiten säilyneistä rakennusyksilöistä pihapiireineen ovat päässeet huonoon kuntoon.

Rakennuskielto ei koske sisätiloja, eikä niitä tarkastella tässä selvityksessä, joten niiden osalta rakennusten nykytila jää arvailujen varaan. Asukaskohtaamisten kautta maastokäynnillä on saatu jonkin verran tietoa siitä, että esimerkiksi alkuperäisiä haltex-kattoja on kodeissa säilytetty.

3.7 Ulkorakennukset

Olennainen osa pihapiirejä ovat ulkorakennukset, joita on alettu rakentaa alueelle samaan aikaan asuintalojen kanssa tyyppipiirustusten mukaan, tai myöhemmässä vaiheessa. Ulkorakennuksissa on ollut ja on edelleen käytössä olevia saunoja, mutta merkittävä osa ulkorakennuksista toimii autosuojina. Ulkorakennukset ovat monesti paremmin säilyneitä kuin asuinrakennukset, ja arkkitehtuuriltaan ne mukailevat asuinrakennuksen tyylipiirteitä. Pintamateriaalina ulkorakennuksissa on

Alkuperäinen ulkorakennus Kankaistenkadulla. Rakennuksessa on käytössä oleva sauna.

Neljän kiinteistön yhteen rakennetut ulkorakennukset Sairionkadulla tonttien rajalla. Kuva: TL.

kuitenkin puu, vaikka asuinrakennus olisikin rapattu. Tyypillisesti viereisten tonttien piharakennukset on rakennettu toisiinsa kiinni siten, että ne yhdessä muodostavat harjakattomallisen rakennuksen, jonka puolet voivat olla eri sävyiset.

3.8 Liikerakennukset

Yhdistettyjä liikerakennusten ja asuntokerrostalojen korttelialueita eli tarkemmin asuin- ja liikerakennuksia oli Sairion alueella vuonna 1963 yhteensä 21 kappaletta (ks. karttakaavio), ja vuonna 2022 niitä on 11. Aulangontiellä ei muutosta ole juuri tapahtunut, mutta selvitysalueen sisällä on 9 liikekiinteistöä muutettu asuinrakennukseksi. Sairiossa liikerakennukset ovat ilmeisesti olleet pääasiassa elintarvike- ja sekatavarakauppoja.

Entinen, yhdistetty liike- ja asuinrakennus Kankaistenkadulla. Rakennus on alunperin ollut rapattu.

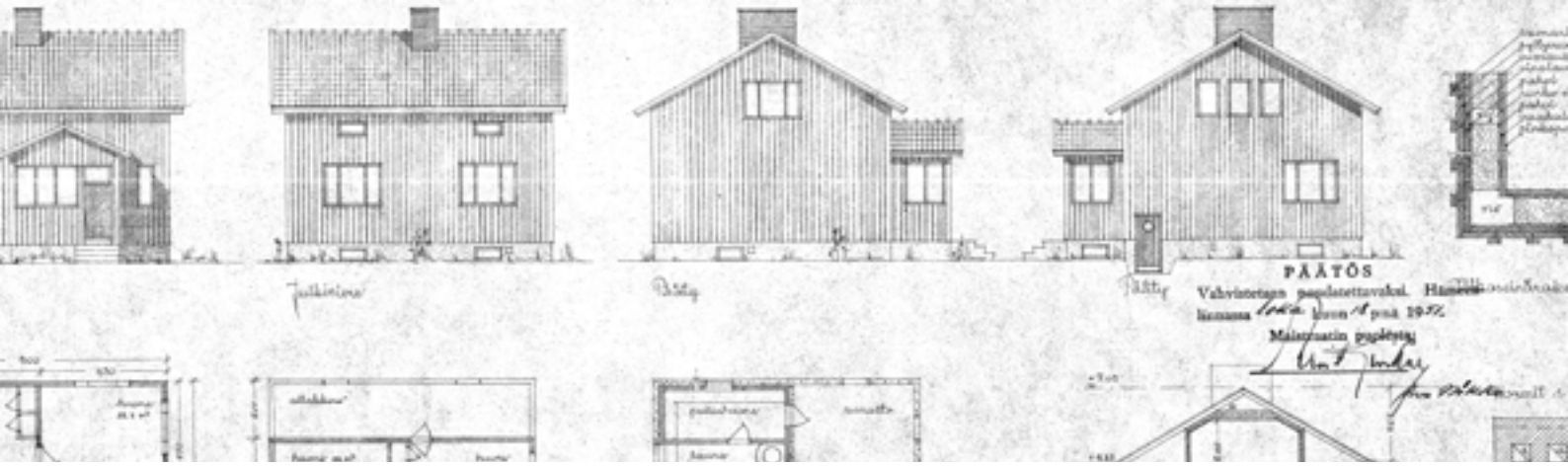

4 Merkittävät kohteet ja aluekokonaisuudet

4.1 Suunnittelijoita

Varhaisimpia asuinrakennuksia ovat alueelle piirtäneet paikalliset rakennusmestarit sekä muut ”piirtäjät”.

Merkittävän osan tyyppipiirustuksista on signeerannut rakennusmestari **Arvo Ikonen**, joka toimi piirtäjänä Hämeenlinnan kaupungin arkkitehtiosastolla. Kaupunginarkkitehti **Olavi Sahlbergin** nimi on useissa piirustuksissa. Sahlberg on suunnitellut myös Tuomelan koulun (myöhemmin Hämeenlinnan yhteiskoulu), jota sairiolaiset lapset kävivät. Lisäksi asuinrakennuksia ovat piirtäneet muutamat muut hämeenlinnalaiset arkkitehdit ja rakennusmestarit, kuten **A. Talpo**, arkkitehti **Martti Riihelä**, vääpeli **Mikko Saarekas** ja **Yrjö Miettinen**. [29]

Rakennusmestari Evert Alfred Talpo (ent. Gutzén) on piirtänyt lukuisia koteja asuinalueelle. Yksi niistä sijaitsee Mäkelänkadulla (tontti 154). Arkkitehti Martti Riihelän suunnittelemia ovat esimerkiksi Luhtialankatu 25 (1947) ja 27, 1946 (myös ulkorakennus Riihelän piirtämä). Riihelällä oli oma toimisto Hämeenlinnassa vuodesta 1944 alkaen. Tämän lisäksi hän toimi opettajana Etelä-Hämeen keskusammattikoulun rakennusosastolla vuodesta 1946 alkaen. Arvo Ikonen on signeerannut paitsi lukuisia Hämeenlinnan rakennustoimiston tyyppipiirustuksia, myös muun muassa ”asuinrakennus Heikkilän” piirustukset osoitteessa Ruutikellarintie 55 (73/12) (1958). Vääpeli ja piirtäjä Mikko Saarekas on suunnitellut varhaisimpia tyyppitaloa muistuttavia asuin- ja ulkorakennuksia erityisesti Luhtialankadulle. Yrjö Miettinen oli rakennusmestari, joka on suunnitellut tyyppitaloja Hämeenlinnassa myös Ojoisiin ja Papinniittyyn. [30]

Arkkitehti **Jalmari Lankinen** (1894–1970) on suunnitellut viipurilaisen K. Widingin moottoripajan työväen asuintalot. Lankinen on opiskellut samaan aikaan Alvar Aallon kanssa, ja hänen suunnitelmistaan merkittävä osa on jäänyt Viipuriin. Lankisen arkkitehtitoimisto erikoistui oppilaitosten ja sairaaloiden suunnitteluun, mutta jälleenrakennuskaudella hän suunnitteli myös asuinrakennuksia. 1930-luvulta alkaen Lankisen suunnitelmat noudattavat modernismin tyylisuuntaa ja periaatteita, mikä näkyy myös Sairionkadun taloissa. [31]

29 Vikman 2022.

30 Vikman 2022.

31 Nieminen/HS 2021 ja Lappeenrannan kaupunki 2021.

4.2 Hämeenlinnan kaupungin rakennustoimiston talotyypit

Hämeenlinnan kaupungin rakennustoimistossa on suunniteltu useita tyyppitaloja, joista noin kymmenkuntaa on käytetty Sairiossa. Sairioon on rakennettu ainakin tyyppejä A2, C1, C2, F1, F2, G1, H2, K2, I, K2a ja L1 (1953), ja suurin osa näistä sijoittuu alueen eteläiseen osaan.

Rakennukset ovat rankorakenteisia, eli sisältäpäin lukien ensimmäisenä on ollut pysty- tai vaakalaudoitus, jonka alla heti (ilman ilmarakoa) pahvi, sitten täyte (yleensä kutterilastu tai sahanpurut), tämän jälkeen taas pahvi, vinolaudoitus ja vaakavuori. Välipohjat ovat niin ikään puurakenteiset, ja niissä on sama täytemateriaali. Maanalainen, anturallinen perusmuuri on valettu betonista. Kellarin lattiana toimii maanvarainen betonilaatta. Sokkeli on maalattu. Jokaisessa rakennuksessa on harjakatto, ja kulma on kaikissa sama. Kuistin katto noudattaa niin ikään samaa kattokulmaa.

Yleensä kaikissa tyyppitaloissa on ollut kellarissa sauna ja pesutila sekä varastotiloja, esim. ”talousvarasto” ja puuvarasto. Keskikerroksessa on ollut olohuone, huone, keittiö ja wc. Yläkerrassa on ollut kaksi pientä huonetta sekä sivuissa lämmittämätöntä säilytystilaa. Tyypillisesti yläkerran toinen huone on muutettu keittiöksi, jolloin taloon on saatu toinen asunto vuokralaiselle. Tämä näkyy monesti jo alkuperäisissä rakennuslupakuvissa.

Tyyppitalot ovat olleet huoneistoalaltaan 64 m² (A-tyyppi)–96 m² (C-tyyppi). Tyypillisesti alkerrassa on ollut reilu 50-neliöinen kaksio ja yläkerrassa reilu 30-neliöinen yksiö.

Sisustukseen on kuulunut muun muassa puuhella keittiössä ja Porin Matti, pönttöuuni tai muu varaava uuni lämmittämässä muita huoneita. Katot ovat olleet paneloituja tai pinnoitettu maalatuin Haltex-puukuitulevyin.

Detaljipiirustus A2-malliin (1948).
Lähde: Kansallisarkisto.

1940-luvun varhaisimmille tyyppitaloille tyypilliset, kaksijakoiset ikkuna-aukot Kankaistenkadulla.

A2

Sijainti Tyyppiä A2 on Pihlajakadulla metsään rajautuvalla puolella. Rakennukset on sijoitettu pitkien ja kapeiden tonttien takareunaan, jolloin piha-alueet jäävät kadun puolelle.

Ajoitus 1948

Suunnittelija Hämeenlinnan rakennustoimisto.

Kuvaus Rakennus on 1,5-kerroksinen. Ulkomitat ovat piirustusten mukaan 7,2 X 7,8 metriä, ja huoneistoala on ollut noin 64 neliötä. Kuisti on sijoitettu rakennuksen päätyyn. Keskikerroksessa on ollut olohuone, huone ja keittiö sekä wc. Ullakkokerroksessa on ollut yksi huone sekä ullakkotilaa. Kellarissa on ollut varastotilojen lisäksi sauna ja pukuhuone. Rakennusmateriaali on puu, ja piirustusten mukaan talojen ulkovuori on ollut vaakalautaverhoiltu.
Ikkuna-aukot ovat pienehköt, pystymalliset tai kahteen osaan jaetut kitti-ikkunat.
Tulisijoja on ollut jokaisessa asuinhuoneessa, keittiössä puuhella.

Historia Ilmeisesti kolme reunimmaista A2-mallin taloa Pihlajakadun ja Sairion-kadun risteyksestä lukien on rakennuttanut yksi ja sama henkilö. [32]

Ominaispiirteet Rakennus edustaa arkkitehtuuriltaan 1940-luvun pelkistettyä jälkifunktionalismia. Noppamaisen, selkeälinjaisen muodon pintaa rytmittävät epäsäännöllisesti sijoitetut ikkuna-aukot. Kuistin muoto noudattelee rakennuksen linjoja.

Säilyneisyys Ainakin yhteen A2-taloista on tehty laajennus. Rakennusten julkisivu-materiaaleihin (ml. katteet), ikkunoihin ja kuisteihin on tehty muutoksia. Muutoksista huolimatta A2-mallin talot ovat suurilta osin edelleen tunnistettavissa. Pihojen luonne on säilynyt alkuperäisen kaltaisena.

32 Alueen asukkaan kertomaa (16.5.2022).

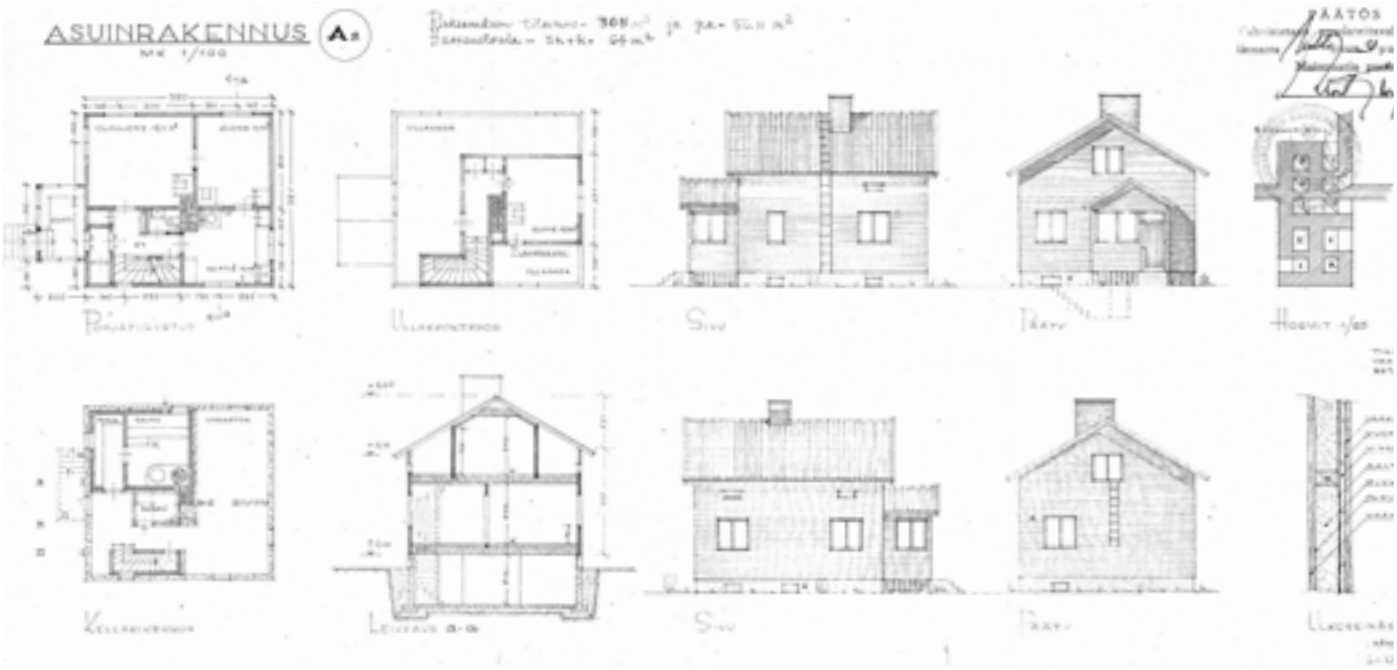

Asuinrakennus A2 tyyppipiirustukset. Hyväksytty vuonna 1959. Lähde: HKA.

Tyyppiä A2 on rakennettu Pihlajakadun laidalle vuodesta 1952 alkaen.

C1 JA C2

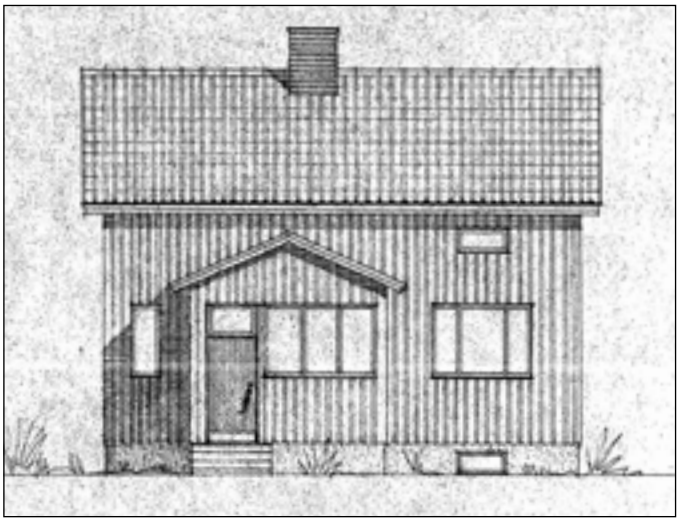

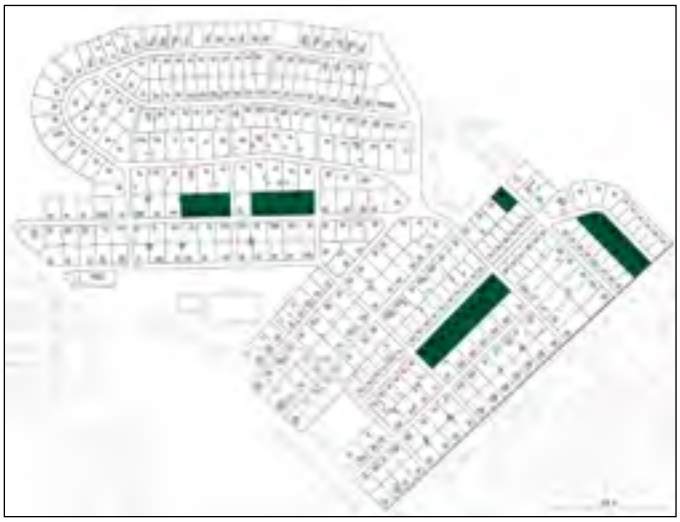

Sijainti Talotyyppejä C1 sekä sen peilikuvaa C2 on rivistöt Pihlajakadun lounaispuolella, Maunulankadun kaakkoispuolella korttelissa 16, sekä Salomaankadulla kortteleissa 34 ja 35. Lisäksi on ainakin yksi yksittäinen rakennus Kankaistenkadulla.

Ajoitus 1949. Maunulankadun C-talot on rakennettu ennen vuotta 1952.

Suunnittelija Piirustukset on signeerannut ”A.I.”, eli Arvo Ikonen Hämeenlinnan rakennustoimistosta.

Kuvaus Rakennus on 1,5-kerroksinen. Ulkomitat ovat piirustusten mukaan 8 x 9 metriä, ja huoneistoala on ollut noin 80 neliötä. Kuisti on sijoitettu pihasivulle tyypistä riippuen keskilinjan vasemmalle tai oikealle puolelle. Keskikerroksessa on ollut olohuone, huone ja keittiö sekä wc. Ullakkokerroksessa on ollut kaksi huonetta tai huone ja keittiö sekä ullakkotilaa. Kellarissa on ollut varastotilojen ja ”talouskellarin” lisäksi sauna ja pukuhuone. Kellarin ovi on ollut sijoitettuna hieman maanpinnan alapuolelle, ja ovessa on ollut pyöreä ikkuna.
Rakennusmateriaali on puu, ja talotyypin ulkovuori on ollut rimalaudoitettu pystyvuori.
Ikkuna-aukot ovat joko kolmiruutuiset tai pystymalliset kitti-ikkunat.
Tulisijoja on ollut jokaisessa asuinhuoneessa, keittiössä puuhella.

Ominaispiirteet Rakennus edustaa arkkitehtuuriltaan 1940-luvun pelkistettyä jälkifunktionalismia. Noppamaisen, selkeälinjaisen muodon pintaa rytmittävät epäsäännöllisesti sijoitetut ikkuna-aukot. Kuistin muoto noudattelee rakennuksen linjoja.

Säilyneisyys C-mallin taloissa on useita hyvin tai kohtalaisesti alkuperäistä vastaavana säilyneitä yksilöitä. Suuri osa rakennuksista on kuitenkin kokenut merkittäviä muutoksia koskien julkisivuja, katteita sekä detaljeja, kuten rimoja ja laudoituksia.

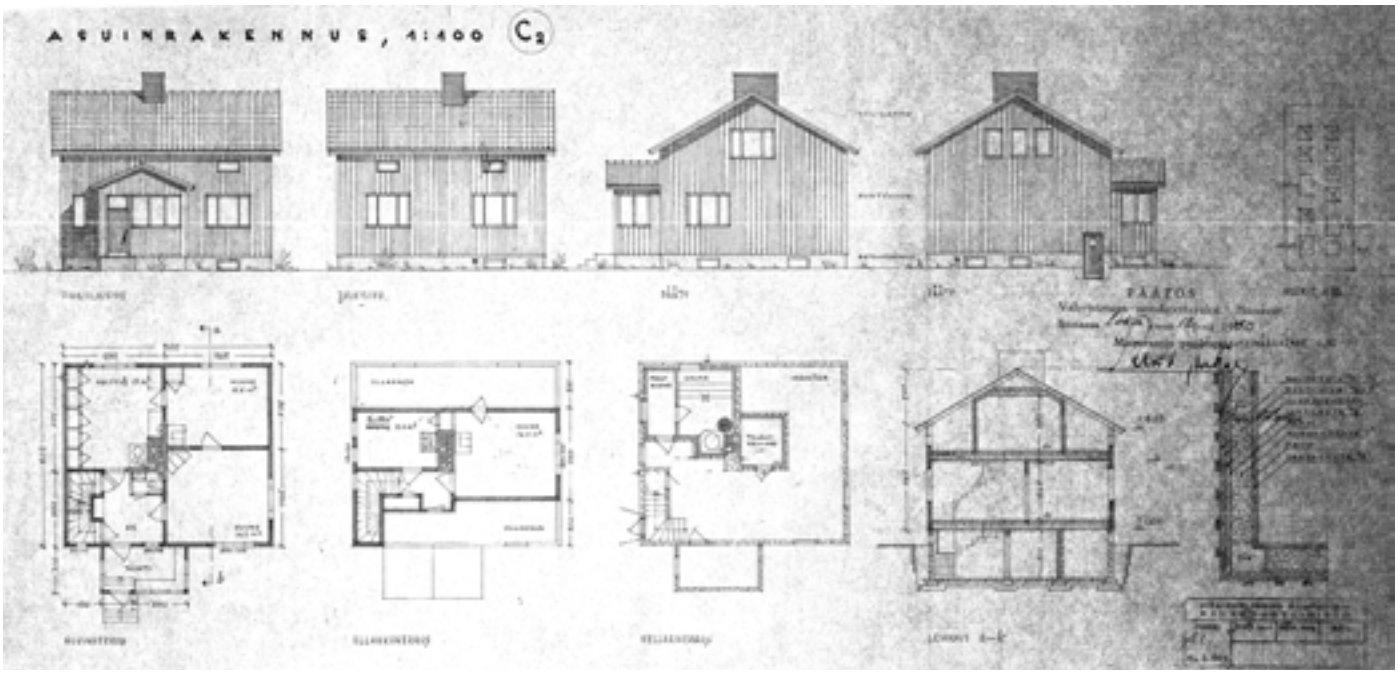

Asuinrakennus C2. Arvo Ikonen, Hämeenlinnan kaupungin rakennustoimisto 1949. C1 on tämän mallin peilikuva. Lähde: HKA.

Maunulankadun varrella kortteli nro 16:ssa on rivi C1-taloja.

(ylhäällä) Näkymää Pihlajakadulta: hyvin ominaispiirteensä säilyttäneitä C2-mallin taloja. Rakennuksia ympäröivät männyt, jotka ovat muisto alueella sijainneesta metsästä, sekä pensasaidat. Alue on ollut metsää ja peltoa 1940-luvulle saakka.

C2-mallin talossa Pihlajakadulla on alkuperäinen tai sen kaltainen, maalattu saumapeltikatto. Alkuperäiset ikkunat ja ulkovuori sekä ulkoportaikko kaiteineen ovat säilyneet.

F1 JA F2

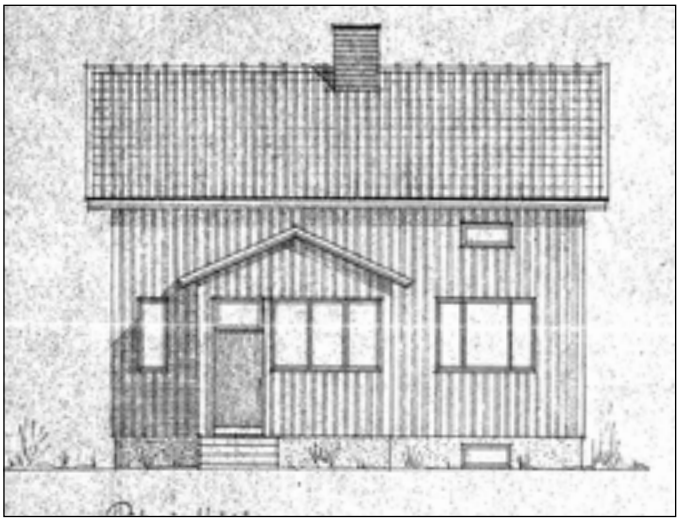

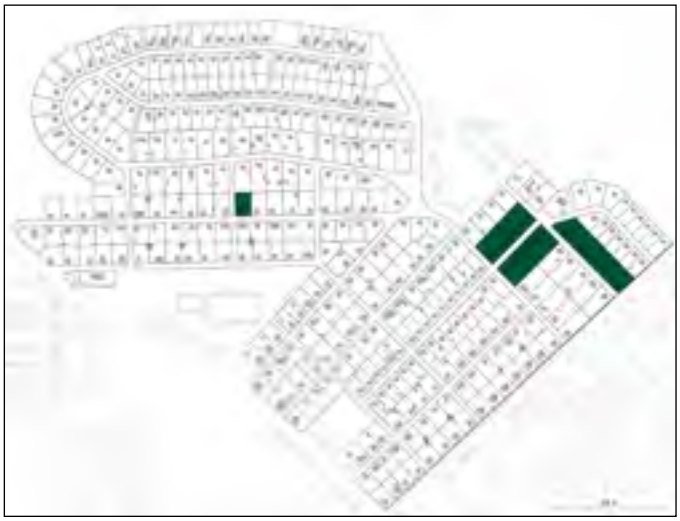

Sijainti F-tyypin taloja on rivistö ainakin Kotkankadun koillispuolella, Maunulankadun yläpäässä molemmin puolin tietä, sekä yksi talo Salomaankadulla.

Ajoitus 1949.

Suunnittelija Piirustukset on signeerannut ”A.I.”, Arvo Ikonen Hämeenlinnan rakennustoimistosta.

Kuvaus Talotyyppi muistuttaa hyvin läheisesti C-tyyppiä. Eroavaisuudet koskevat lähinnä sisätiloja. Keittiö on kuistin vieressä, kun F-tyypissä se on takajulkisivun puolella. Rakennus on 1,5-kerroksinen. Ulkomitat ovat piirustusten mukaan 8 x 9 metriä, ja huoneistoala on noin 80 neliötä. Kuisti on sijoitettu pihasivulle keskilinjan vasemmalle tai oikealle puolelle. Keskikerroksessa on olohuone, huone ja keittiö sekä wc. Ullakkokerroksessa on kaksi huonetta tai huone ja keittiö sekä ullakkotilaa. Kellarissa on varastotilojen ja ”talouskellarin” lisäksi sauna ja pukuhuone. Kellarin ovi on sijoitettu hieman maanpinnan alapuolelle, ja ovessa on pyöreä ikkuna. Rakennusmateriaali on puu, ja talotyypin ulkovuorina on rimalaudoitus. Ikkuna-aukot ovat joko kolmiruutuiset tai pystymalliset kitti-ikkunat. Tulisijoja on ollut jokaisessa asuinhuoneessa, keittiössä puuhella.

Ominaispiirteet Rakennus edustaa arkkitehtuuriltaan 1940-luvun pelkistettyä jälkifunktionalismia. Noppamaisen, selkeälinjaisen muodon pintaa rytmittävät epäsäännöllisesti sijoitetut ikkuna-aukot. Kuistin muoto noudattelee rakennuksen linjoja.

Säilyneisyys F-mallin taloissa on muutamia hyvin tai kohtalaisesti alkuperäistä vastaavana säilyneitä yksilöitä. Suuri osa rakennuksista on kuitenkin kokenut merkittäviä muutoksia koskien julkisivuja, katteita sekä detaljeja, kuten rimoja ja laudoituksia.

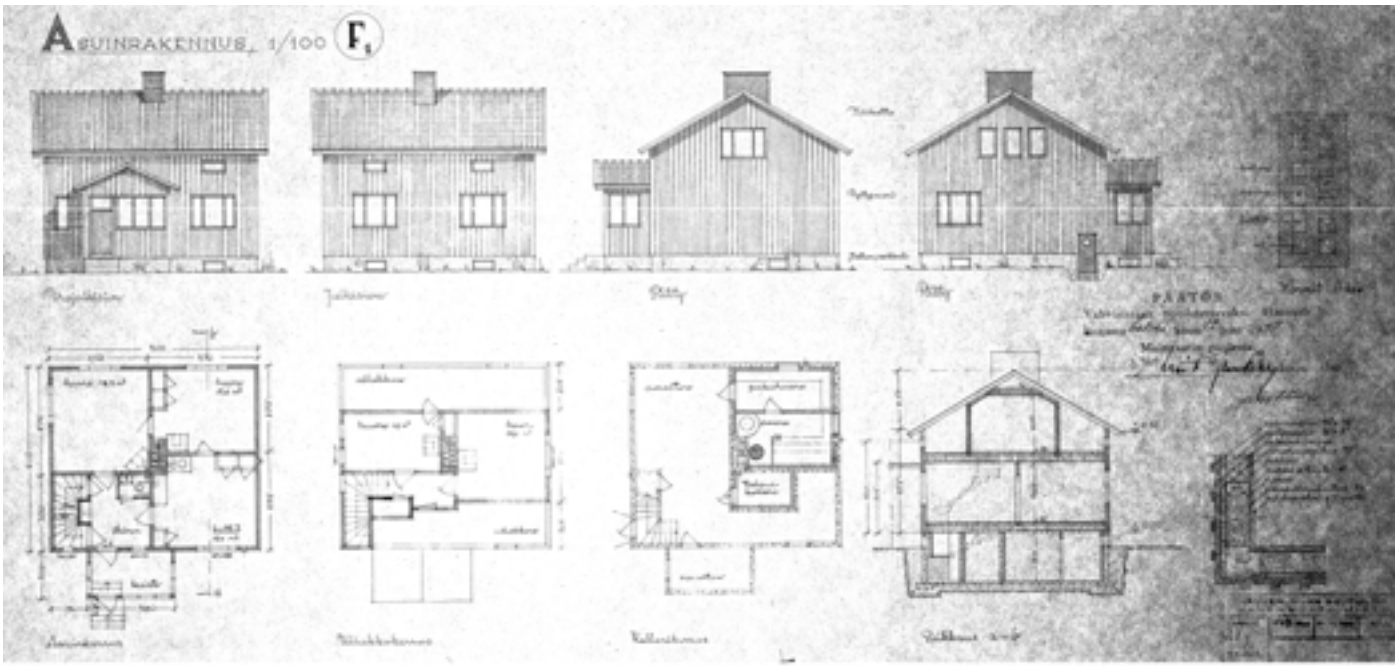

Asuinrakennus F1. Arvo Ikonen, Hämeenlinnan kaupungin rakennustoimisto 1949. F2 on tämän mallin peilikuva. Lähde: HKA.

Maunulankadun koillispäässä on vastakkain sijoitettujen F1- ja F2-talojen kokonaisuus. Osa F2-taloista on vuoden 1956 mallia autotalleineen.

G1

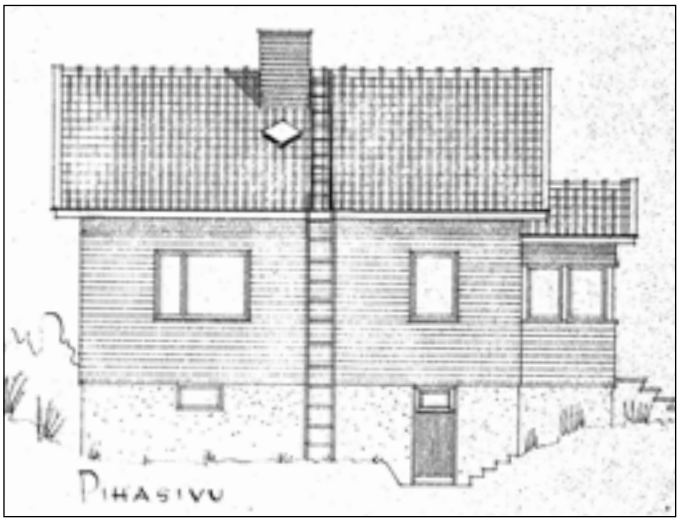

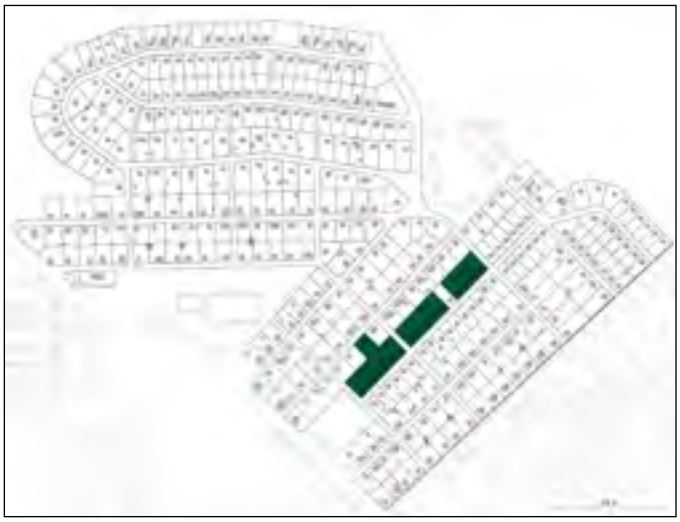

Sijainti G1-tyypin talot sijoittuvat pääasiassa Maunulankadun varteen.

Ajoitus 1949.

Suunnittelija Piirustukset on signeerannut ”A.I.”, Arvo Ikonen Hämeenlinnan rakennustoimistosta.

Kuvaus G-tyyppi on muita samana vuonna (1949) piirrettyjä Hämeenlinnan rakennustoimiston tyyppitaloja pienempi, sillä ullakolla ei ole asuin- eikä varastotiloja. Rakennus on 1-kerroksinen, ja sen huonejärjestys on 2 h + k. Ulkomitat ovat 8,3 x 8 metriä. Asuinkerroksessa on olohuone, makuuhuone ja keittiö sekä wc. Kellarissa on säilytystilojen lisäksi puuvarasto, mutta ei saunatiloja. Kuisti on sijoitettu rakennuksen päätyyn toiseen reunaan. Rakennus on suunniteltu sijoitettavaksi rinteeseen, jolloin betoninen sokkeli (tai kivijalka) on alarinteen puolella korkeampi. Käynti kellariin sijaitsee alarinteen puolella kivijalassa. Rakennusmateriaali on puu, ja talossa on vaakavuori. Katemateriaali on tiili. Ikkuna-aukot ovat joko kahteen jaetut (valoaukko + vieressä kapeampi tuuletusikkuna) tai pystymalliset.
Tulisijoja on ollut jokaisessa asuinhuoneessa, keittiössä puuhella.

Ominaispiirteet Rakennus edustaa arkkitehtuuriltaan 1940-luvun pelkistettyä jälkifunktionalismia. Noppamaisen, selkeälinjaisen muodon pintaa rytmittävät epäsäännöllisesti sijoitetut ikkuna-aukot. Kuistin muoto noudattelee rakennuksen linjoja.

Säilyneisyys G-tyypin talot ovat jokseenkin tunnistettavissa, mutta suurten muutosten vuoksi alkuperäisyys on vähäistä.

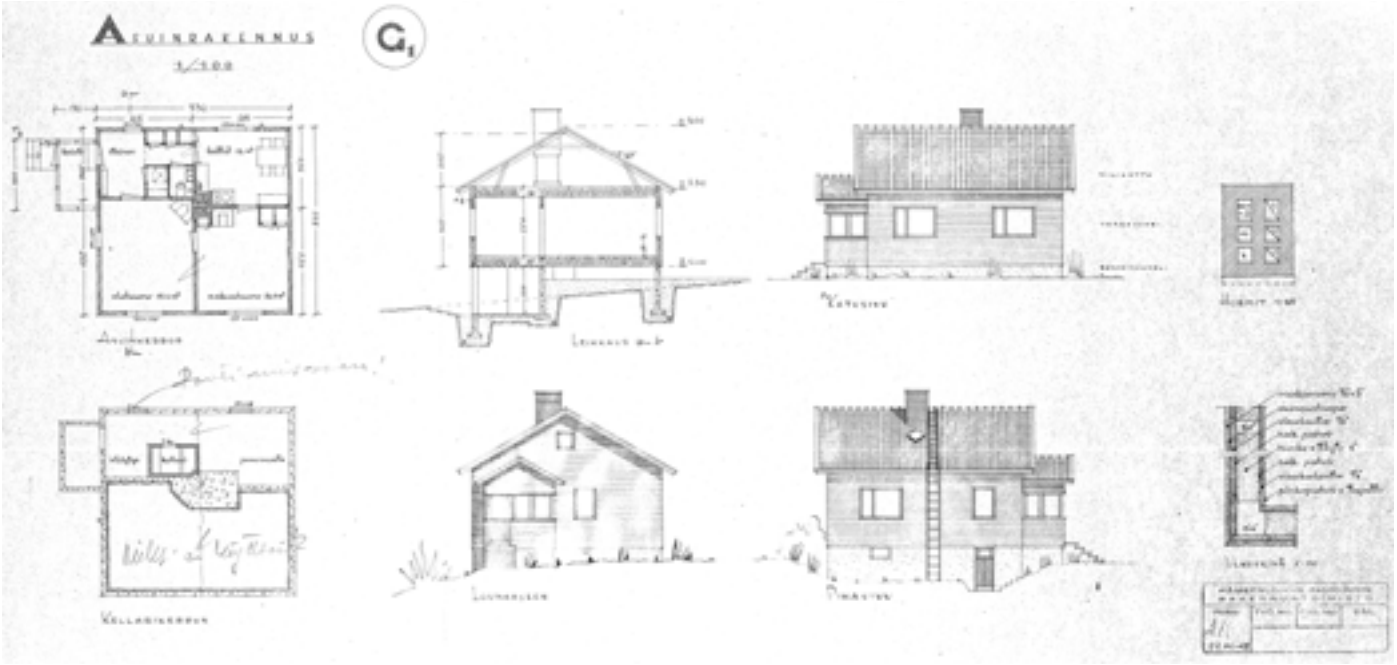

G1 vuodelta 1949.

Alkuperäistä vastaava G1-talo Maunulankadulla. (vasemmall) Rakennus pihan puolelta. Katos kellarin sisäänkäynnin päälle on lisätty myöhemmin.

(yläpuolella) Kuisti portaikkoineen on alkuperäistä vastaavassa asussa.

I1

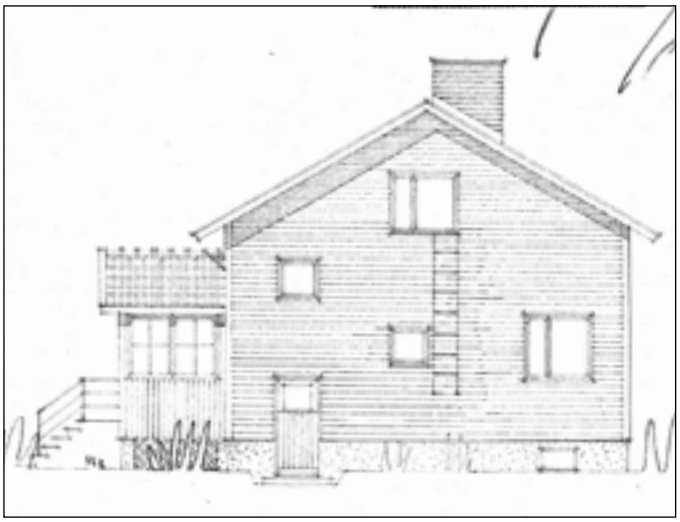

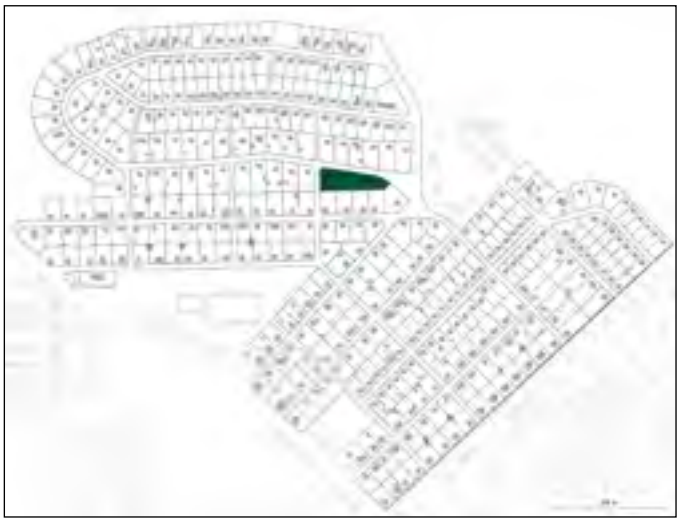

Sijainti I1-tyypin myöhempää versiota (1953) on kolme kappaletta eteläisen Pekolantien itäpäässä.

Ajoitus 1953.

Suunnittelija Piirustukset on signeerannut ”A.I.”, Arvo Ikonen sekä kaupunginarkkitehti Olavi Sahlberg Hämeenlinnan rakennustoimistosta. Todennäköisesti Arvo Ikonen on piirtänyt alkuperäisen mallin, jota Sahlberg on muokannut 1950-luvulla.

Kuvaus Ulkomitat ovat 8 x 9,3 metriä. Rakennus on 1,5-kerroksinen, ja siihen on suunniteltu kaksi asuntoa: Keskikerroksessa on olohuone, makuuhuone ja keittiö sekä wc. Ullakolla on huone ja keittiö sekä oma eteistila. Ullakkotilat sijaitsevat lappeiden alla. Kellaritilat on jaoteltu kahteen puuvarastoon, saunaan, pesu- ja pukuhuoneeseen sekä välinevarastoon ja talouskellariin. Asuintiloihin on piirretty paljon kiinteitä komeroita. Kuisti on sijoitettu rakennuksen pihasivulle toiseen reunaan. Rakennusmateriaali on puu, ja talossa on vaakavuori. Katemateriaali on tiili. Ikkuna-aukkoja on montaa eri mallia: kahteen jaettuja (valoaukko + vieressä kapeampi tuuletusikkuna), pieniä neliön muotoisia ja kuistin ikkunat ovat poikkeuksellisesti nelijakoiset ruutuikkunat. Paneloidussa ulko-ovessa on suuri ikkuna. Tulisijoja on ollut jokaisessa asuinhuoneessa, keittiössä on puuhella.

Ominaispiirteet Rakennus edustaa arkkitehtuuriltaan 1940–50-lukujen pelkistettyä jälkifunktionalismia. Noppamaisen, selkeälinjaisen muodon pintaa rytmittävät epäsäännöllisesti sijoitetut ikkuna-aukot. Kuistin muoto noudattelee rakennuksen linjoja.

Säilyneisyys Kaksi kolmesta rakennuksesta on hahmonsa puolesta tunnistettavissa I-taloksi, mutta yleisesti ottaen rakennuksia on muutettu merkittävästi.

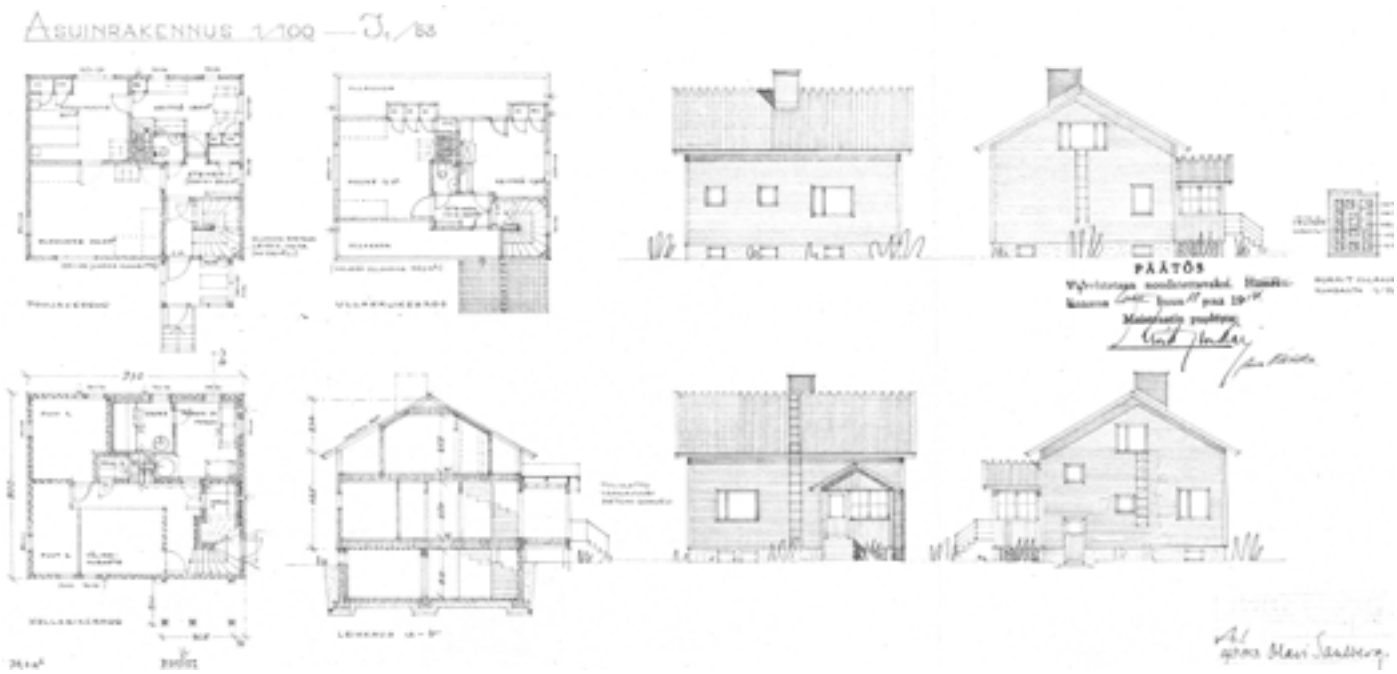

I1 vuodelta 1953.

Eteläisen Pekolankadun itäpäässä on I1-tyypin taloja.

K2, K2A, K2/53 JA K2A/53

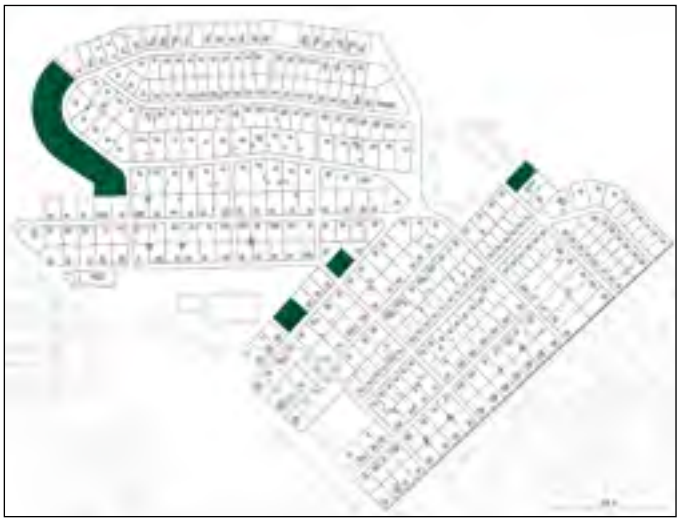

Sijainti Malleja K2 ja K2a on Pekolankadulla. K2/53-mallia on rakennettu esimerkiksi Pekolankadun länsipuolelle noin vuonna 1956.

Ajoitus 1953

Suunnittelija Piirustukset on signeerannut ”A.I.”, Arvo Ikonen sekä kaupunginarkkitehti Olavi Sahlberg. Todennäköisesti Arvo Ikonen on piirtänyt alkuperäisen mallin, jota Sahlberg on muokannut 1950-luvulla.

Kuvaus Malleja K2 ja K2a on rakennettu Pekolankadulle vuosien 1956–58 välillä. Malli poikkeaa varhaisemmista tyyppitalomalleista siinä, että yksityisautojen yleistyttyä tähän malliin on jo valmiiksi piirretty autosuoja kellariin. Rakennuksen ulkomitat ovat 7,8 x 9,5 metriä. Rakennus on 1,5-kerroksinen, ja siihen on suunniteltu kaksi asuntoa: Keskikerroksessa on olohuone, makuuhuone ja keittiö sekä wc. Eteinen on aiempaa suurempi, ja vaatekomerot kuuluvat kiinteään sisustukseen. Ullakolla on huone ja keittiö sekä oma eteistila ja wc. Ullakkotilat sijaitsevat lappeiden alla. Kellaritilat on jaoteltu puuvarastoon, saunaan, pesu- ja pukuhuoneeseen sekä talousvarastotiloihin, mutta autosuoja vie noin kolmasosan kellarin pinta-alasta. Lämmityskattila vie myös oman tilansa. Kuisti on sijoitettu rakennuksen pihasivulle toiseen reunaan. Rakennusmateriaali on puu, ja talossa on vaakavuori. Katemateriaali on tiili. Ikkuna-aukkoja on montaa eri kokoa ja mallia. Keittiössä on edelleen puuhella, mutta muuten lämmitysmuoto on vaihtunut keskuslämmitykseen (puukattila).

Ominaispiirteet Rakennus edustaa arkkitehtuuriltaan 1950-luvun pelkistettyä jälkifunktionalismia. Noppamaisen, selkeälinjaisen muodon pintaa rytmittävät epäsäännöllisesti sijoitetut ikkuna-aukot. Kuistin muoto noudattelee rakennuksen linjoja.

Säilyneisyys Osaa rakennuksista on muutettu, mutta yleisesti ottaen ne ovat säilyttäneet ominaispiirteensä melko hyvin.

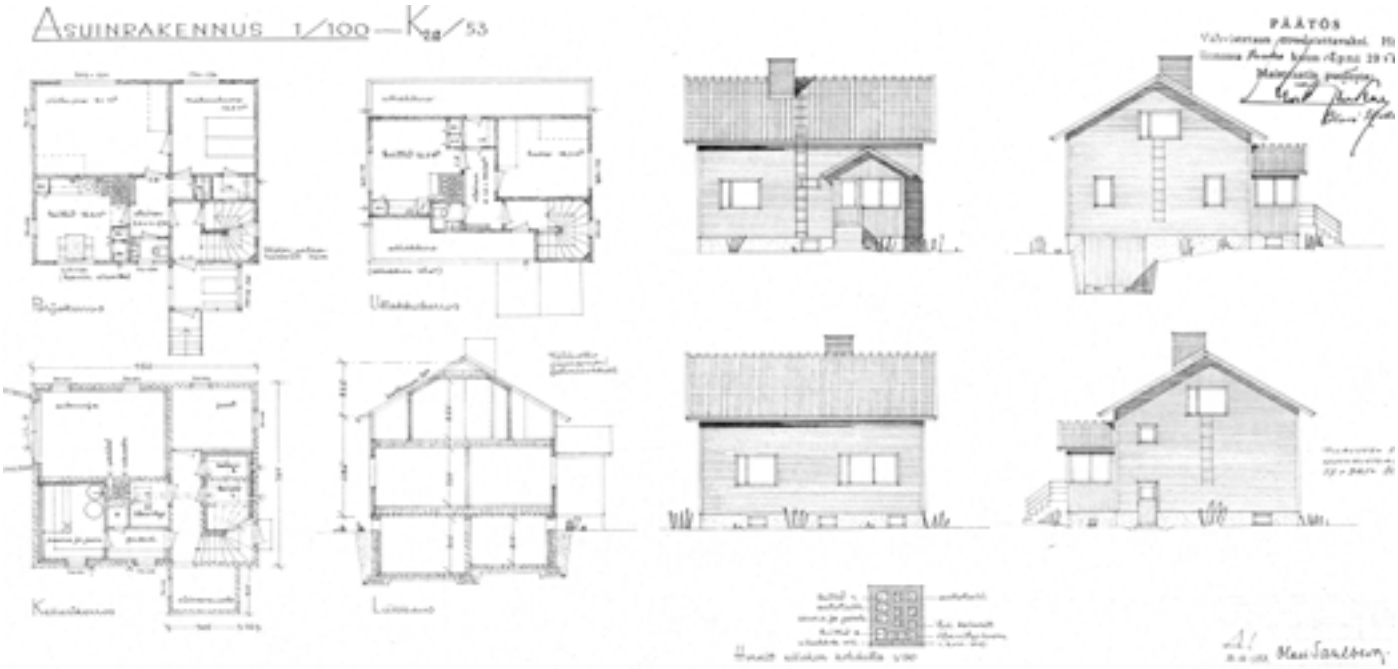

K2a muunnos vuodelta 1953. Tähän malliin on piirretty autotalli kellariin. Lähde: HKA.

Pekolankadun läntisen mutkan K2- ja K2a-taloja. Lähde: HKA.

(ylhäällä) Hyvin säilynyt K2a-talo Pekolankadulla. Julkisivu pohjoiseen päin.
(kolme kuvaa alhaalla vasemmalta oikealle lukien) Rakennuksessa on alun perinkin ollut autotalli. Näkymä pihan puolelta: länsijulkisivu ja siihen 1960-luvulla yhdistetty laajennus, joka poikkeaa tyyliltään selkeästi alkuperäisestä rakennuksesta. Kuisti on alkuperäisessä asussaan.

4.3 Puutalo Oy:n tyyppitalot

Sotien seurauksena puisten tyyppitalojen teollinen tuotekehittely vauhdittui, sillä oli saatava nopeasti asunnot 430 000 evakolle sekä muille pommitusten vuoksi kotinsa menettäneille. Suomessa oli jo kokemusta puutalojen teollisesta valmistuksesta, ja koska muita rakennusaineita ei ollut tarjollakaan (betoni ja teräs menivät sotateollisuuteen ja tiiliteollisuudessa oli energiapula), hätäasuntojen rakennusmateriaaliksi valittiin puu. 1940 puunjalostusteollisuuden edustajat perustivat **Puutalo Oy**:n, joka tehosti puurakennusten ja -osien teollista valmistusta ja myyntiä. Puutalo Oy:n rooli jälleenrakennuskauden rakennuskannassa on merkittävä. Yhteistyötä tehtiin myös ruotsalaisten talotehtaiden kanssa.

Ensimmäiset rakennukset kasattiin paikan päällä seinäelementeistä (joko eristeillä tai ilman) ja kattotuoleista. 10 vuoden aikana suunniteltiin yli 1000 erilaista talotyyppiä. Puisten yhdenperheen talojen suunnittelu työllisti arkkitehteja koko 1940-luvun ajan. Tyyppitalomallistosta tuli hyvinkin yhtenäinen, vaikka suunnittelijoita ja toimeksiantajia oli paljon. [33] Arkkitehtuuriltaan Sairioon rakennetut Puutalo Oy:n tyyppitalot poikkeavat Hämeenlinnan rakennustoimiston malleista. Esimerkiksi ”Tervakoski” muistuttaa arkkitehtuuriltaan ruotsalaistaloja tai Alvar Aallon toimiston AA-järjestelmän tyyppitaloja pidennettyine lappeineen. Sairioon on rakennettu Puutalo Oy:n tyyppitaloja aina vuoden 1945 ”Tervakoski”-mallista 1962 suunniteltuun ”Reinontaloon” saakka, ja suurin osa niistä sijoittuu Sairion pohjoisosaan.

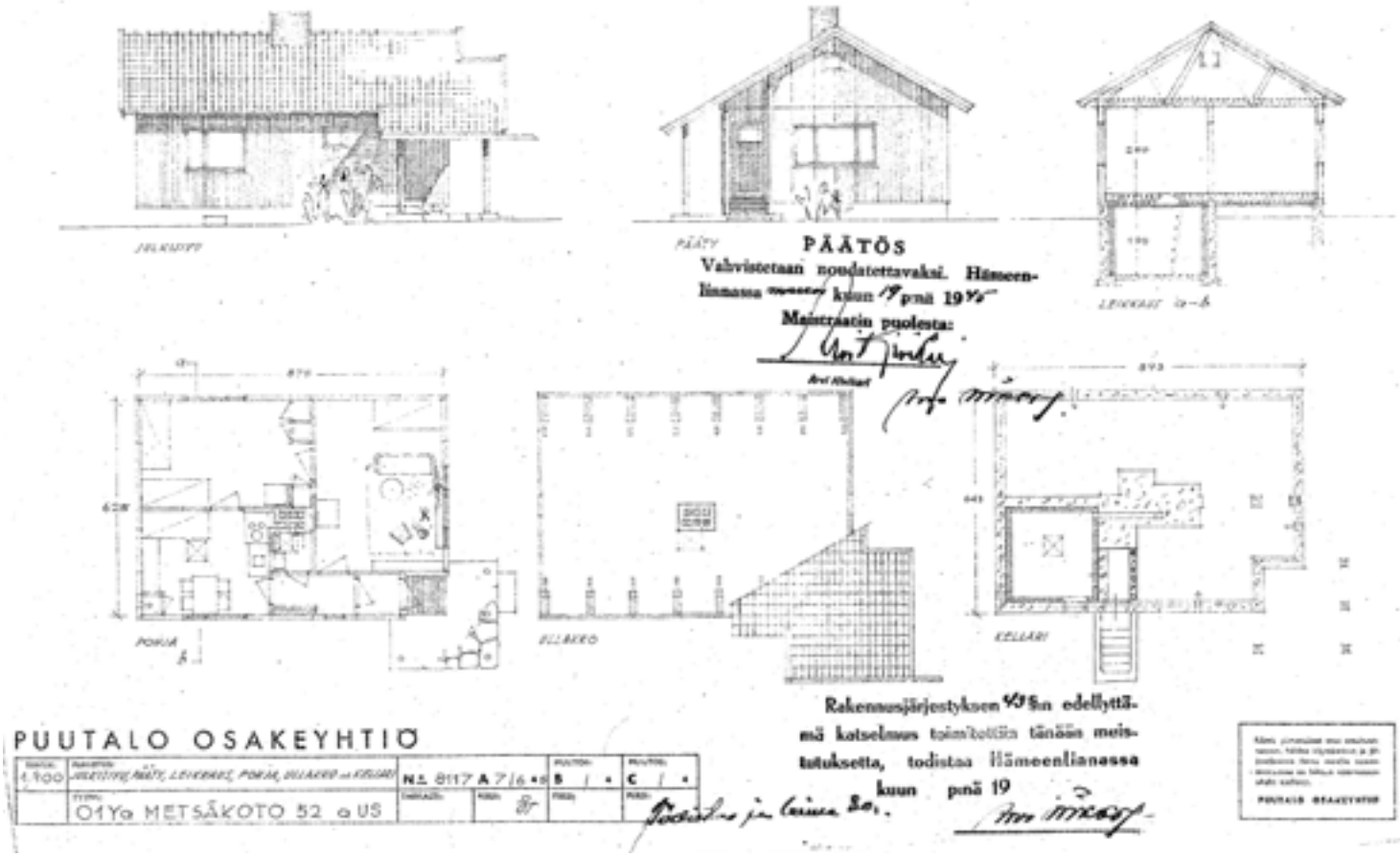

Puutalo Oy:n ”Metsäkoto”, piirustukset 1940-luvun loppupuolelta. Lähde: HKA.

33 Luoma 2021, 4–5 ja Heininen-Blomstedt 2013, 77.

”TERVAKOSKI”

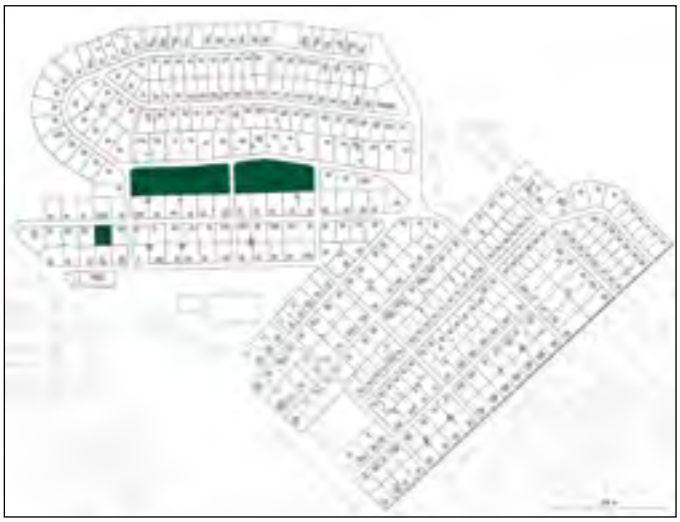

Sijainti	11 kpl eteläisellä Pekolankadulla ja yksi Salomaankadulla
Ajoitus	1945
Suunnittelija	Jorma Järvi
Kuvaus	1,5-kerroksinen asuinrakennus on asuinpinta-alaltaan noin 80 m^2. Rakennuksen ulkomitat ovat 7,5 x 8,75 metriä. Perustukset ja sokkeli ovat betonia. Puurunkoinen rakennus on verhoiltu pystyrima-laudoituksella, ja siinä on piirustusten mukaan tiilikate. Sisäänkäyntejä on kaksi: kadun puoleisen terassin puolelta on päässyt kulkemaan suoraan yläkertaan. Katon lape jatkuu pidempänä ja leveämpänä sisäänkäynnin kohdalla, jolloin lappeen alle muodostuu pieni avokuisti ja terassitila, jolle antavat näkösuojaa puusäleiköt köynnöskasveineen. Toinen sisäänkäynti rakennuksen päädyssä on johtanut keskikerroksen asuintiloihin. Ikkunat on sijoiteltu harkitusti ja ne ovat keskenään eri kokoisia ja muotoisia noudattaen 1940-luvun tyyliä, jossa ruutujako on tehty suurin piirein kultaisen leikkauksen mukaan. Suuren, neliömäisen valoaukon vieressä on kapeampi tuuletusikkuna (mahdollisesti molemmin puolin. Lisäksi on pieniä neliömäisiä ikkunoita. Yhdessä taloista on ilmeisesti toiminut neuvola (Pekolankadulla).
Ominaispiirteet	Rakennus edustaa arkkitehtuuriltaan 1940-luvun pelkistettyä jälkifunktionalismia, ja se muistuttaa saman aikakauden ruotsalaistaloja sekä Alvar Aallon toimistossa suunniteltuja A-tyyppitaloja.
Säilyneisyys	Rakennuksista pari on säilynyt hyvin tunnistettavina.

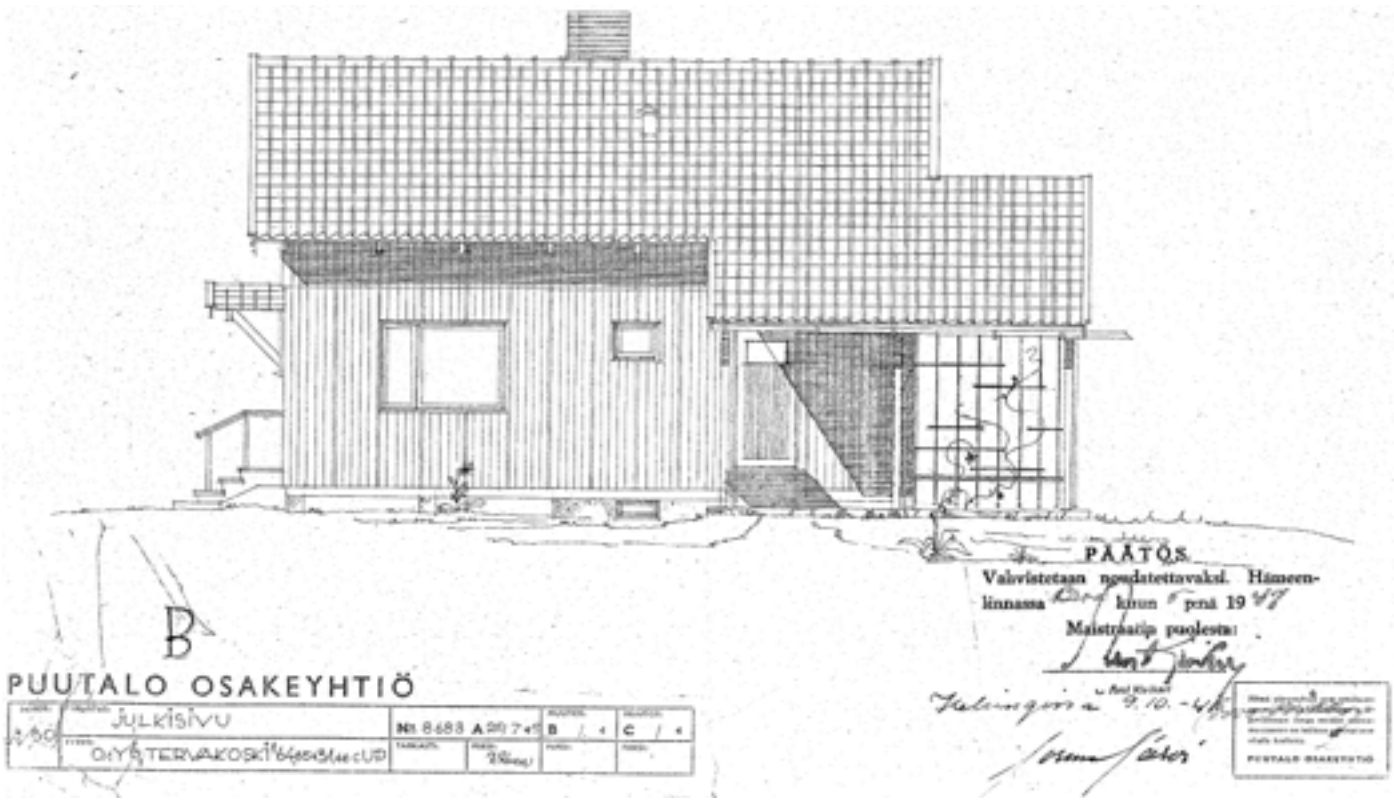

Puutalo Oy:n ”Tervakoski”, julkisivu. Signeerannut Jorma Järvi 1945. Lähde: HKA.

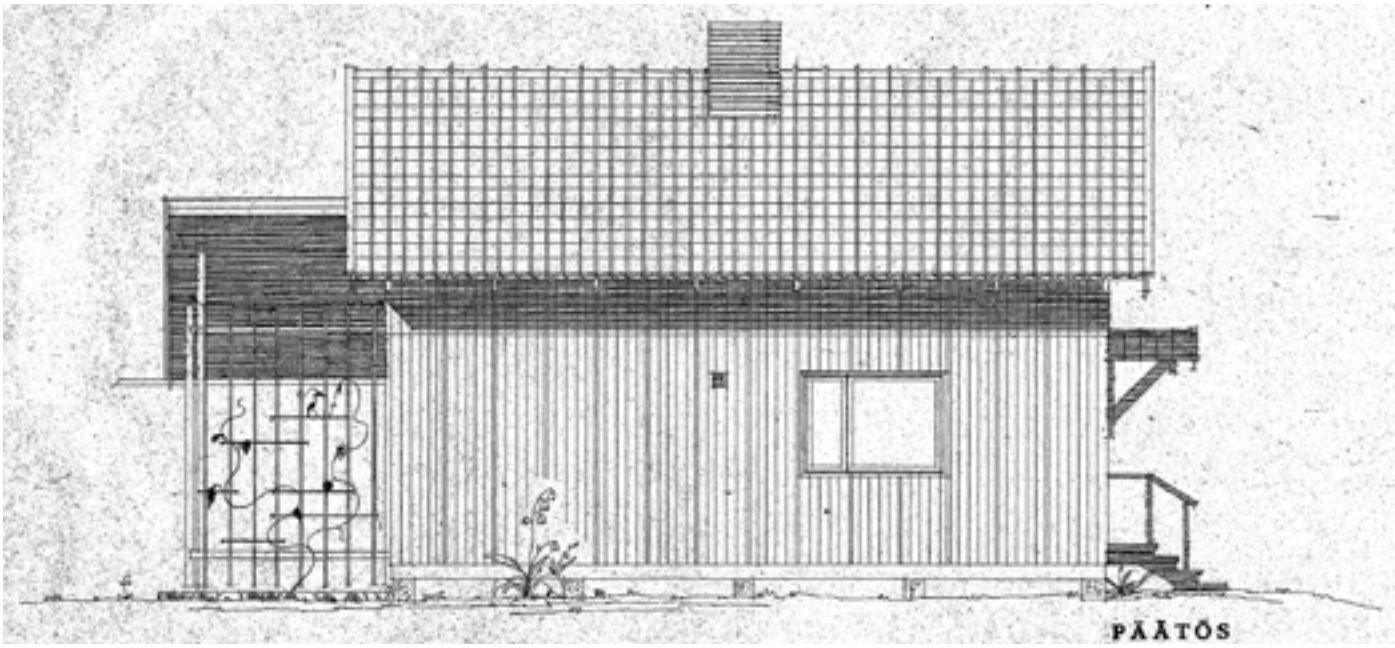

”Tervakosken” julkisivu pihan puolelle. Lähde: HKA.

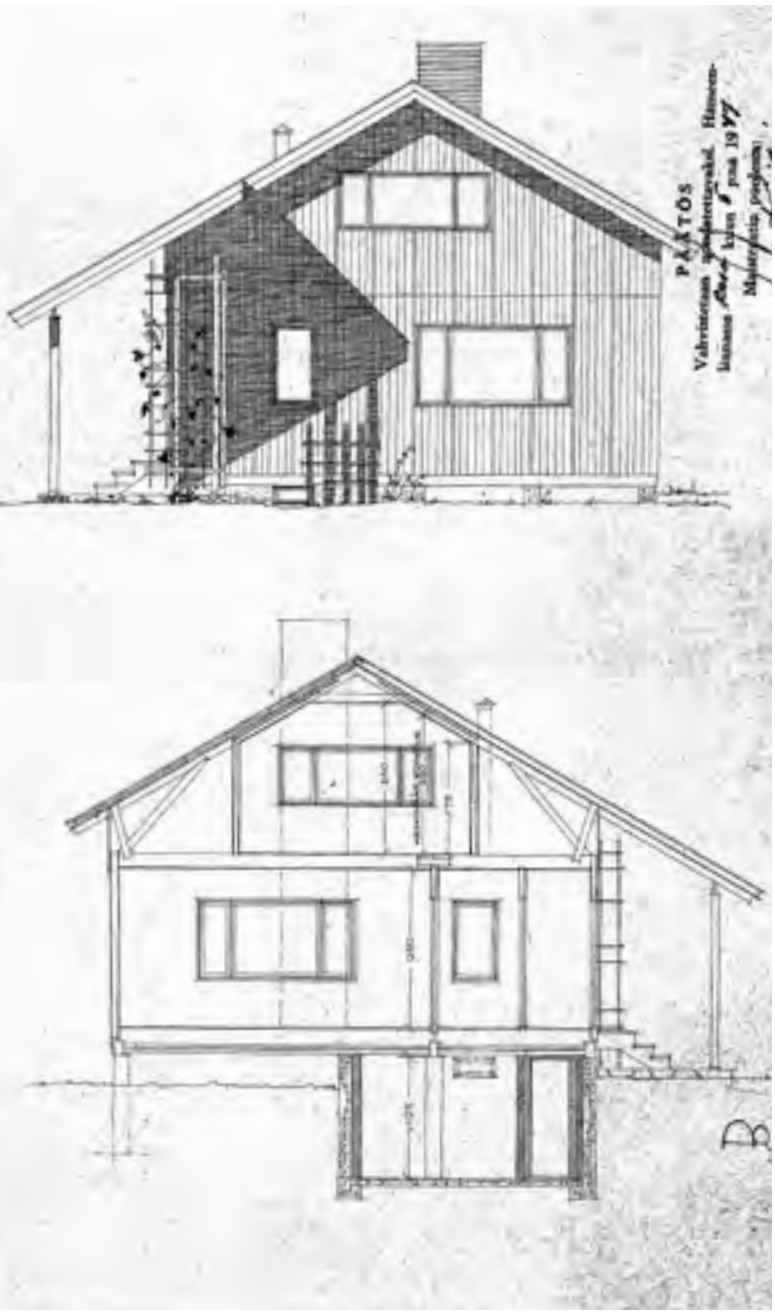

”Tervakosken” päätyjulkisivu ja leikkaus. Lähde: HKA.

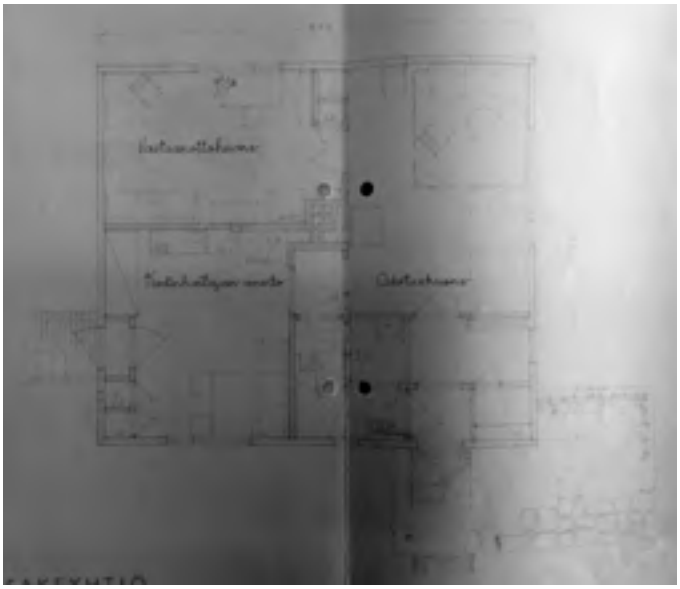

Ilmeisesti neuvolarakennuksen keskikerroksen pohjapiirustus: Vastaanottohuone, kodinhoitajan asunto ja odotushuone. Ulkokuistille on piirretty oleskelutila ja liuskekiveys.

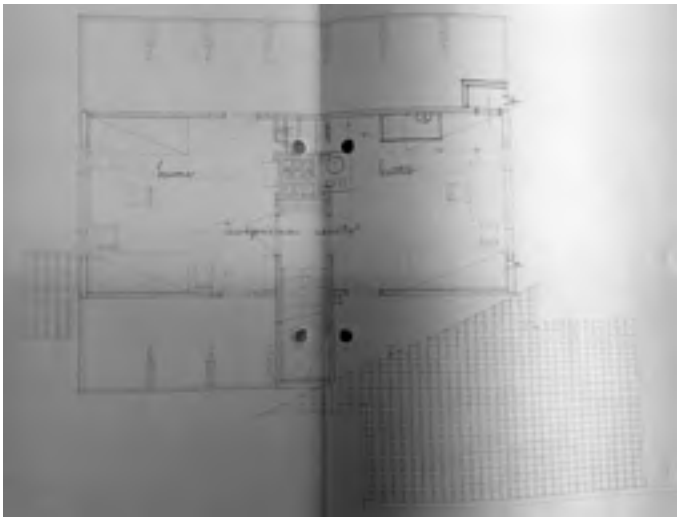

Yläkerrassa on ollut terveyssisaren asunto (huone ja keittiö).

”Tervakoski”-taloja Pekolankadulla.

Ylimpänä kaksi kuvaa Pekolankadulla sijaitsevasta ”Tervakoski”-talosta, ja alakuvissa vastaavaa talotyyppiä edustava yksilö Salomaankadulla.

”SEPPO”, ”PIKKU-SEPPO” JA ”LEENANTALO”

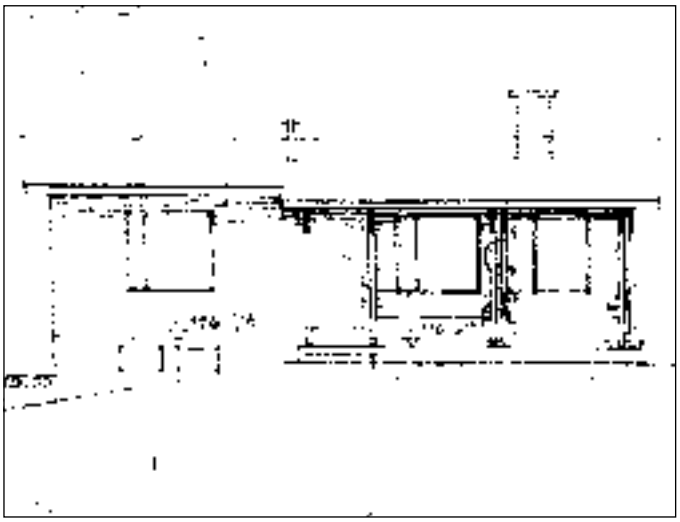

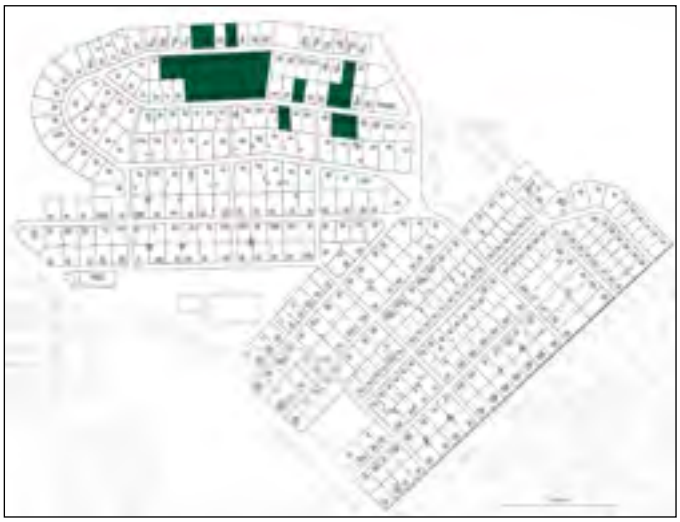

Sijainti ”Seppo”- sarjan koteja sekä ”Leenantaloja” on ylemmän Pekolankadun molemmin puolin sekä Rahkoilankadulla.

Ajoitus 1958–59

Suunnittelija Arkkitehti Eino Fahlenius on signeerannut Leenantalon (1959). ”Seppo”-talojen piirustukset ovat mahdollisesti Risto Sammalkorven (”R.S.”) (1958-59), kuten myös ”Reinontalo” (1961-62).

Kuvaus ”Leenantalo”, ”Seppo” ja ”Iso-Seppo” muistuttavat hyvin paljon toisiaan. Eroavaisuudet koskevat lähinnä rakennusten ulkomittoja ja tilajakoa. Eino Fahleniuksen piirtämä ”Leenantalo” vuodelta 1959 on ulkomitoiltaan 9,6 x 7,2 metriä. 1,5-kerroksisessa rakennuksessa on keittiö, kaksi makuuhuonetta, olohuone ja wc. Rinteeseen sijoitetussa kellarissa sijaitsee autotalli ja varastotiloja. ”Sepon” mitat ovat 12 x 7,8 metriä. ”Pikku-Seppo” on nimensä mukaisesti pienempi versio ”Seposta”. Sen rungon mitat ovat 10,8 x 7,8 metriä. ”Seppo”-sarjan talot ovat olleet kooltaan 60–100 m^2. Rakennusten runko on puuta, täytteenä on sahanpurua ja perustukset ovat betonia. Ikkunat ovat puupuitteiset kitti-ikkunat. Loivan harjakaton katteena on ilmeisesti ollut saumapelti tai huopa. Julkisivut on verhoiltu vaakalaudoituksella.

Ominaispiirteet Rakennus edustaa tyyliltään 1950-luvun lopun ja alkavan 1960-luvun modernia pientaloarkkitehtuuria. Jälleenrakennuskaudelle tyypillinen noppamaisuus on vaihtunut matalaan, pikemminkin horisontaaliseen profiiliin. Ikkunat ovat aiempaa suuremmat.

Säilyneisyys Muutoksista huolimatta Pekolankadun ja Rahkoilankadun ”Seppo”- ja ”Leenantaloista” suurin osa on edelleen tunnistettavissa.

"SEPPO"-sarja

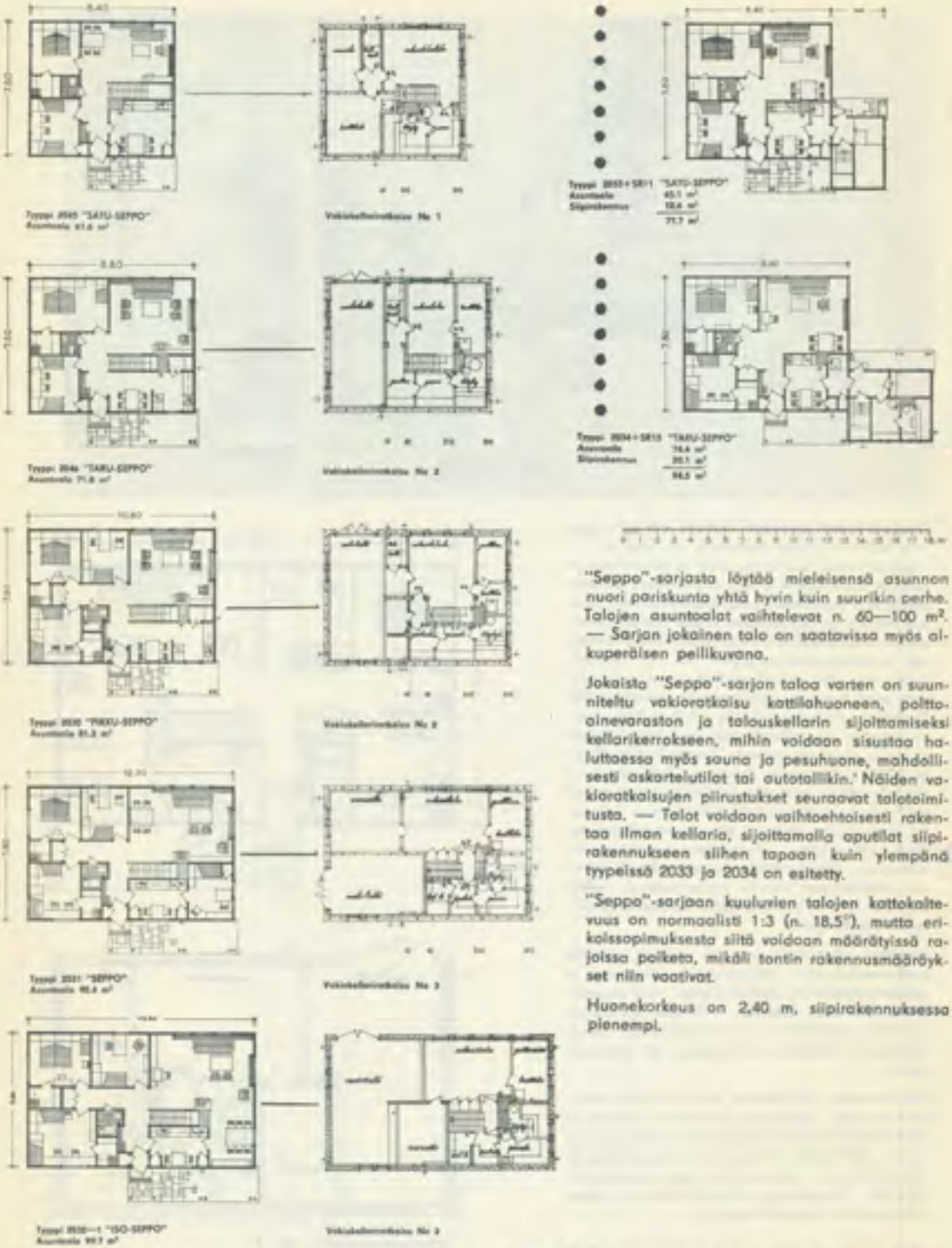

"Seppo"-sarjasta löytää mieleisensä asunnon nuori pariskunta yhtä hyvin kuin suurikin perhe. Talojen asuntoalat vaihtelevat n. 60—100 m². — Sarjan jokainen talo on saatavissa myös alkuperäisen peilikuvana.

Jokaista "Seppo"-sarjan taloa varten on suunniteltu vakioratkaisu kattilahuoneen, polttoainevaraston ja talouskellarin sijoittamiseksi kellarikerrokseen, mihin voidaan sisustaa haluttaessa myös sauna ja pesuhuone, mahdollisesti askartelutilat tai autotallikin. Näiden vakioratkaisujen piirustukset seuraavat talotoimitusta. — Talot voidaan vaihtoehtoisesti rakentaa ilman kellaria, sijoittamalla aputilat siipirakennukseen siihen tapaan kuin ylempänä tyypeissä 2033 ja 2034 on esitetty.

"Seppo"-sarjaan kuuluvien talojen kattokaltevuus on normaalisti 1:3 (n. 18,5°), mutta erikoissopimuksesta siitä voidaan määrätyissä rajoissa poiketa, mikäli tontin rakennusmääräykset niin vaativat.

Huonekorkeus on 2,40 m, siipirakennuksessa pienempi.

Nämä piirustukset ovat omaisuuttamme. Niiden käyttäminen, jäljentäminen ja luovuttaminen tai käyttäminen kilpaileville liikkeille ilman meidän suostumustamme on laillisen edesvastuun uhalla kielletty.

MYYNTIYHDISTYS
PUUTALO
HELSINKI, MANNERHEIMINTIE 9 B, PUHELIN 61701

Ote Puutalo Oy:n "Seppo"-talojen esitteestä. Lähde: Kansallisarkisto.

Pohjoisella Pekolankadulla sijaitsevia ”Leenantaloja”, joissa on säilynyt paljon alkuperäistä. Liuskekiveys on ollut tyypillinen pinnoite sisäänkäyntien edustalla.

Vasemmalla ylhäällä ominaispiirteensä hyvin säilyttänyt ”Pikku-Seppo”-talo, oikealla niin ikään tunnistettava ”Leenantalo”, jonka kellariin on tehty autotalli. Vieressä ”Reinontalo”. Alhaalla vasemmalla ”Leenantalo” pihan puolelta kuvattuna, ja oikealla yleiskuvaa ylemmältä Pekolankadulta, jossa nämä 1960-luvun rakennukset sijaitsevat. Ks. tyyppipiirustukset liitteistä.

4.4 Muu rakennuskanta

Sairion alueella on suuri määrä etenkin varhaisia asuintaloja, jotka muistuttavat läheisesti muita tyyppitaloja kuulumatta kuitenkaan tyyppitalosarjaan. Tyypillisesti rakennusmestari tai muu suunnittelija tai koulutettu piirtäjä on suunnitellut useamman samanlaisen talon samaan kortteliin. Varhaisimmat esimerkit tällaisista taloista ovat Sairionkadulla ja Luhtialankadulla. Niistä muutamissa on avokuisteja, jotka edustavat vielä 1920-luvun klassismia. Arvokkaan kokonaisuuden Sairioon muodostavat K. Widingin moottoripajan työväen talot, jotka on suunnitellut arkkitehti Jalmari Lankinen.

K. WIDINGIN MOOTTORIPAJAN TYÖVÄEN ASUINTALOT

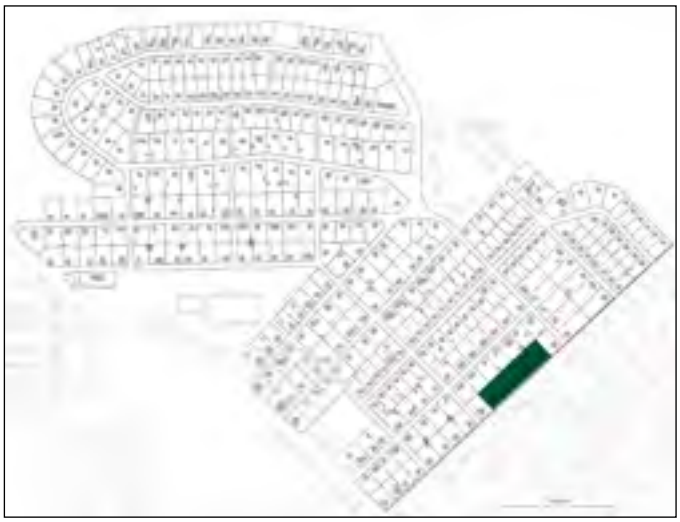

Sijainti	Sairionkatu 35–43.
Ajoitus	Piirustukset vuodelta 1945.
Suunnittelija	Arkkitehti Jalmari Lankinen
Kuvaus	Sairionkadun varrelle muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden viisi puuverhoiltua paritaloa. Massoittelultaan symmetrisissä paritaloissa on vaakasuora limilaudoitus ja avokuistit. Harjamallisen katon lape jatkuu sisäänkäyntien kohdalta keskeltä rakennusta kuistien suojaksi. Katemateriaalina lienee alun perin ollut tiili. Betonisia portaita reunustavat pinnakaiteet. Ulko-ovet ovat paneloidut, ja niiden yläosassa on vaakamallinen ikkuna. Asunnot ovat pohjapiirustuksiltaan peilikuvat. Ainakin osa asunnoista on myöhemmin yhdistetty yhden perheen käyttöön.
Historia	K. Widingin moottoripaja siirtyi Viipurista Hämeenlinnaan ilmeisesti 1940-luvulla työllistäen parhaimpina aikoina yli 80 henkeä. [34]
Muutokset	Jokaiseen rakennukseen on tehty muutoksia.
Ominaispiirteet	Rakennus edustaa tyyliltään 1940-luvun jälkifunktionalismia, johon kuuluu selkeä muotokieli ja yksityiskohtien geometriset muodot ja linjat.
Säilyneisyys	Rakennuksiin on tehty merkittäviä muutoksia, mutta kokonaisuutena ne ovat säilyttäneet alkuperäiset tyylipiirteensä melko hyvin.

34 Kaupunki kuvissa II 2007, 40.

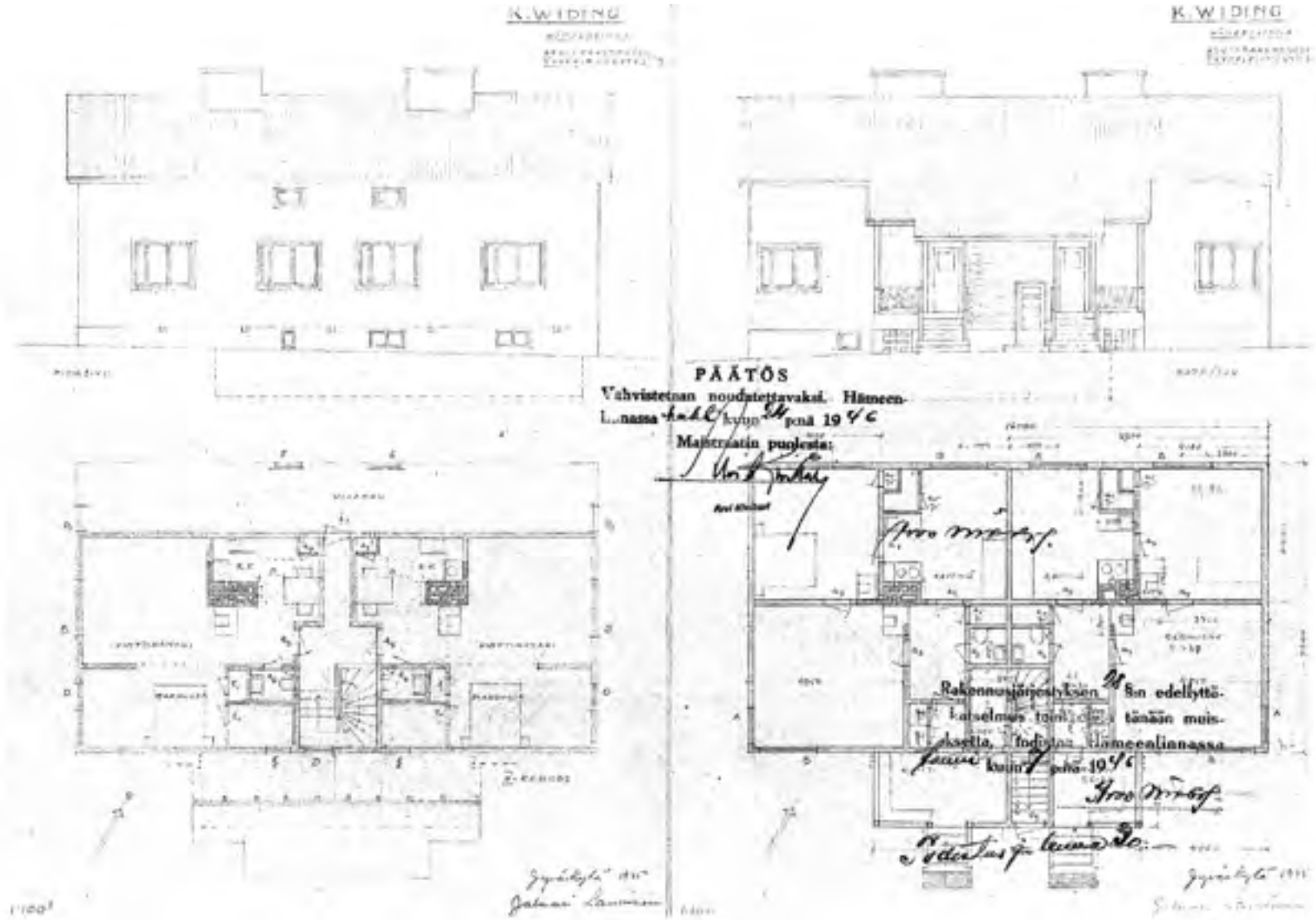

Sairionkatu 35:n piirustukset vuodelta 1945. Signeerannut Jalmari Lankinen. Lähde: HKA.

Näkymä Sairionkadulta: K. Widingin Moottoripajan työväen asuintaloja. Rakennukset muodostavat selkeän kokonaisuuden.

Kuvissa Sairionkatu 35 ja 37, entiset K. Widingin Moottoripajan työväen asuintalot. Sisäpihojen välinen alue ja maisema on yhtenäinen suurine mäntyine ja omenapuineen.

MUITA YKSITTÄISIÄ KOHTEITA

Kotkankatu 59

Kotkankadulla sijaitsevan, hyvin säilyneen asuinrakennuksen on piirtänyt Arvo Ikonen vuonna 1951. Kellarissa on sijainnut puusepän verstas. Rapattu puurunkoinen rakennus muistuttaa arkkitehtuuriltaan tyyppitaloja poiketen niistä kuitenkin hienostuneiden detaljiensa puolesta. 8-kulmainen ikkuna, paksu katos sisäänkäynnin päällä, puusta ja lasista rakennettu ulko-ovi ja ulosvedetyt kehykset sen ympärillä tekevät rakennuksesta yksilön.

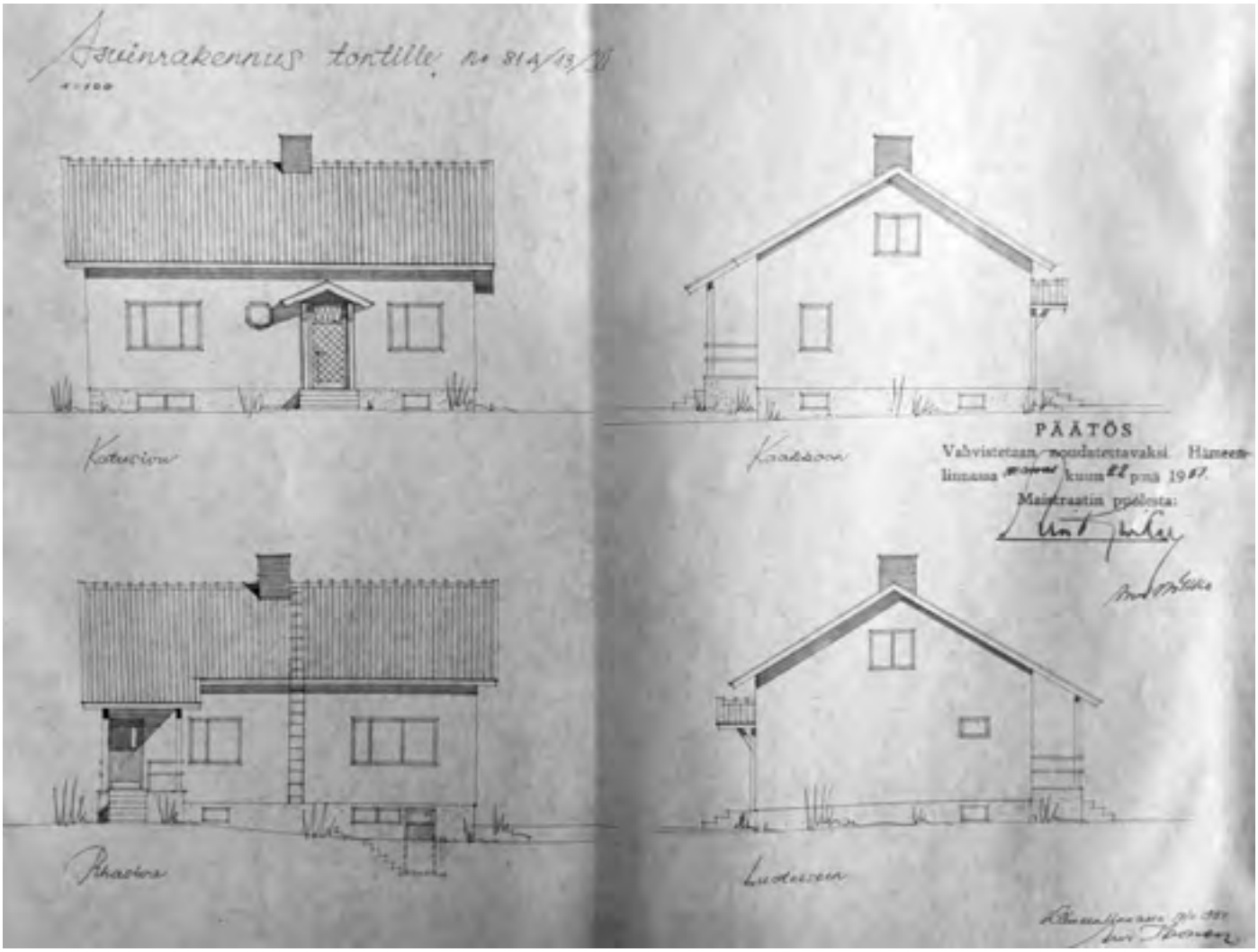

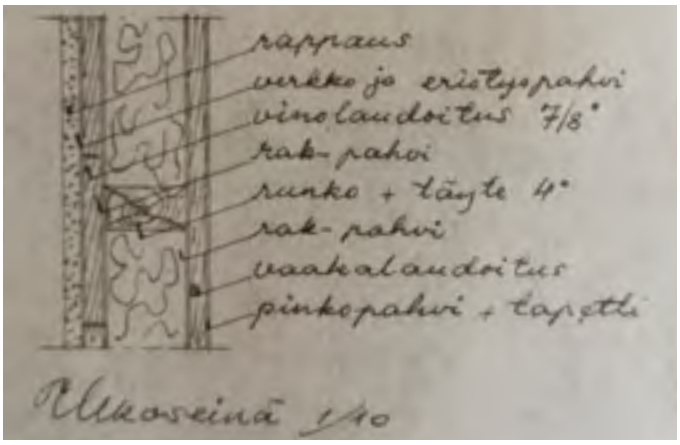

Kotkankatu 59 alkuperäiset piirustukset ja ulkosinien rakennepiirustus vuodelta 1951. Signeerannut Arvo Ikonen. Lähde: HKA.

Kotkankatu 59 ja rakennuksen asemapiirros (HKA).

Luhtialankatu 6

Rakennus on esimerkki vääpeli Mikko Saarekkaan piirtämistä taloista, joita on alueella arviolta kymmenkunta. Piirustukset ovat vuodelta 1947 ja rakennus on valmistunut vuonna 1948. Muutoksista huolimatta rakennus on tunnistettavissa Saarekkaan piirtämäksi. Luhtialankatu 6:n piharakennus on säilynyt alkuperäisessä asussaan.

Luhtialankatu 6 nykyasussaan yläkuvassa ja vasemmalla ylhäällä. Oikealla keskellä talo vastavalmistuneena vuonna 1948 ja oikealla alhaalla Minerit-levyin uudistettuna vuonna 1973. Vasemmalla alhaalla piharakennus, joka on tyypilliseen tapaan kiinni naapurin piharakennuksessa. Vanhat kuvat Sirénin kotialbumista.

Viertokatu 48

Hyvin säilynyt, rapattu kahdenperheen talo vuodelta 1947. Rakennus on 1,5-kerroksinen ja siinä on kellari, jossa on myös autotalli. Umpikuistit on sijoitettu pihan puolelle. Ikkunat ovat alkuperäiset, myös tiilikate vaikuttaa alkuperäiseltä tai sitä vastaavalta. Betoniset portinpielet ovat alkuperäiset. Detaljit ovat niin ikään säilyneet. Rakennusta ympäröi orapihlaja-aita. Aiemmin rakennuksessa on ollut liikehuoneisto.

Kankaistenkatu 29

Hyvin säilynyt, rapattu talo. Pihassa olevat leikkimökki ja autokatos ovat asuinrakennuksen tyylin mukaiset. Pihalla kasvaa muun muassa vanhoja mäntyjä, jotka edustavat alueen alkuperäiskasvillisuutta, sekä hedelmäpuita. Tietoa suunnittelijasta tai rakentamisvuodesta ei löytynyt arkistosta, mutta Yrjö Miettinen ja Arvo Ikonen ovat piirtäneet asuinrakennuksia samaan kortteliin, ja ne ovat valmistuneet 1953–56.

Kankaistenkadulla on myös muita ominaispiirteensä hyvin säilyttäneitä asuinrakennuksia, kuten kahdenperheen talo vuodelta 1948 numerossa 26. Numerossa 18 on entinen asuin- ja liikekiinteistö.

Aulangontie 42

Kankaistenkadun ja Aulangontien kulmassa sijaitsee kaksikerroksinen pienkerrostalo, jonka on piirtänyt Reino Salminen vuonna 1960. Tyyliltään 1950- ja 60-lukujen vaihteen modernismia edustava rakennus muodostuu kahdesta pulpettikattoisesta, hieman eri korkuisesta rakennusmassasta, jonka mukaan myös sisätilojen jako on tehty. Rakennuksessa on puu-tiilirunko. Rakennuksen alkuperäiset ominaispiirteet ovat säilyneet hyvin.

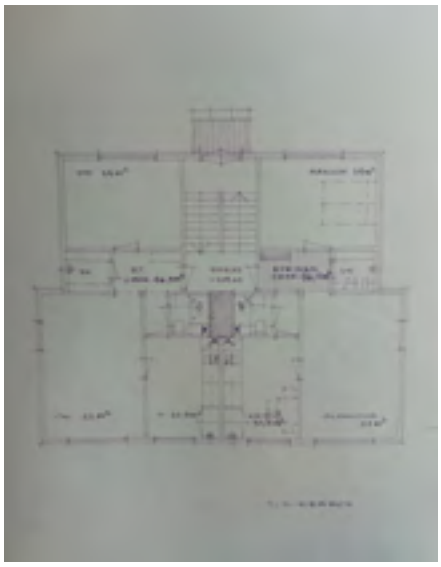

Aulangontie 42:n alkuperäiset rakennuspiirustukset.

Ylemmän Pekolankadun ja Rahkoilankadun 1960–70-lukujen rakennuskanta

Koko Pekolankadun pohjoispuoli näyttää rakentuneen vuosien 1961 ja 1972 välillä, ja ajoitusarvio sopii myös alueen arkkitehtuuriin. Yksityisautoilun yleistyminen näkyy rakennuksissa kellareihin sijoitettuina autotalleina. Matalien, pääasiassa yksikerroksisten talojen värityksessä on käytetty maanläheisiä, vihreän ja ruskean sävyjä sekä puhdasta punatiilipintaa. Raskaat, kotelomaiset räystäsrakenteet yhdessä loivan pulpetti- tai tasakaton kanssa kuuluvat 1960-luvun arkkitehtuuriin.

Jälleenrakennuskauden jälkeen yksityishenkilöt ovat rakennuttaneet alueelle asuintaloja, joita ovat suunnitelleet joko arkkitehdit tai paikalliset rakennusmestarit. Myös tyyppipiirustuksia on edelleen käytetty muokaten niitä yksilöllisiin tarpeisiin sopiviksi.

Pekolankadulla (nro 63) 1960-luvun pientaloarkkitehtuuria edustaa esimerkiksi ”Asuinrakennus Lehtonen” vuodelta 1966. Tiili- ja levyvuoratussa rakennuksessa on pulpettikatto ja nauhamaiset, suuret ikkunat. Julkisivussa detaljeina on tummasävyistä rimalaudoitusta.

Sairion 1960-luvun rakennuskantaa Pekolankadulla: Puutalo Oy:n ”Pyy”-taloja.

Pekolankatu 65 on Arvo Ikosen suunnittelema ”Asuinrakennus Lipponen” (1963). Rahkoilankatu 4:ssä ja 6:ssa sijaitsee toisiaan muistuttava talopari: Reino Salmisen piirtämä ”Omakoti Purhonen” (1966) ja rakennusmestari Esko Heinosen vuonna 1967 perheelleen piirtämä asuintalo. Salminen on piirtänyt myös numerossa 15 sijaitsevan ”Asuintalo Hämäläisen” (1965).

Katunäkymä Rahkoilankadulta. Oikealla tiilivuorattu luhtitalo (1973), vieressä rakennusmestari Esko Heinosen perheelleen piirtämä talo (1967) ja Reino Salmisen piirtämä ”Omakoti Purhonen” (1966).

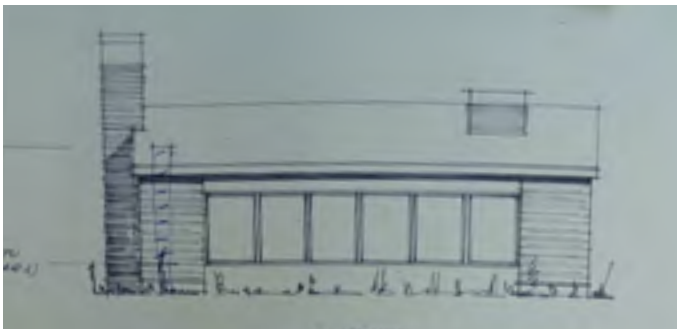

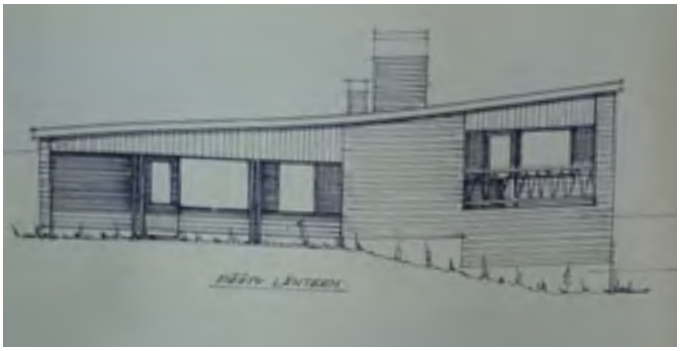

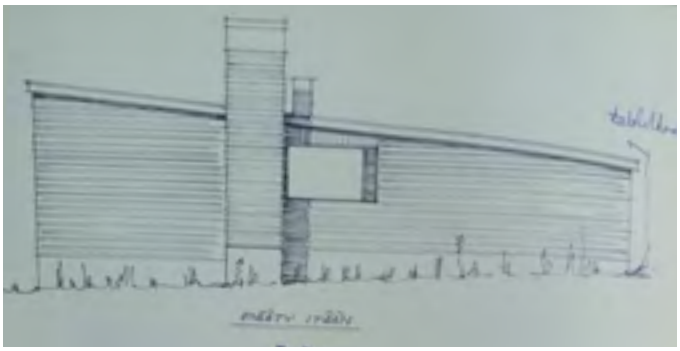

”Asuinrakennus Lehtonen” Pekolankadulla. Vieressä ja alla rakennuksen julkisivupiirustukset vuodelta 1966.

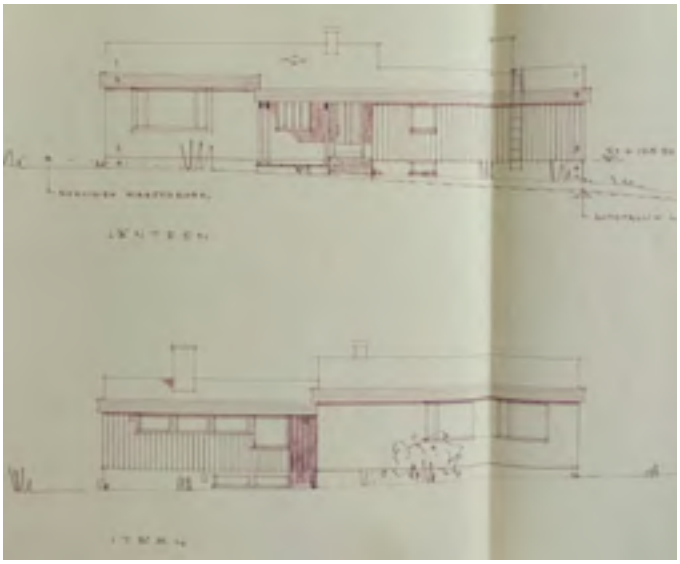

”Asuinrakennus Lipposen” piirustukset. Suunnitellut Arvo Ikonen 1963. Lähde: HKA.

SAIRION TALOTYYPPEJÄ KARTALLA

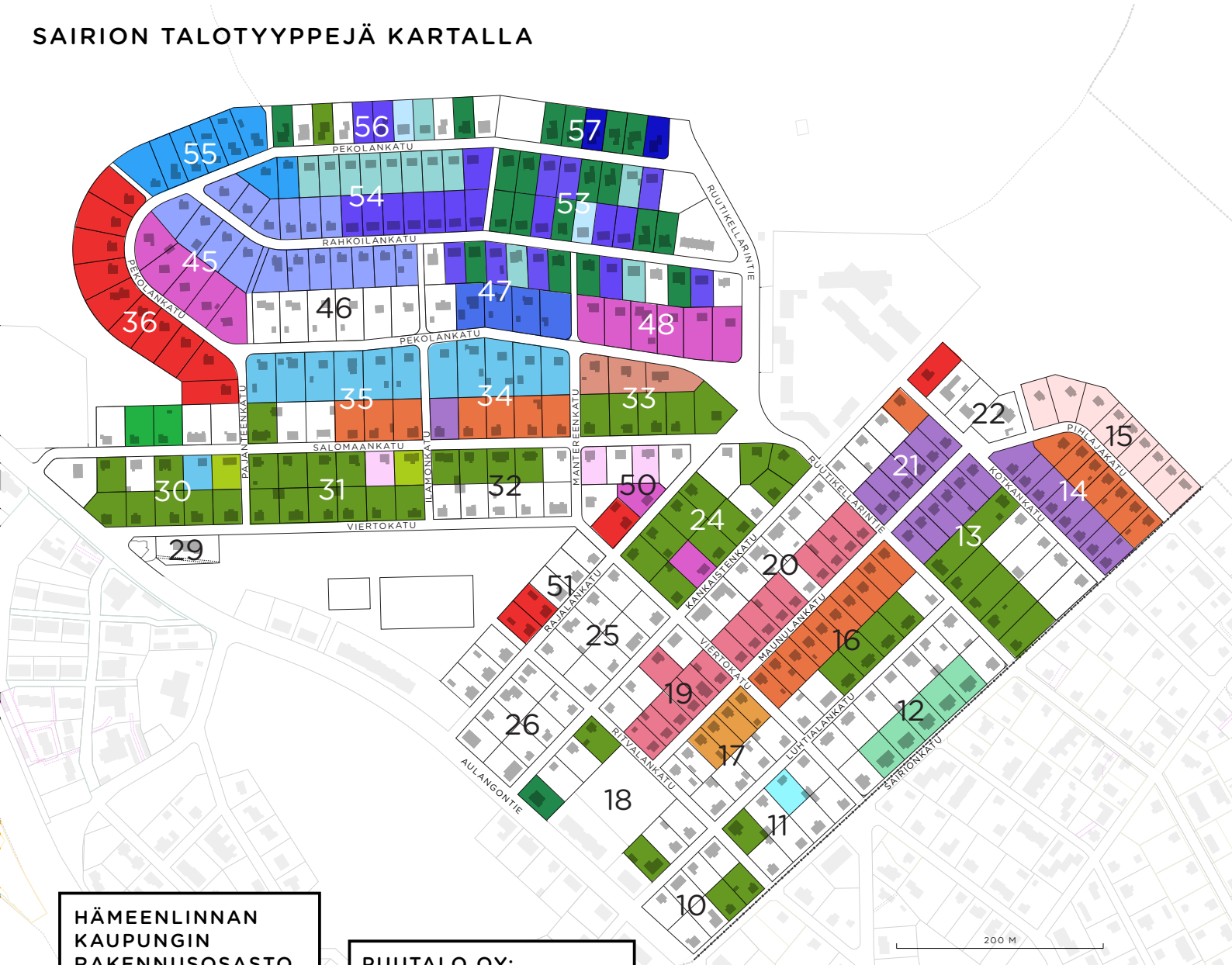

HÄMEENLINNAN KAUPUNGIN RAKENNUSOSASTO

- A2
- B1, B2, B3
- C1, C2
- D1
- F1, F2
- G1
- H, H2
- I1/53
- K2, K2a

PUUTALO OY:

- “Tervakoski”
- “Pihlaja”
- “Metsäkoto”
- “Pyy”
- “Vaahtera”
- “Seppo”- ja “Pikku-Seppo”
- “Mirjantalo”
- “Reinontalo”
- “Leenantalo”

MUUT:

- Asuntoteollisuus, “Oma-Soppi 6”, 1947
- K. Widingin Moottoripajan työväen asuintalot
- E. A. Talpo 1949
- Riihelä, Saarekas, Salminen, Miettinen, Ikonen, Lonka, Kalliokoski
- Eero Kostiainen 1961, Reino Salminen 1960–66, Heikki Aitola 1966, Esko Heinonen 1967 ja muut 1960-luvun “uniikit”

4.5 Ulkorakennustyyppejä

Sairiossa yleisin ulkorakennusmalli on pulpettikattoinen, puu-betonirakenteinen ja asuinrakennuksen arkkitehtuuria ja mittakaavaa mukaileva sauna- ja varastorakennus. Tyypillisesti pulpettikattoisen rakennuksen harjakorkeus on ollut 4,5 metriä, pituus noin 9 metriä ja leveys 3,5 metriä. Myös ulkorakennuksia on piirretty tyyppipiirustusten mukaan. Ulkorakennusten perustukset, pohjalaatta sekä takaseinä ovat usein olleet betonista valetut, mutta saunaosan seinät ovat olleet hirttä. Muut seinät on rakennettu laudasta.

Osa ulkorakennuksista on sijoitettu tontin rajalle ja rakennettu kiinni naapuritontin vastaavaan ulkorakennukseen, jolloin rakennukset muodostavat harjakattomallisen, matalan rakennelman. Sairion vanhimmilla, 1940-luvulla rakennetuilla alueilla on ulkorakennukset tyypillisesti sijoitettu neljän tontin kulmaan kokonaisuudeksi. Näitä kokonaisuuksia on jäljelllä Sairionkadun ja Luhtialankadun sekä Viertokadun ja Salomaankadun välisillä tonteilla. Ulkorakennuksia on myös rakennettu takaseinästään tontin sivu- tai takarajaan kiinni. Suuri osa ulkorakennuksista on sijoitettu vapaasti tontille joko tontin takaosaan, jos asuinrakennus on tien vieressä, tai – kuten eteläisellä Pekolankadulla – tontin etuosaan asuinrakennuksen sijaitessa tontin takaosassa ylärinteessä. Useimmiten ulkorakennukset on asemoitu tontin suuntaisesti, mutta muutamissa tapauksissa myös kadun suuntaisesti.

Toinen yleinen ulkorakennustyyppi Sairiossa on umpinainen autosuoja, joka on käytännön syystä sijoitettu tien puolelle asuinrakennuksen viereen.

Karttatarkastelun perusteella ulkorakennusten rakentaminen on päättynyt kokonaan 1960-luvun alkupuolella, sillä Sairion pohjoisosassa ei niitä ole käytännössä lainkaan. Sauna-, autotalli- sekä muiden varastotilojen sijoittaminen asuinrakennusten kellaritiloihin oli alkanut jo 1950-luvulla. Myös toisiinsa kiinni rakennettujen ulkorakennusten määrä väheni 1950-luvun aikana. Ilmeisesti paloturvallisuussyistä alettiin suosia saunojen sijoittamista etäälle asuinrakennuksesta.

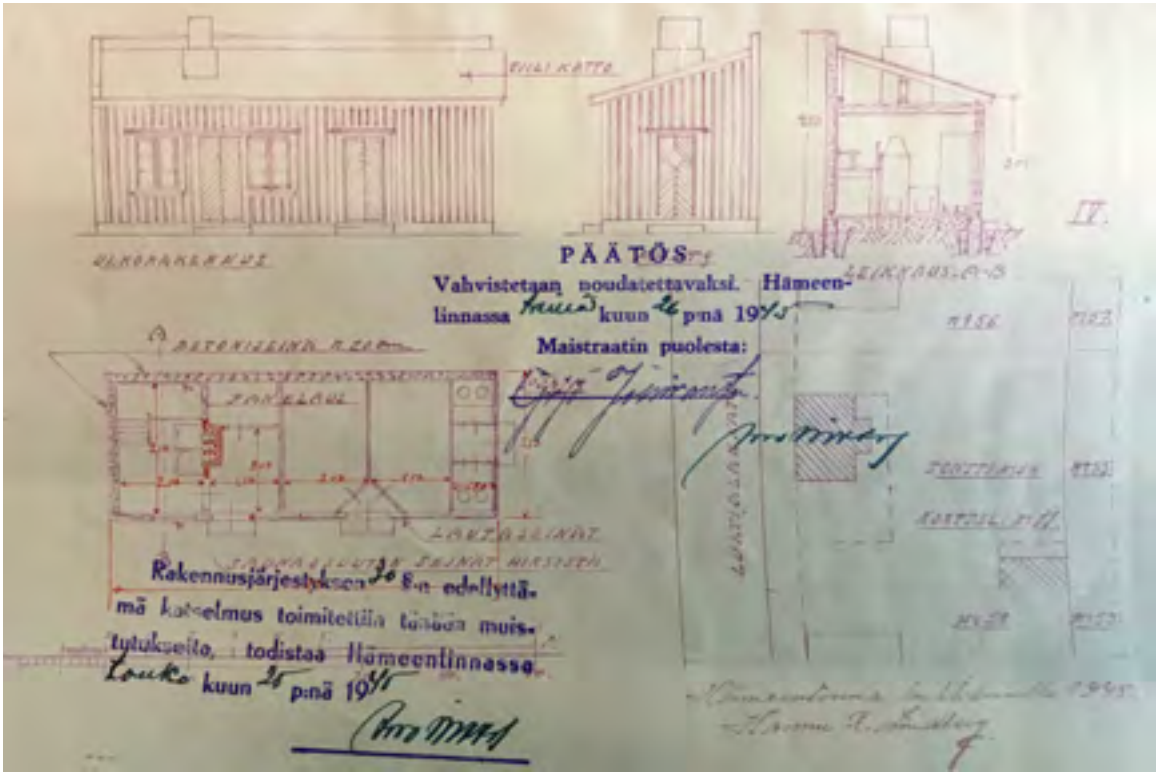

Ulkorakennuksen piirustukset tontille 54 vuodelta 1945. Rakennus on kuulunut neljän ulkorakennuksen kokonaisuuteen. Signeerannut Hannu Lindberg (?). Lähde: HKA.

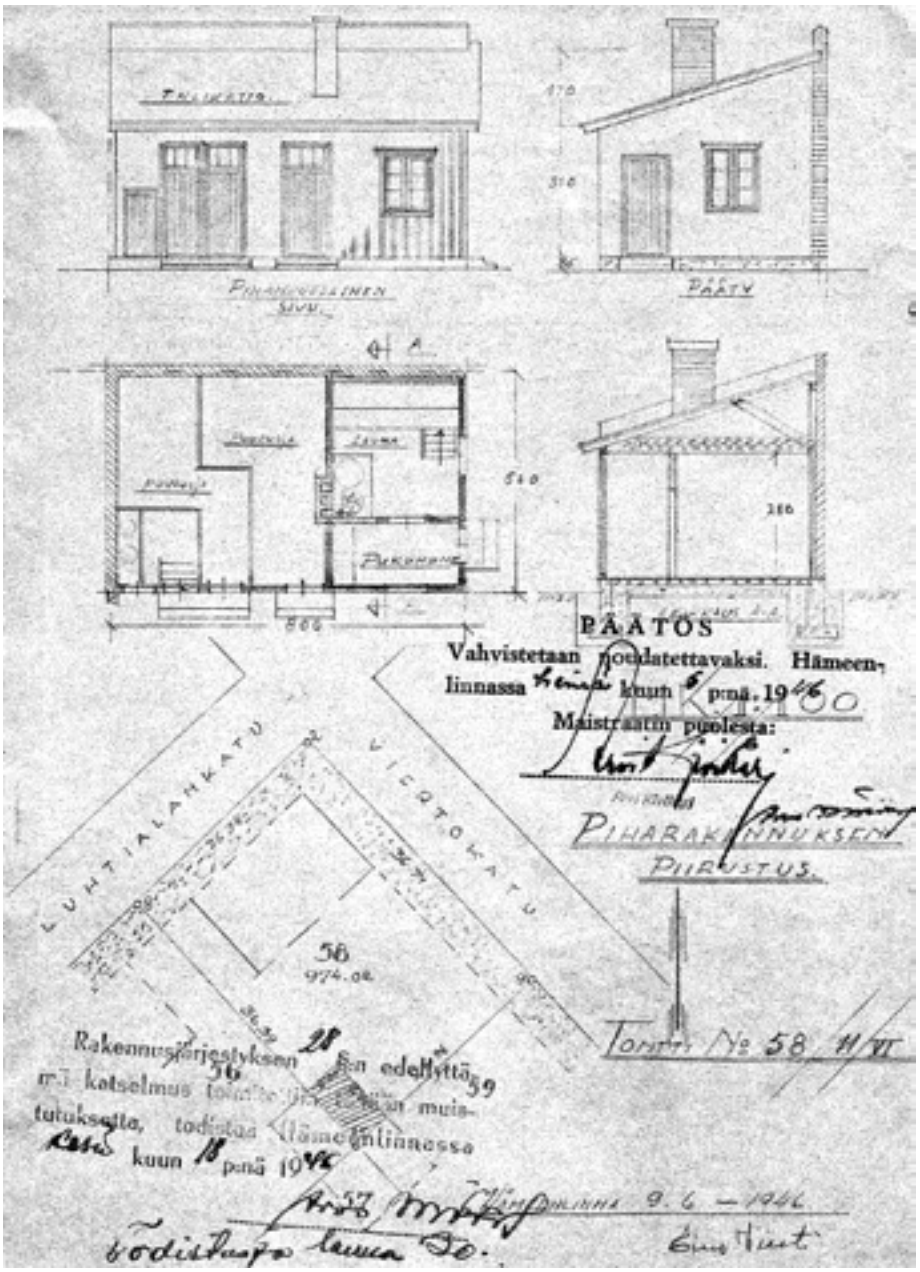

Hirsirakenteisen talousrakennuksen piirustukset vuodelta 1946 Luhtialankadun ja Viertokadun kulmatontille. Ulkorakennus on säilynyt tunnistettavana. Lähde: HKA.

Pulpettikattoiset, toisiinsa kiinni rakennetut ulkorakennukset Sairionkadulla.

Kuvissa ylhäällä ulkorakennukset, jotka on rakennettu tonttien rajalle toisiinsa kiinni. Keskellä kaksi kuvaa samalla periaatteella rakennetuista neljän ulkorakennuksen kokonaisuudesta. Alakuvissa kaksi harjakattoista, vapaasti tontille sijoitettua saunarakennusta Pekolankadulla.

Yläkuvassa kahta eri ulkorakennustyyppiä, joista etummainen on umpinainen autotalli. Keskellä yksi neljän ulkorakennuksen kokonaisuudesta tonttien nurkassa Sairionkadulla. Alimmassa kuvassa autotalli. Kuvat: TL.

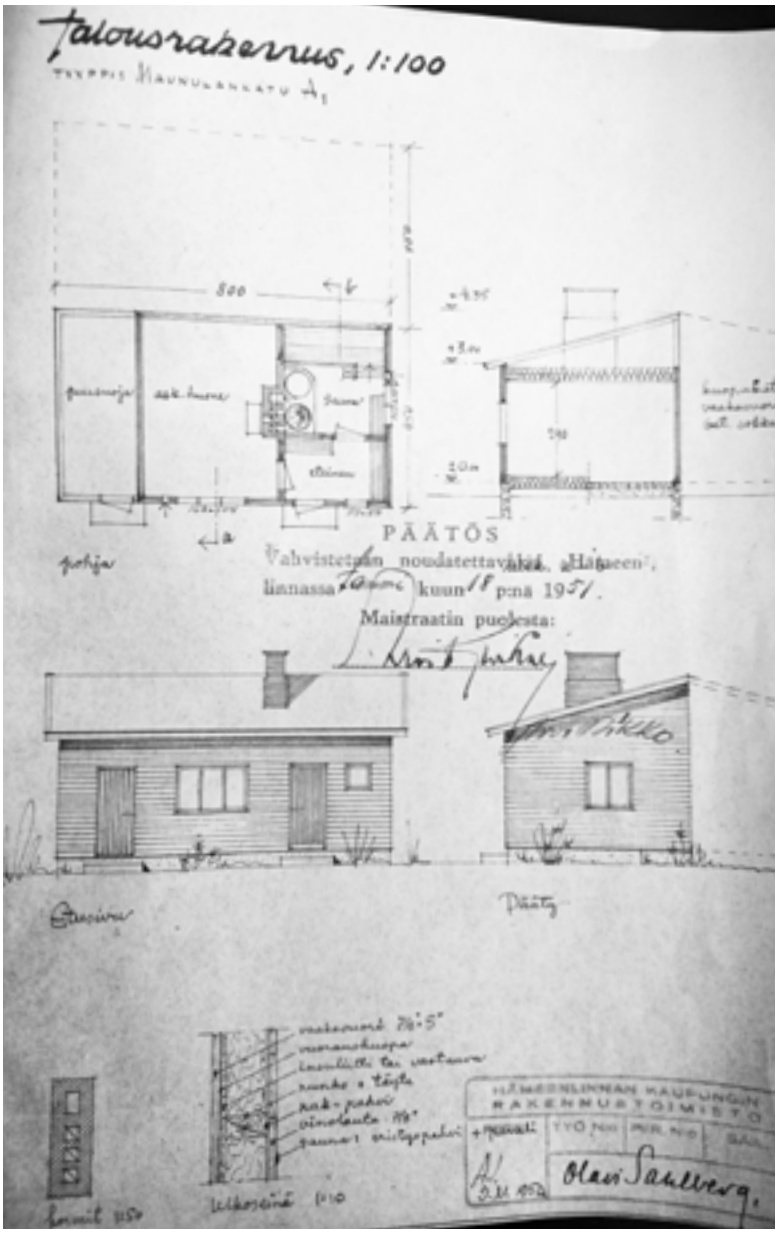

Hämeenlinnan rakennustoimiston tyyppipiirustus rankorakenteiselle ulkorakennukselle Maunulankadulla. Signeerannut kaupunginarkkitehti Olavi Sahlberg vuonna 1950. Rakennus noudattaa rakentamistapansa ja arkkitehtuurinsa puolesta Hämeenlinnan kaupungin tyyppitaloja.

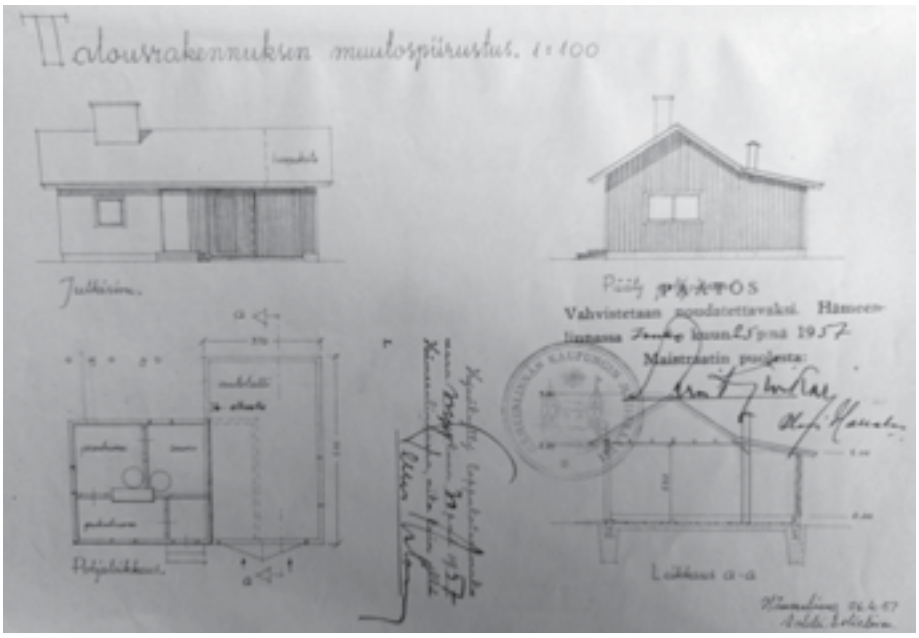

Tyypillinen muutostyö ulkorakennukseen: autotalli on lisätty saunarakennuksen yhteyteen. Piirustuksen on signeerannut Erkki Eskelinen vuonna 1957. Lähde: HKA.

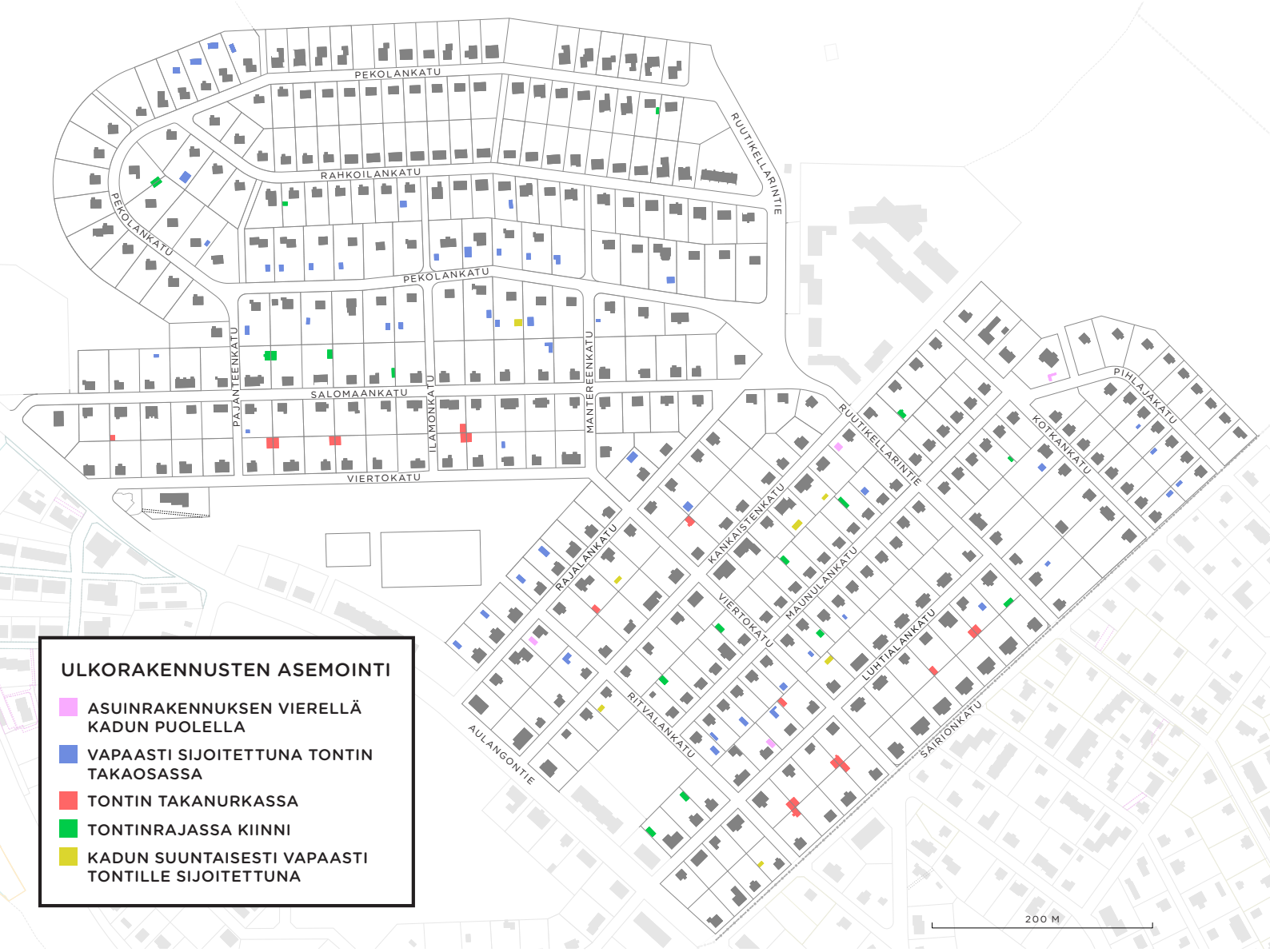

5 Johtopäätökset ja suositukset

Sairio on yksi harvoista jälleenrakennuskauden asuinalueista, joka on päässyt valtakunnallisesti merkittävien rakennuskulttuuriympäristöjen listalle vuonna 2009. Säilyneisyyden näkökulmasta jälleenrakennuskauden asuinalueita on alettu arvostaa usein jo liian myöhäisessä vaiheessa. [35] Tämä näkyy osittain myös Sairiossa. Suuri osa rakennuksista on menettänyt alkuperäiset ominaispiirteensä usean vuosikymmenen aikana tapahtuneiden muutostöiden myötä. Muutostarpeet puolestaan juontuvat muun muassa elintason noususta ja modernista elämäntavasta palveluyhteiskunnassa.

Toisaalta Sairiossa rakentamisen mittakaava, pihat, katunäkymät ja monet ympäristön yksityiskohdat ovat säilyneet, ja merkittävä osa rakennuksiin tehdyistä muutoksista on palautettavissa vastaamaan alkuperäistä.

Alueelta on purettu muutamia rakennuksia. Ruutikellarintien ja Kankaistenkadun kulmassa on ollut arkkitehti Mika Ernon vuonna 1949 suunnittelema asuinrakennus, mutta se on purettu meijerikoulun kampusrakennuksen tieltä. Rakennus näkyy vuoden 1952 ilmakuvassa sekä 1960- ja 70-lukujen kaavakartoilla.

5.1 Yleisiä havaintoja muutoksista

Asemakaava-alue on asetettu rakennuskieltoon vuonna 2018, joten oletettavasti tuon jälkeisenä aikana ei suuria ulkoisia muutoksia ole rakennuksiin tehty. Tätä ennen sen sijaan on rakennuksiin ehditty tehdä runsaasti muutoksia [36]. Muutostöitä on alettu toteuttaa vanhimpiin rakennuksiin jo 1960-luvulla öljylämmitykseen siirtymisen yhteydessä. Tällöin muutoksia on tehty paitsi kellarissa, myös sisätiloissa, kun perinteisistä puulla lämpiävistä uuneista on luovuttu, ja tilalle ovat tulleet lämpöpatterit.

Yksityisautoilun yleistyminen on ollut suuri muutos alueen rakentumisen aikana. Autot alkoivat näkyä asuinalueella siten, että jo 1950-luvulta alkaen tyyppitalopiirustuksiin on alettu piirtää autotalleja kellaritilojen yhteyteen. Lisäksi autotalleja on rakennettu pihoihin.

Tiettyjen muodikkaiden ja mahdollisesti huoltovapaina pidettyjen pintamateriaalien, kuten mineriitin käyttö näkyy 1960-70-lukujen kerrostumana osassa rakennuskantaa. Alkuperäisten katteiden päästyä huonoon kuntoon on rakennuksissa alettu suosia uudenaikaisia katemateriaaleja, kuten profiilipeltikattoja ar-

35 Heininen-Blomstedt 2013, 19.

36 Esimerkiksi vuoden 2009 GoogleMapsin Streetview-kuvissa näkyy jonkin verran rakennustoimintaa, ja juuri kunnostettuja julkisivuja.

violta 1980-luvulta alkaen jatkuen nykypäiviin saakka.

Ehkä näkyvin muutos osassa rakennuksista on julkisivun ulkopuolisen lisäeristyksen tekeminen, joka on kasvattanut rakennusten ulkomittoja ja mittasuhteita sekä aiheuttanut ikkunoiden jäämisen alkuperäistä syvemmälle[37] muuttaen näin rakennusten selkeälinjaisia julkisivuja.

Suuri osa ikkuna-aukoista on kuitenkin säilynyt alkuperäisen kaltaisina puitejakoineen, vaikka puitteita onkin vaihdettu uusiin. Rakennuksissa toistuvat ikkunamallit ovat jälleenrakennuskaudelle tyypilliset 2- ja 3-ruutuiset ikkuna-aukot.

Eräs piirre, joka toistuu erityisesti puuverhoiltujen tyyppitalojen ulkoasussa on niiden ”vanhentaminen” erilaisin koristeellisin listoin tai eri suuntiin rakennetuin laudoituksin (niin kutsuttu kenttälaudoitus). Nämäkään muutokset eivät kuulu jälleenrakennuskauden tyyppitaloihin, jotka edustavat selkeälinjaista jälkifunktionalismia ja alkavan modernismin aikakautta. Erityisesti ikkunaruutujen päälle asennetut pintaruudukot eivät kuulu aikakauteen ja heikentävät osaltaan rakennusten arkkitehtonista arvoa.

Tulevissa korjaustöissä monet muutoksista voidaan palauttaa vastaamaan alkuperäistä rakentamistapaa ja tyyliä. Ulkovuorin laudoituksen, ikkunapuitteet ruudukoineen, koristerimoitukset ja -laudoitukset sekä koristeelliset ulko-ovet ovat kaikki vaihdettavissa. Kiinteistönomistajille suureksi avuksi olisivat alkuperäisiin rakennuspiirustuksiin pohjautuvat rakentamistapaohjeet, joissa kerrotaan yksityiskohtaisesti kunkin rakennusosan arkkitehtuuriin sopivat materiaalit vaihtoehtoineen, korjaustapa ja tyyli.

5.2 Aluekokokonaisuuteen liittyvät arvot

Sairion pientaloalue on säilyttänyt hyvin alkuperäisen mittakaavansa, julkisivurytminsä, luonnonläheisyytensä ja vehreytensä. Museoviraston vuoden 2009 arvion mukaan Sairion asuinalue on ”edustava esimerkki laajasta ja yhtenäisestä jälleenrakennuskauden asuinalueesta” [38]. Vaikka muutoksia on tehty paljon, ja rakennuskanta on menettänyt niiden myötä ominaispiirteitään, on asuinalueen olemus ja katunäkymät säilyneet pitkälti alkuperäisen kaltaisina suurelta osin pihojen ja muun ympäröivän luonnon ansiosta. Massiivisia laajennuksia tai esimerkiksi suuria terasseja ei alueella juurikaan näy, mikä on vaikuttanut mittakaavaan ja yhtenäisyyteen positiivisesti. Hiekka- ja nurmipintaiset pihat puineen, pensaineen ja perennoineen muodostavat oman viehättävän kokonaisuutensa, ja asvaltoidut tai täysin laatoitetut kivipihat ovat selkeästi vähemmistössä.

5.3 Rakennuksiin liittyvät arvot

Suurin osa Sairion rakennuskannasta perustuu tyyppipiirustuksiin, joita ovat tehneet sekä paikalliset että muut suomalaiset rakennusmestarit ja arkkitehdit. Puutalo Oy:n merkitys on ollut suuri jälleenrakennuskauden asuntotuotannossa, ja rakennukset edustavat korkealaatuista asuntoarkkitehtuuria.

Sairion rakennuksilla on kulttuurihistoriallisia, rakennushistoriallisia ja kaupunkikuvallisia arvoja. Kulttuurihistoriallisia arvoja Sairiossa on esimerkiksi jälleenrakennuskauden pientaloilla, joiden rakentamisen perusteena on ollut siirtoväen asuttaminen ja yleinen asuntopula sodan jälkeen. Rakennushistoriallisia arvoja on alueen rakennuksilla,

37 1940-60-lukujen tyyppitaloissa ikkunat ovat kutakuinkin samassa tasossa seinäpinnan kanssa.

38 *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY,* Museovirasto 2009.

Ominaispiirteensä hyvin säilyttänyt katunäkymä ja asuinrakennus pihoineen Maunulankadulla.

joiden alkuperäiset ominaispiirteet ovat hyvin tunnistettavissa muutoksistakin huolimatta. Rakennukset ovat myös rakennusajalleen tunnusomaisia tai tyypillisiä. Kaupunkikuvalliset arvot liittyvät rakennuksiin osana kaupunkikuvallista aluekokonaisuutta, jonka ominaispiirteiden säilyttäminen on toivottavaa.

5.4 Suositukset

Jälleenrakennuskauden asuinalueilla vallitsee hyvinkin yhtenäinen rakennustapa rakennusten mittasuhteiden, sijoittelun sekä julkisivumateriaalien osalta [39]. Näin ollen eri asuinalueiden rakentamistapaohjeita voi helposti soveltaa uusia ohjeita tehtäessä esimerkiksi Sairioon. Rakentamistapaohjeet helpottavat ja selkeyttävät paikallisen rakennusvalvonnan työtä ja auttavat kiinteistönomistajia tekemään ratkaisuja, joissa rakennusten (ja pihojen) historialliset, arkkitehtoniset ja kaupunkikuvalliset arvot säilyvät. Ohjeiden lähtökohtana tulee olla, että rakennuksia voidaan tarvittaessa myös muokata nykyajan tarpeita vastaaviksi, mutta muutokset tulee tehdä vanhan rakennuksen ja alkuperäisen arkkitehtuurin ehdoilla. Nyrkkisääntönä Sairion rakennusten kohdalla voi ajatella, että korjataan vain välttämätön säilyttäen mahdollisimman paljon alkuperäisiä materiaaleja, ja muutostöissä suositaan palauttamista alkuperäisen kaltaiseen asuun. Eri tyyppitalojen kohdalla olemassa olevat tyyppipiirustukset (sekä Hämeenlinnan rakennusosaston että Puutalo Oy:n) mahdollistavat korjaamisen piirustusten mukaisesti lähelle alkuperäistä asua, kunkin talotyypin ominaispiirteet huomioiden.

Tämän rakennushistoriallisen selvityksen puitteissa ei ollut tarkoitus tehdä rakennuskohtaista inventointia, eikä kohdekohtaisten

39 Jälleenrakennuskauden rakentamistapaohjeet 2019, 2.

kaavamerkintöjen suosittaminen ole tarkoituksenmukaista. Sairion asuinkorttelit tulisi osoittaa asemakaavassa esimerkiksi suojelumerkinnällä **AO/s**, jossa olisi lisäksi mukana yksityiskohtaisempia määräyksiä muun muassa palauttavien toimenpiteiden suhteen. Vahvempaa suojelua merkinnällä **sr** tulisi kuitenkin harkita arkkitehti Jalmari Lankisen suunnittelemille K. Widing Moottoripajan työväen asuinrakennuksille.

Mittakaava ja julkisivurytmi

Mittakaavan säilyminen Sairion asuinalueella on tärkeä alueen yhtenäisyyden ja alkuperäisyyden säilymisen kannalta. Rakennusten mittakaavaa ei tulisi muuttaa, jolloin esimerkiksi paksut lisäeristykset tulisi tehdä rakennuksen ulkoseinien ja kattorakenteiden sisäpuolelle. Mahdollisia laajennuksia varten tulee korjaustapaohjeissa olla muutama eri malli, jotta julkisivurytmi ja mittakaava säilyisivät. Mahdollinen lisärakentaminen tulisi sijoittaa pääsääntöisesti tonttien takareunaan. Suuria terasseja pihoissa tulisi välttää.

Ulkorakennukset

Ulkorakennuksissa on vielä paljon alkuperäistä jäljellä, joten niiden säilymiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Niihin pätevät samat suositukset kuin asuinrakennuksiinkin, eli korjataan ja muutetaan mahdollisimman vähän, suosien alkuperäisiä materiaaleja ja rakentamistapaa ja tarpeen vaatiessa palauttaen alkuperäiseen asuun. Lisärakentamista ja laajentamista varten tulee tehdä omat rakentamistapaohjeet, joissa huomioidaan

Yläkuvassa yhtenäinen katunäkymä ja julkisivurytmi Maunulankadulla. Alemmassa kuvassa Pihlajakadun hyvin ominaispiirteensä säilyttänyttä rakennuskantaa ja yhtenäistä katunäkymää, jossa massaltaan ja mittakaavaltaan samankaltaiset rakennukset sijoittuvat kadunvarteen pensasaidan taakse, suurten mäntyjen lomaan. Kuvat: TL.

ulkorakennusten alkuperäinen mittakaava, sijoittamisvaihtoehdot tontilla sekä tyylipiirteet.

Pihat ja kasvillisuus

Pihojen suhteen tulisi kiinnittää erityistä huomiota niiden alun perinkin vehreän, puistomaisen luonteen säilymiseen. Alkuperäiset pensasaidat tulee säilyttää ja suosia alkuperäisiä lajikkeita (hedelmäpuut, marjapensaat, perennat). Luonnonkiviaidat ja -kiveykset ovat myös Sairiossa tyypillinen ja toisaalta hyvin omaleimainen näky, ja niiden säilymistä tulisi jatkossakin edistää. Myös suuret männyt ja luonnonkivet ympäristössä tulee mahdollisuuksien mukaan säilyttää.

6 Lähdeluettelo

Arkistolähteet

Hämeenlinnan kaupunginarkisto (raportissa viitattu lyhenteellä HKA). Sairion asuinalueen alkuperäiset rakennus- ja muutospiirustukset vuoteen 1978 saakka.

Kaava- ja kartta-aineistot

Hämeenlinnan urheilu- ja retkeilykartta. Maanmittaushallitus 1948. Saatavilla: <timomeriluoto.kapsi.fi>

vanhatkartat.fi

Kansallisarkisto. Sisäasiainministeriön kaava-arkisto (kokoelma). Hämeenlinnan kartat.

Maanmittauslaitos, Paikkatietoikkuna.

Valokuva-aineisto

Hämeenlinnan kaupunginmuseo ja yksityiset kotialbumit.

Kirjallisuus

Heininen-Blomstedt, Kirsi. *Jälleenrakennuskauden tyyppitaloalue. Paikan merkitykset ja täydennysrakentaminen.* Väitöskirja. Helsingin yliopisto 2013.

Koskimies, Yrjö S. *Hämeenlinnan kaupunki 1945–1974.* Historiikki. Karisto Oy, Hämeenlinna 1977.

Luoma, Liina. *Loistava asuinalue ja kadotettu paratiisi. 1940-luvun tyyppitaloalueiden arvoja Euran Kauttualla.* Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 2021.

Palmunen, Einar. *Hätilän kylän ja kartanon vaiheita.* Hämeenlinna-seura, Hämeenlinna 1957.

Rakennettu Häme. Hämeen liitto. Hämeenlinna 2003.

Muu lähdeaineisto

Arkkitehdit A3 Oy. *Sairion päiväkoti.* Rakennushistoriaselvitys. Tampere 2021.

Arkkitehtuurimuseon internetsivut: *Jälleenrakennuskausi.* Saatavilla: <www.mfa.fi/kokoelmat/tietopaketit/jalleenrakennuskausi/jalleenrakentamisen-vaiheet/>

Hätilä-Sairion männyistä löytyy vieläkin pomminsirpaleita. Hämeen Sanomat 22.5.2013. <www.hameensanomat.fi/kanta-hame/hatila-sairion-mannyista-loytyy-vielakin-pomminsirpaleita-136276/.> Luettu 20.1.2022

Kun sadattuhannet evakot tarvitsivat itselleen pikaisesti kodin, Puutalo Oy kehitti ratkaisun – menestystarina on jäänyt Suomessa vähälle huomiolle. Helsingin Sanomat 31.5.2021.

Lappeenrannan kaupunki. *Lappeenrannan museoiden uusi julkaisu nostaa esiin viipurilaisen arkkitehti Jalmari Lankisen elämäntarinan, suunnittelutyöt ja valokuvat.* ePressi. Tiedote 14.7.2021. <www.epressi.com/tiedotteet/kulttuuri-ja-taide/lappeenrannan-museoiden-uusi-julkaisu-nostaa-esiin-viipurilaisen-arkkitehti-jalmari-lankisen-elamantarinan-suunnittelutyot-ja-valokuvat.html> Luettu 16.8.2021.

Museovirasto. Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Hämeenlinna. *Ruutikellari.* <www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000019550>. Luettu 11.8.2022.

Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristot RKY. Kanta-Häme. Hämeenlinna. *Sairion pienaloalue.* <www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4886>. Luettu 20.1.2022.

Nieminen, Silva. *Suunnitteli 200 rakennusta, opiskeli Alvar Aallon kanssa – miksi vain harva tuntee arkkitehdin, joka piirsi talot melkein koko Viipuriin?* Ylen internetsivut 23.5.2021. <yle.fi/uutiset/3-11942155> Luettu 16.8.2022.

Sairio lumoaa yhteisöllisyydellään ja idyllillään. Hämeen Sanomat 6.6.2018. <www.hameensanomat.fi/kanta-hame/sairio-lumoaa-yhteisollisyydellaan-ja-idyllillaan-lue-lukijoiden-kommentte-ja-204280/> Luettu 20.1.2022.

Äänekosken kaupunki, Kaavoituspalvelut: *1940- ja 1950-luvun pientaloalueiden rakentamistapaohjeet.* 2019.

Suulliset lähteet

Vikman, Laura. Sähköposti 2.7.2022.

7 Liite: Puutalo Oy:n esitteitä ja tyyppipiirustuksia

"SEPPO"

Oheiset kuvat esittävät "Seppo"-taloa, tyyppi N:o 2031—1, jonka asuntoala on 90,4 m².

"Seppo"-talon huonetilat ovat tarkoituksenmukaisesti suunnitellut ja sen rakenneosat yksityiskohdittain huoliteltua työtä. Rakennukseen kuuluu keittiön ja olohuoneen lisäksi 3 makuuhuonetta. Jo sinänsäkin tilavaa olohuonetta (pinta-ala ruokailunurkkauksineen 39 m²) avartaa lisäksi se, että kellarikerrokseen johtavat portaat ovat erotetut olohuoneesta avosäleiköllä. Ruokailunurkkauksen tilalle voidaan haluttaessa sisustaa apulaisenhuone siten kuin kääntöpuolella oleva vastaavan "Seppo"-talon (tyyppi 2031) pohjapiirros osoittaa. Olohuoneeseen voidaan tehdä avotakka joko rakentajan omien tai Puutalon takkapiirustusten mukaan. Talossa on komeroiden lisäksi 2 tilavaa vaatehuonetta sekä kylpyhuone. Huoneiden seinäpintoina käytetään sileäpintaista rakennuslevyä, mikä on sellaisenaan valmis tapetoitavaksi. Kylpyhuoneen seinät päällystetään polttoemaljoidulla kovakuitulevyllä.

Keittiötä suunniteltaessa on pidetty silmällä perheenemännän työnsäästöä; säilytys- ja työskentelytilat on sijoitettu siten, että tarpeettomilta askelilta vältytään. Haluttuun värisävyyn maalattu keittiökalusto ruostumattomine pesupöytineen liitetään toimitukseen eri sopimuksesta.

Rakennuksen ulkonäköön on kiinnitetty erityistä huomiota. Edustava ulko-ovi on varustettu kuulalaakeroiduilla messinkisaranoilla ja oven alaosa päällystetty ulkopuolelta messinkilevyllä. Ikkunoiden ja ovien vesilistat ovat kuparipäällysteiset. Vaakasuora ulkolaudoitus korostaa rakennuksen sopusuhtaisuutta.

Vakiokellariratkaisu No 2

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 m

Nämä piirustukset ovat omaisuuttamme. Niiden käyttämisen, jäljentämisen ja luovuttamisen tai näyttämisen kilpaileille liikkeille ilman meidän suostumustamme on lailliseen edesvastuun uhalla kielletty.

MYYNTIÄ HOITAA
PUUTALO
HELSINKI, MANNERHEIMINTIE 9 B, PUHELIN 61701

ROK-LEVYRAKENNE

OMAKOTITALOT

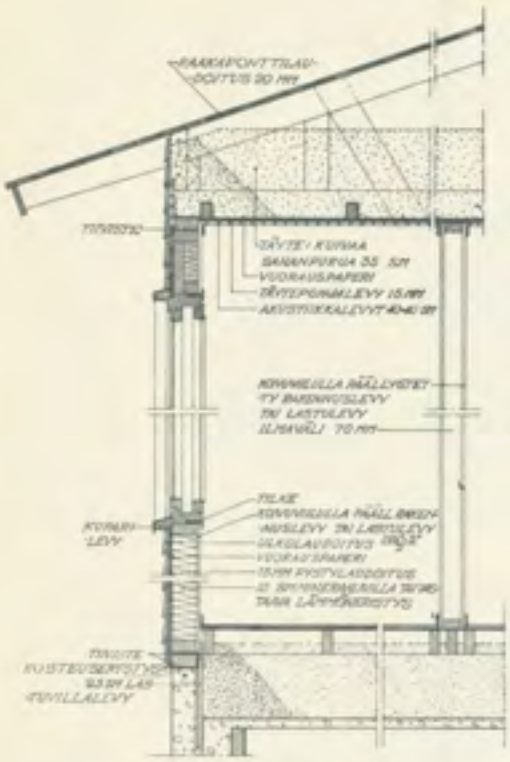

POIKKILEIKKAUS

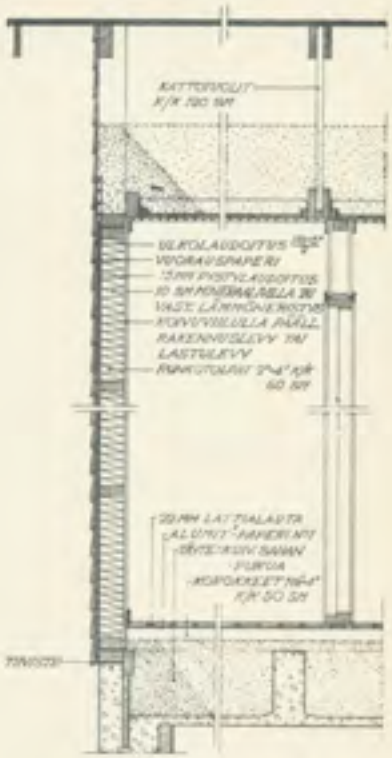

PITUUSLEIKKAUS

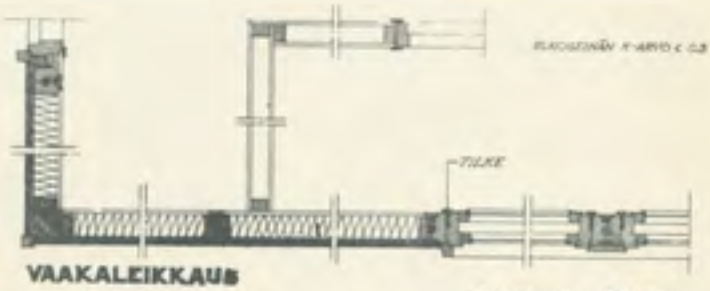

VAAKALEIKKAUS

PIIR. No 36718

Nämä piirustukset ovat omaisuutemme. Niiden käyttäminen, jäljentäminen ja luovuttaminen tai näyttäminen kilpailevilla tilkkeilla ilman meidän suostumustamme on laillisen edesvastuun uhalla kielletty.

PUUTALO

2072 "LEENANTALO"

Oheisissa kuvissa esiintyvä talo on kellarikerroksella varustettu "LEENANTALO", tyyppi 2072. Sen asuntoala on 64,5 m^2 (RT 120.21). "LEENANTALO" sisältää keittiön ja tilavan,avotakalla varustetun olohuoneen lisäksi 2 makuuhuonetta ja tarvittavat aputilat.

Asuinhuoneiden seinäpintoina käytetään sileäpintaista rakennuslevyä, WC:n seinissä polttoemaljipintaista kovakuitulevyä. Ulko-ovi varustetaan kuulalaakeroidulla messinkisaranoilla ja sen alaosan ulkopuoli messinkisellä potkulevyllä. Asuinkerroksen ikkunoihin toimitetaan kupariset alavesiliistat.

Talon normaalinen kattokaltevuus on 1:3 (18,5°) ja huonekorkeus 2,40 m. Myös kattokaltevuus 1:5 (11.1/3°) on mahdollinen.

"LEENANTALON" kellarikerrokseen sijoitetaan tarvittavat käyttötilat, mm. kattilahuone, sauna pesuhuoneineen, talouskellari ja autotalli, johon sisäänajo on tontista riippuen rakennuksen etu- tai takajulkisivun puolelta.

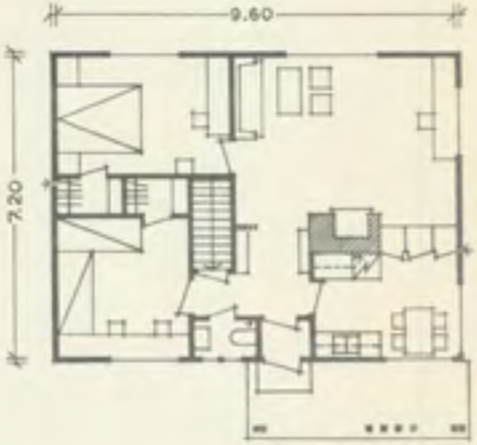

1:150

Nämä piirustukset ovat omaisuutemme. Niiden käyttäminen, jäljentäminen ja luovuttaminen tai näyttäminen kilpailevia liikkeitä ilman meidän suostumustamme on kielletty.

MYYNTIYHDISTYS
PUUTALO

HELSINKI, MANNERHEIMINTIE 9 B, PUHELIN 61 701

E-1327

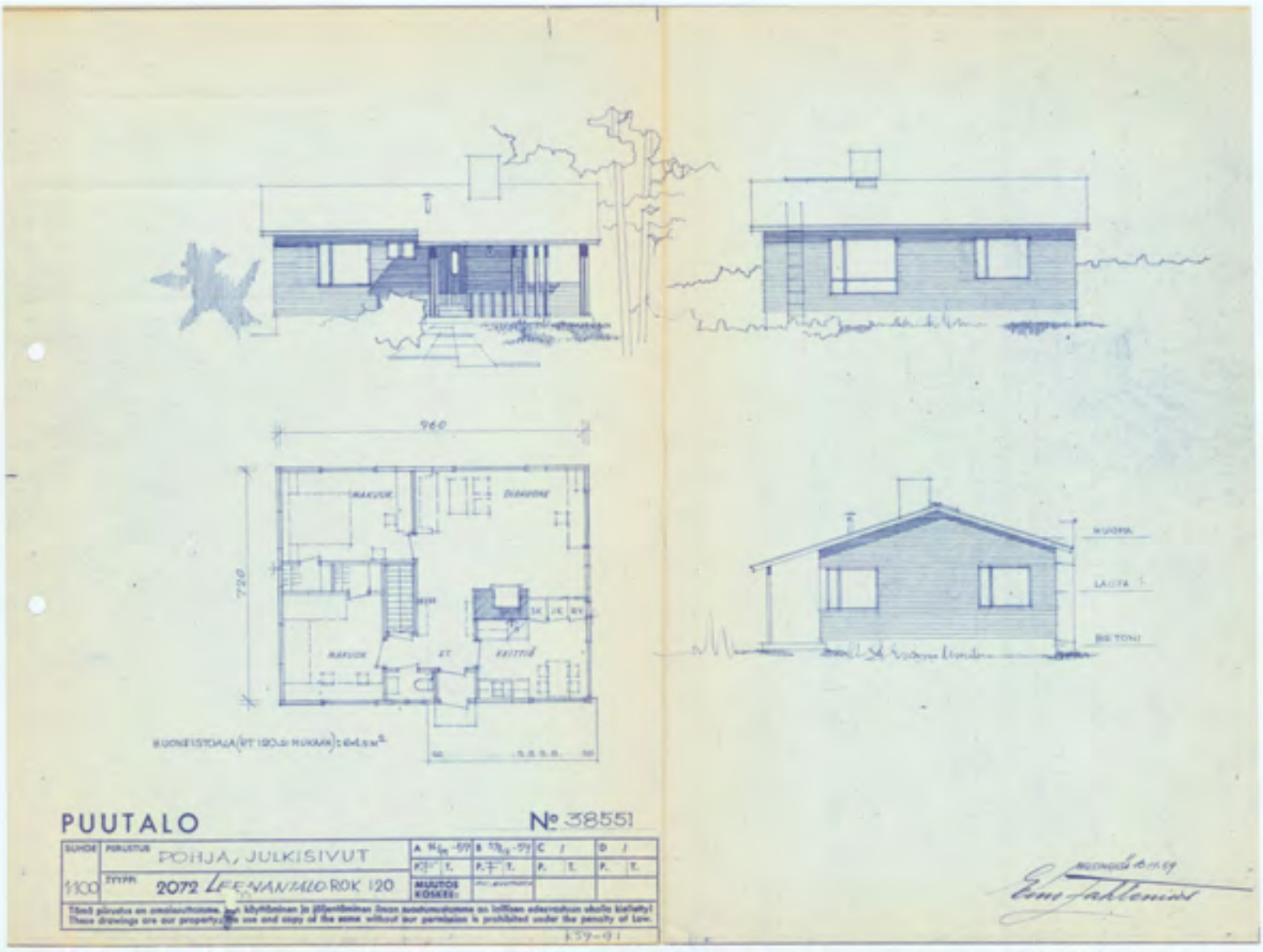
960
720
MAKUUH.
OLOHUONE
MAKUUH.
ET.
EXITTIÖ
KUORMA
LAUTA
BETONI
PUUTALO
№ 38551
POHJA, JULKISIVUT
1:100
TYYPPI
2072 LEENANMÄLO ROK 120
MUUTOS KOSKEE:
Tämä piirustus on omaisuutemme, sen käyttäminen ja jäljentäminen ilman suostumuksemme on kiellettyä!
These drawings are our property, the use and copy of the same without our permission is prohibited under the penalty of law.

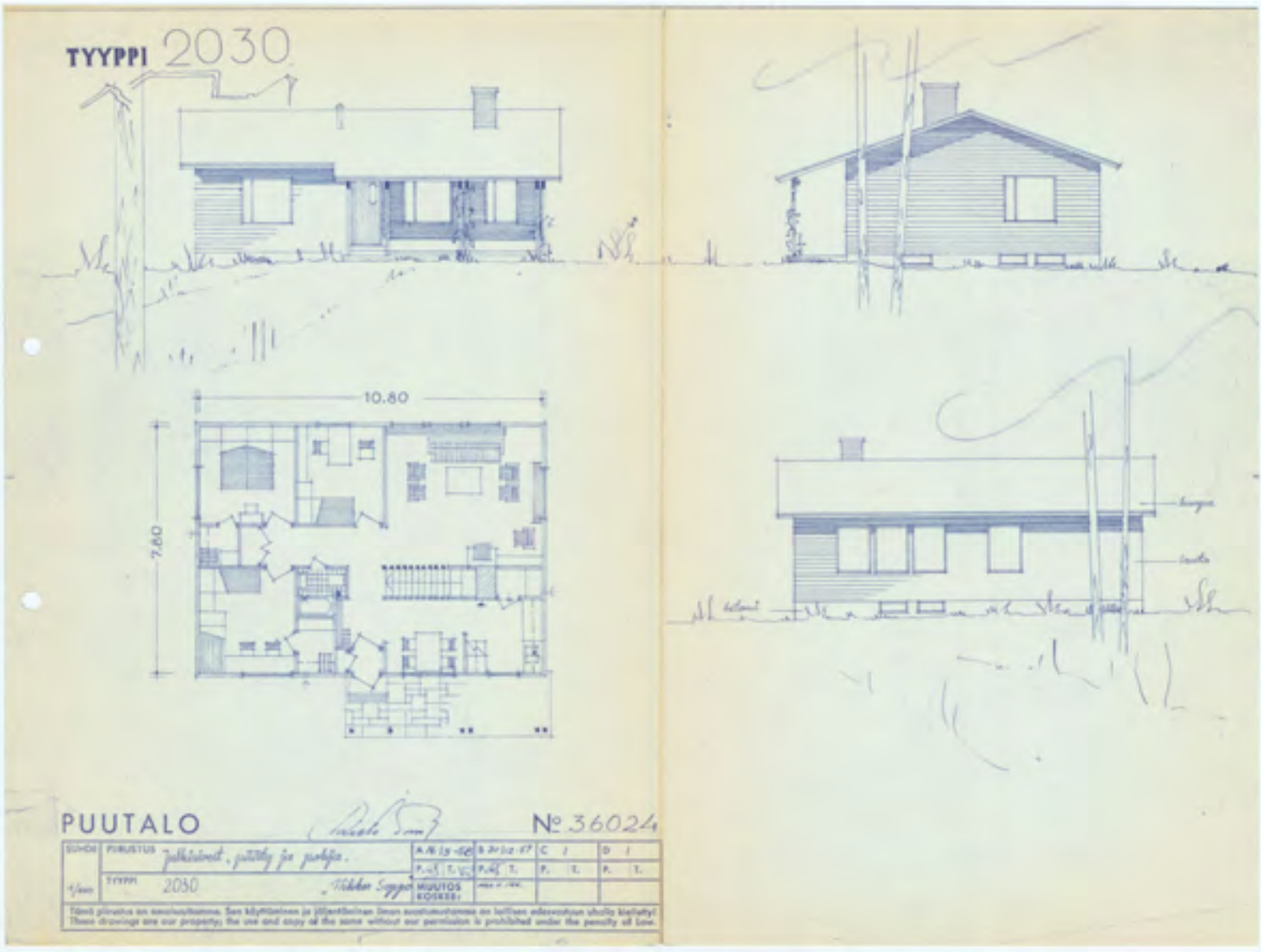
TYYPPI 2030
10.80
7.60
PUUTALO
№ 36024
TYYPPI 2030

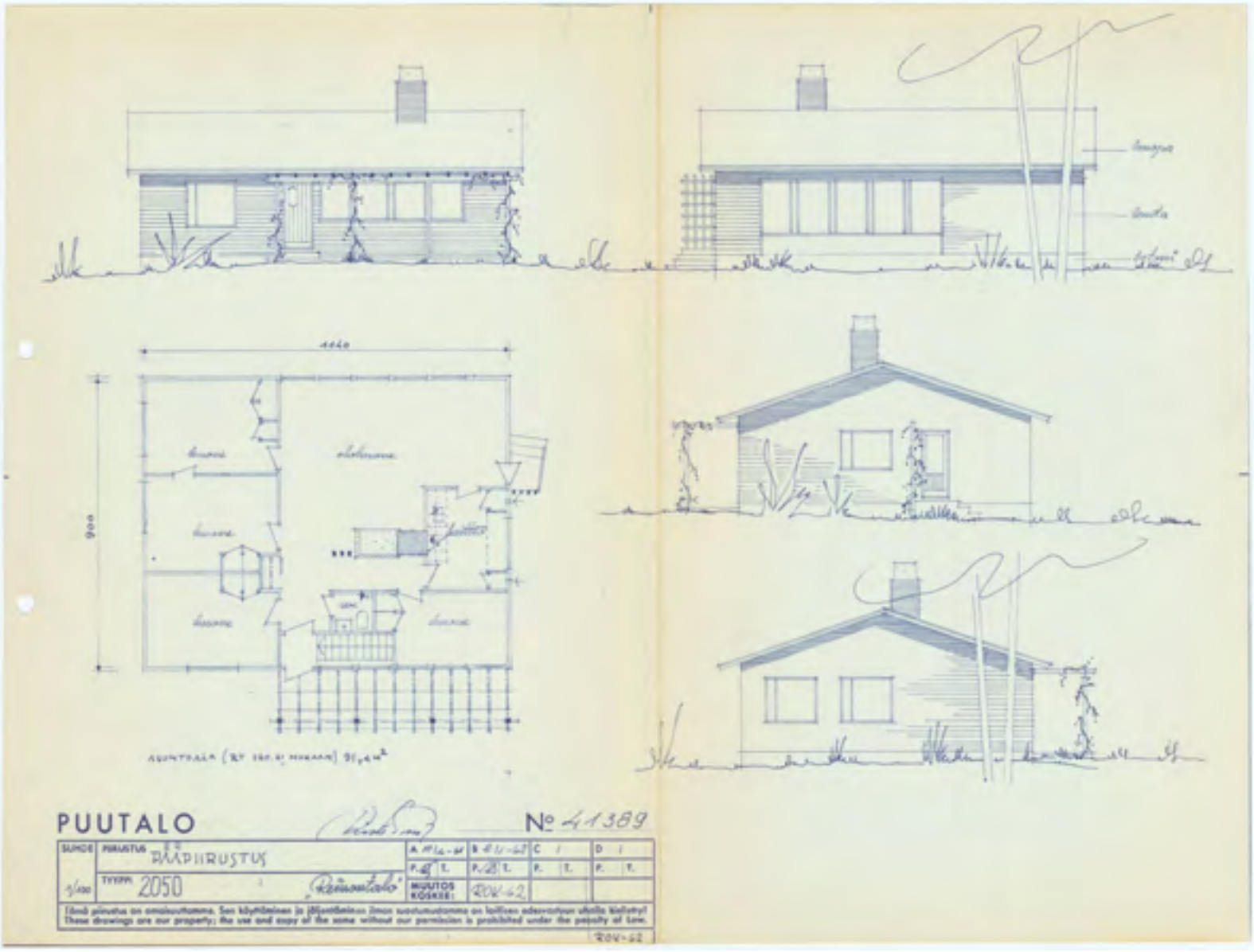
PUUTALO
№ 41389
RAMPIIRUSTUS
TYYPPI 2050
1/100
MUUTOS KOSKESE:
ROW-62

Hugo Lehtorannan maalaus, näkymä Luhtialankatu 6:n kuistilta Luhtialankatu 4:n yli kohti Sairionkatu 19:n piharakennusta ja Sairionkatu 17 ja Aulangontien risteyksessä olevaa sinistä asuintaloa. Maalaus on vuodelta 1959. Lähde: Sirénin kotialbumi.